

Finansowane przez
Unię Europejską

Przejścia nie ma.

**Śmierć osób
migranckich
na granicy
Unii Europejskiej
z Białorusią**

Miejsce śmierci nie zawsze jest znane.
W takich przypadkach numery przypisane
są do regionu lub obszaru, w którym dana
osoba prawdopodobnie zmarła.

SPIS TREŚCI

5	Streszczenie
5	Lista skrótów użytych w raporcie
7	Wprowadzenie
13	Metodologia i opis danych
14	Definicja śmierci granicznej
14	Źródła i kategoryzacja danych
16	Konteksty prawne i analiza danych instytucjonalnych
17	Białoruś (Enira Bronitskaya, Alena Chekhovich)
18	Wyzwania związane z gromadzeniem danych w Białorusi
18	Kontekst prawny poszukiwania zaginionych osób migranckich i postępowania z ciałami w Białorusi
18	Poszukiwanie zaginionych i zmarłych
19	Postępowanie z ciałem
19	Identyfikacja
19	Pochówek
20	Repatriacja ciała
21	Kontakt z rodziną
21	Akt zgonu i zaświadczenia
21	Omówienie warunków panujących w Białorusi
25	Studium przypadku: [62] Śmierć obywatela Sri Lanki i brak reakcji władz
27	Świadectwa jako źródło danych
29	Łotwa (Anna E. Griķe, Ieva Raubiško)
30	Wyzwania związane z gromadzeniem danych w Łotwie
30	Kontekst prawny poszukiwania zaginionych osób migranckich i postępowania z ciałami w Łotwie
31	Poszukiwanie zaginionych i zmarłych
31	Identyfikacja
31	Ustalenie faktu śmierci
32	Kontakt z rodziną
32	Repatriacja i pochówek
32	Sytuacja w Łotwie w kontekście migracji z Białorusi
37	Studium przypadku: [93] Śmierć Syryjki zaginionej w Łotwie
40	Komunikaty łotewskiej Państwowej Straży Granicznej w sprawie śmierci osób migranckich na granicy
45	Litwa (Aušrinė Gogelytė, Dalia Krapavickaitė)
46	Wyzwania związane z gromadzeniem danych w Litwie
46	Kontekst prawny poszukiwania zaginionych osób migranckich i postępowania z ciałami w Litwie
46	Poszukiwanie zaginionych
46	Postępowanie z ciałem i identyfikacja osoby zmarłej
48	Omówienie warunków panujących w Litwie
52	Studium przypadku: [32] Miesiące braku informacji o śmierci obywatela Sri Lanki
55	Polska (Alicja Pałęcka)
56	Wyzwania związane z gromadzeniem danych w Polsce
56	Kontekst prawny poszukiwania zaginionych osób migranckich i postępowania z ciałami w Polsce
56	Poszukiwanie zaginionych i zmarłych
57	Postępowanie z ciałem
57	Identyfikacja osoby zmarłej
58	Kontakt z rodziną
58	Repatriacja i pochówek
58	Akt zgonu i zaświadczenia
58	Odpowiedzi na kryzys humanitarny i śmierci osób w drodze w Polsce
63	Studium przypadku: [57] Śmierć Etiopki po nieskutecznych poszukiwaniach prowadzonych przez polską straż graniczną
65	Studium przypadku: [76] Śmierć Syryjczyka po upadku z muru granicznego
67	Utrata ciąży
69	Analiza czynników ryzyka śmierci granicznych
70	Trudne warunki i długotrwały pobyt w lesie na skutek pushbacków
70	Niebezpieczne szlaki i pushbacki przez rzekę
71	Niebezpieczna jazda i pościgi
71	Brak przygotowania instytucji i funkcjonariuszy
73	Rekomendacje
74	Dla państw
76	Dla organizacji międzyrządowych
76	Dla organizacji pozarządowych
77	Przypisy
81	Aneks: Lista krajowych aktów prawnych regulujących poszukiwanie zaginionych i postępowanie z ciałami zmarłych

STRESZCZENIE

Raport przedstawia dane dotyczące śmierci osób w drodze na granicy Unii Europejskiej z Białorusią po wzmożeniu ruchu na tym szlaku i początku kryzysu humanitarnego na obszarze przygranicznym w lecie 2021 roku. Do końca marca 2024 roku udokumentowano śmierci 116 osób na granicy w czterech krajach (Białoruś, Łotwa, Litwa i Polska), a same osoby migranckie zgłosiły działaczkom w swoich świadectwach co najmniej 26 kolejnych śmierci.

Główne przyczyny śmierci osób migranckich na granicy Unii Europejskiej z Białorusią

Chociaż bezpośrednio przyczyny śmierci granicznych są przedmiotem formalnych dochodzeń i niejednokrotnie nie są znane opinii publicznej, z analizy przypadków można wywnioskować ogólne okoliczności i przyczyny pośrednie. Trudne warunki i długotrwały pobyt w lesie na skutek wywózek [z ang. *pushbacks*] mogą prowadzić do wycieńczenia i hipotermii, które są najczęstszą przyczyną śmierci na terenach przygranicznych. Jedenaście ciał znaleziono w rzekach, które osoby migranckie wybierają czasami jako drogę w nadziei, że łatwiej będzie się przedostać przez nie niż przez wysokie płoty graniczne. Pięć osób ściganych samochodem przez policję lub straż graniczną zginęło w wypadkach samochodowych. Wreszcie, brak przygotowania władz lokalnych, w tym personelu medycznego, może narażać osoby w drodze na większe ryzyko utraty zdrowia lub śmierci.

Działania potrzebne w celu zminimalizowania ryzyka śmierci osób migranckich przekraczających granicę Unii Europejskiej z Białorusią

Kryzys humanitarny na granicy spowodował wiele ludzkich tragedii, w tym utratę zdrowia i życia w wyniku przemocy fizycznej i wykorzystania przez rządy warunków przyrodniczych jako broni. Niezbędne minimalne działania mające na celu zapobieganie kolejnym przypadkom śmierci osób w drodze obejmują:

- Przywrócenie zgodności przepisów ustawowych i wykonawczych z prawem międzynarodowym i konstytucjami państw poprzez eliminację *pushbacków* z porządków prawnych Polski, Litwy i Łotwy.

- Wprowadzenie protokołów poszukiwań i ratownictwa oraz dopilnowanie ich stosowania w praktyce.
- Utworzenie awaryjnych punktów pomocy humanitarnej i pierwszej pomocy medycznej w pobliżu granicy unijno-białoruskiej w celu zapewnienia pilnej pomocy medycznej, żywności i schronienia osobom migranckim.
- Zaprzestanie prześladowań karnych wobec osób broniących praw człowieka i działających w obszarze humanitarnym pomagających osobom migranckim na terenach przygranicznych i wewnątrz państw.
- Zmiana praktyk funkcjonariuszy straży granicznej poprzez wydanie pisemnych poleceń zwierzchnikom straży granicznych przez ministrów spraw wewnętrznych i monitorowanie ich wdrożenia.

Ponadto należy przestrzegać praw osób spokrewnionych ze zmarłymi osobami migranckimi do dostępu do wymiaru sprawiedliwości, informacji, domknięcia żałoby, wolności wyznania i niedyskryminacji.

LISTA SKRÓTÓW UŻYTYCH W RAPORCIE

BRPO – Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich w Polsce

ETPC – Europejski Trybunał Praw Człowieka

GPB – Gribu palīdzēt bēgļiem, łotewska organizacja pozarządowa „I Want to Help Refugees”

GPK – Государственный пограничный комитет Республики Беларусь (Госпогранкомитет), Państwowy Komitet Graniczny Republiki Białorusi

HFPC – Helsińska Fundacja Praw Człowieka

IOM – International Organization for Migration, Międzynarodowa Organizacja do Spraw Migracji

KSIP – Krajowy System Informacyjny Policji

MSF – Médecins Sans Frontières, Lekarze bez Granic

MKCK – Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża

PMLP – Pilsónības un migrācijas lietu pārvalde, łotewski Urząd ds. Obywatelstwa i Migracji

POPH – Podlaskie Ochotnicze Pogotowie Humanitarne

VRS – Valsts robežsardze, Państwowa Straż Graniczna (w Łotwie)

SG – Straż Graniczna (w Polsce)

SK – Следственный комитет Республики Беларусь, Komitet Śledczy Republiki Białorusi

UNHCR – Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców

VSAT – Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Litewska Państwowa Służba Graniczna

Wprowadzenie
stanu sytuacji
ekstremalnej
w Litwie.

02.07.2021

Wprowadzenie

Początek operacji
zawróceń osób
migranckich w Litwie.

[1] Mężczyzna
zmarł w Białymostku
w Białymostku.
Przyczyna śmierci
nie jest znana.

03.08.2021

04.08.2021

Niniejszy raport to pierwsze usystematyzowanie danych na temat śmierci osób migranckich na granicy Unii Europejskiej (UE) z Białorusią. Zawiera dane obejmujące okres do końca marca 2024 r. z Białorusi, Łotwy, Litwy i Polski, i został przygotowany przez organizacje z czterech krajów: Human Constanta z Białorusi, Gribu palīdzēt bēgļiem (I Want to Help Refugees) z Łotwy, Sienos Grupė z Litwy oraz Fundację Ocalenie z Polski. W celu udokumentowania śmierci osób w drodze, o których wiemy, że zginęły na granicy UE z Białorusią, wykorzystano różne źródła informacji. Głównym celem tej publikacji jest upamiętnienie i dokumentacja. Opisano także specyfikę każdego kraju wpływającą na sytuację zaginionych osób w drodze oraz lokalne zasady postępowania z ciałami zmarłych. Analizie poddane zostały liczne czynniki ryzyka, które powinny zostać wzięte pod uwagę, aby zapobiec dalszym przypadkom śmierci.

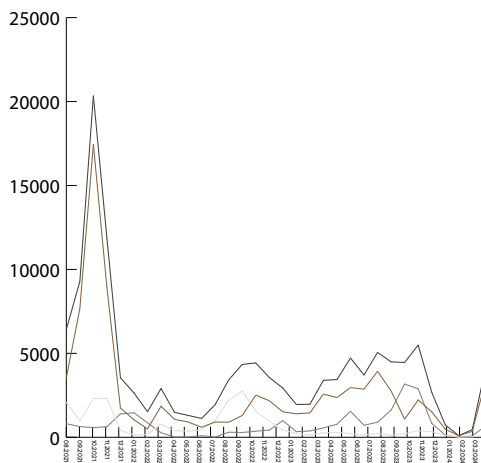
W wyniku kryzysu europejskiej polityki migracyjnej i azylowej w 2021 roku na granicy Białorusi z sąsiadującymi krajami UE rozpoczął się kryzys humanitarny¹. Dziesiątki tysięcy osób posiadających obywatelstwo państw trzech przybyło i nadal przybywa – indywidualnie lub w grupach – do Białorusi aby przekroczyć granicę z UE i ubiegać się o ochronę międzynarodową w jednym z jej państw członkowskich. Po obu stronach granicy osoby migranckie doświadczają pushbacków i przemocy ze strony władz państwowych oraz cierpią z powodu braku dostępu do jedzenia, lekarstw i schronienia. Choć szlak ten był uczęszczany co najmniej od lat 90. XX w.², w 2021 r. reżim białoruskiego dyktatora Aleksandra Łukaszenki zaczął manipulować ruchem w tym rejonie, próbując zdestabilizować sąsiednie kraje. Władze przyznały 12 firmom prawo wydawania zaproszeń

na białoruskie wizy osobom o obywatelstwie krajów tzw. Bliskiego Wschodu oraz uruchomione zostały nowe bezpośrednie połączenia lotnicze pomiędzy kilkoma miastami w Iraku a Mińskiem. W rezultacie politycy i część mediów w Łotwie, Litwie i w Polsce, a od 2023 roku także w Finlandii – która doświadcza podobnej taktyki ze strony Rosji – stosują odczuwający dyskurs „wojny hybrydowej”, przedstawiając osoby w drodze jako „broń”. Retoryka ta pojawiła się również na szczeblu europejskim, gdzie wysocy rangą urzędnicy wyrazili poparcie dla wschodnich krajów UE w kontekście prowadzonej przez nie polityki ochrony granic.

Polityki graniczne Polski, Litwy i Łotwy wobec osób przekraczających granicę

Pushbacki

Polska Litwa Łotwa Razem

Miesięczna liczba pushbacków zgłoszonych przez władze poszczególnych państw UE od sierpnia 2021 roku do marca 2024 roku (źródło: komunikaty straży granicznych).

Wprowadzenie
stanu wyjątkowego
w łotewskich gminach
przygranicznych.

10.08.2021

z Białorusią od lata 2021 roku nie odbiegają od ogólnej polityki UE na pozostałych jej granicach. Ich główną cechą jest praktyka wywózki, co jest sprzeczne z prawem europejskim i międzynarodowym. Władze w tych krajach otwarcie podają liczbę przeprowadzonych pushbacków, choć sięgają przy tym po wyrażenia niejednoznaczne, takie jak „zawrótce do linii granicznej” czy „zapobieganie nielegalnemu przekraczaniu granicy”. Jak wskazano w niniejszym raporcie, wywózki są wśród głównych czynników zagrażających zdrowiu i życiu osób migranckich.

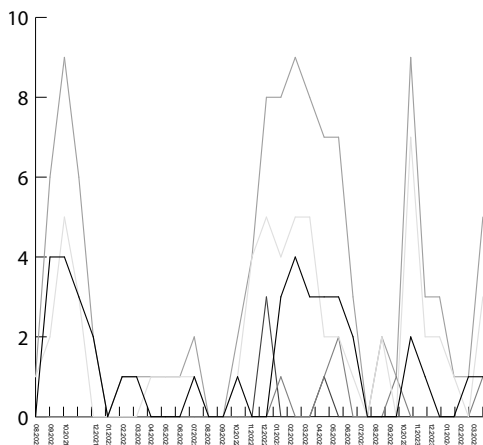
Dynamika nieuregulowanej migracji i przeciwdziałanie przekraczaniu granicy UE z Białorusią charakteryzuje się brakiem przejrzystości. Dostęp do obszarów przygranicznych,

a także do informacji o działaniach władz jest ograniczony, a sam charakter nieuregulowanej migracji wiąże się z ukrywaniem się przez osoby w drodze. Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM) podkreśla³, że od 2020 roku żaden organ krajowy ani międzynarodowy nie publikuje danych, ani kompleksowych raportów na temat śmierci osób w drodze w granicach swojej jurysdykcji. Osobom migranckim, które zaginęły lub zmarły podczas próby przekroczenia granic Europy, często poświęca się niewiele uwagi. Ten brak uwagi sugeruje, że dane dotyczące ich śmierci w Europie prawdopodobnie są zaniżone w stosunku do rzeczywistej liczby. Dokładna liczba osób, które straciły życie podczas próby przekroczenia granicy między UE a Białorusią, może na zawsze pozostać nieznana. Celem tego raportu jest również rzucenie światła na przyczyny ograniczonej ilości informacji na ten temat.

Przedstawianie śmierci osób w drodze wiąże się z wyborami etycznymi. Do treści raportu dołączona jest oś czasu i mapa. Celem tych dwóch narzędzi jest możliwie najdokładniejsze odwzorowanie czasu i miejsca wydarzeń na granicy UE z Białorusią. W tej publikacji wszystkie osoby zmarłe pozostają anonimowe, a każdą śmierć symbolizuje liczba: każda liczba na osi czasu odpowiada liczbie na mapie i w tekście, gdy wspomina się o tym konkretnym wydarzeniu. Autorki raportu są świadome kontrowersji związanych z nadawaniem numerów osobom i śmierciom⁴. Niemniej jednak w ograniczonej przestrzeni raportu nie jesteśmy w stanie oddać sprawiedliwości złożonej historii życia poszczególnych osób. Z tego powodu postanowiłyśmy nie upamiętniać ich wyłącznie jako ofiar europejskiego reżimu granicznego; jedynie poprzez ich śmierć na granicy. Była ona tylko pojedynczym,

Ciała

Polska Białoruś Litwa Łotwa Wszystkie

Liczba zmarłych i ciał znalezionych w poszczególnych krajach w rozbiu na miesiące od początku kryzysu humanitarnego na granicy UE z Białorusią do marca 2024 roku. Uwaga: niektóre ciała znaleziono w stanie znacznego rozkładu, w tym w jednym przypadku samą czaszkę, dlatego wykres nie wskazuje bezpośrednio liczby osób, które zmarły w danym miesiącu.

20.08.2021

tragicznym – i ostatnim – wydarzeniem w ich życiu. Nazwiska co najmniej 31 zmarłych są publicznie znane. Historie tych osób, jak żyły i jak umierały, zdjęcia ich twarzy i świadectwa bliskich można znaleźć w mediach, w tym w mediach społecznościowych i na stronach internetowych organizacji działających na granicy⁵. Zachęcamy czytelników i czytelniczki do podjęcia wysiłku i wyszukania tych historii oraz spojrzenia na twarze osób, które straciły życie w drodze do Europy.

Oprócz reprezentowania każdej osoby, o której wiadomo, że zmarła w wyniku europejskiego reżimu granicznego, liczby pełnią jeszcze inną funkcję. W raporcie przytoczono różne dane dotyczące liczby osób, które zmarły. Podczas gdy oficjalna, potwierdzona przez władze, liczba zmarłych wynosi 100, grupy oddolne posiadają wiarygodne informacje o śmierci kolejnych 16 osób, które wskazano na osi czasu. Do tego dochodzi kolejna liczba, która wskazuje, że rzeczywista liczba zmarłych może być znacznie wyższa i sięgać 142. Informacje te pochodzą ze świadectw zbieranych za pośrednictwem telefonów alarmowych oraz podczas leśnych interwencji, kiedy działacze mogą wysłuchać opowieści osób migranckich, które czasami opowiadają o zmarłych w drodze towarzyszach czy ciałach widzianych w lesie.

Niniejszy raport, a także długoterminowy projekt dokumentacji śmierci na tym odcinku unijnej granicy, jest tylko jednym z elementów oddolnej walki o bezpieczniejszą, bardziej sprawiedliwą i praworządną Europę. Jest to możliwe dzięki zaangażowaniu wielu osób aktywistycznych i wolontariackich w gromadzenie oraz zgłaszanie takich historii, a przede wszystkim, dzięki osobom w drodze, które chcą się tymi historiami podzielić. Niektóre z tych osób działających i reprezentujących

organizacje pozarządowe przyczyniły się do powstania tego raportu, dzieląc się w wywiadach swoimi doświadczeniami i wiedzą.

Pisanie tego raportu było wyzwaniem nie tylko ze względu na złożoność zagadnienia i trudną tematykę, ale także ze względu na represje, z którymi spotkała się część autorek w trakcie pracy nad nim. Organizacja partnerska Human Constanta w Białorusi, Human on the Move, została zmuszona do rozwiązania przez władze białoruskie w odwecie za liczne zapytania, które jej aktywistka, Alena Chekhovich, wysłała w celu gromadzenia danych na temat śmierci osób migranckich w Białorusi. W Łotwie Ieva Raubiško była prześladowana i została oskarżona o organizowanie niezgodnego z prawem przekroczenia granicy dla grupy osób z Syrii. Podczas pracy nad tym raportem była ona zmuszona kilkakrotnie stawić się na rozprawach w sądzie w związku z powyższym oskarżeniem.

Raport zawiera opis sytuacji w każdym z krajów objętych kryzysem humanitarnym, który wybuchł w 2021 roku. Główną częścią raportu nie jest jednak tekst, ale os czasu przechodząca przez cały dokument, reprezentująca wszystkie osoby w drodze, o których wiemy, że zginęły na granicy Unii Europejskiej z Białorusią. Rozdział dotyczący metodologii, następujący po tym wprowadzeniu, wyjaśnia definicje i procedury stosowane przy rejestrowaniu, dokumentowaniu i liczeniu każdej śmierci na granicy, którą przedstawiono na osi czasu.

Po omówieniu metodologii w kolejnych rozdziałach opisana została sytuacja w poszczególnych krajach zaangażowanych w kryzys humanitarny, który rozpoczął się w 2021 r.: Białorusi, Łotwie, Litwie i Polsce.

Każdą część rozpoczyna krótkie wyjaśnienie procesu gromadzenia danych w danym

02.09.2021

kraju oraz napotkanych trudności. Następnie przedstawiono omówienie porządków prawnych dotyczących poszukiwania osób zaginionych, rejestrowania danych o zaginionych i zmarłych, identyfikacji ciał, odnajdywania rodzin i kontaktowania się z nimi, pochówków i repatriacji ciał. Ramy dla tych przeglądów stanowi Deklaracja z Mityleny, dokument postulujący standardy niezbędne do poszanowania praw człowieka osób migranckich i ich rodzin⁶. W państwach UE te porządki prawne mogą być co do zasady podobne, ale niektóre kwestie – takie jak czas przetwarzania danych i czas zakończenia śledztwa – różnią się nieco w każdym z nich, co oznacza, że zaginione osoby migranckie i ich rodziny znajdują się w nieco innej sytuacji prawnej i formalnej w zależności od tego, na której granicy UE się znalazły. Sytuacja w terenie, historia kryzysu humanitarnego w każdym kraju, praktyki władz i reakcje społeczeństwa obywatelskiego zostały dogłębnie omówione w poszczególnych opisach krajów. Porównanie tych opisów pokazuje, jak państwa o podobnych reżimach granicznych stwarzają różne możliwości dla osób aktywnych zaangażowanych w pomoc humanitarną dla osób migranckich. Następnie zaprezentowano studia przypadków, uwydatniające różnorodne zagadnienia, nieprawidłowości i uchybienia instytucji państwowych, a także czynniki zwiększające ryzyko śmierci osób w drodze.

Wspomniane powyżej czynniki ryzyka zostały szerzej omówione w kolejnej części raportu. Raport zamykają postulaty i zalecenia kierowane zarówno do państw, jak i organizacji pozarządowych. W ich sformułowaniu ponownie wykorzystana została Deklaracja z Mityleny.

[2] A., 29-letni mężczyzna z Iraku, został znaleziony martwy w Dworcysku w Polsce. Zmarł z powodu hipotermii.

[3] Mężczyzna w wieku około 30 lat został znaleziony martwy w Poniatowiczach w Polsce. Zmarł z powodu hipotermii.

[4] M., 37-letni mężczyzna z Jemenu, został znaleziony martwy w pobliżu Bobrownik w Polsce. Zmarł z powodu hipotermii.

[5] W., 38-letnia Irakijka, zmarła w Lesnoye w Białorusi z powodu hipotermii.

10.09.2021

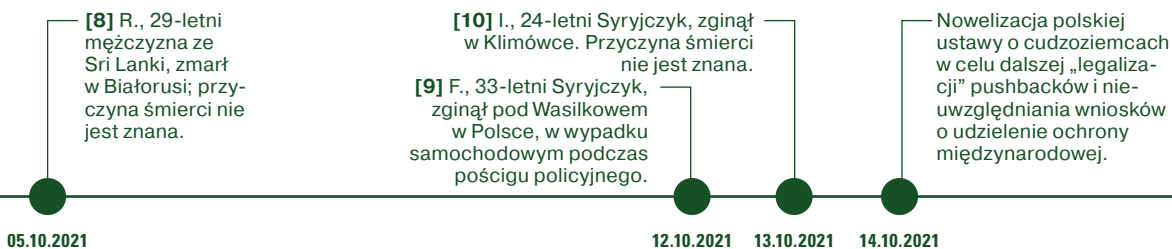
[6] Mężczyzna z Iraku zmarł w Chworościanach w Polsce z powodu hipotermii.

[7] 16-letni Kurd z Iraku zmarł na granicy białorusko-polskiej po wywózce przez polską SG.

24.09.2021

25.09.2021

Metodologia i opis danych

Podobnie jak w przypadku każdej innej granicy, gromadzenie i systematyzowanie danych na temat śmierci osób w drodze wiązało się z pewnymi szczególnymi trudnościami⁷. Do wyzwań specyficznych dla tego regionu należą: wprowadzany w różnych okresach ograniczony dostęp mediów i działaczek do obszarów przygranicznych w każdym analizowanym kraju; ograniczona wiarygodność informacji przekazywanych przez władze, szczególnie w Białorusi; ukryty charakter i oddalenie szlaków, którymi poruszają się osoby migranckie; różny poziom zaangażowania osób aktywistycznych w świadczenie pomocy humanitarnej oraz poszukiwania i ratownictwo na granicach poszczególnych państw; ogólna (choć różna dla każdego kraju) wrogość władz państwowych wobec działaczy, skutkująca ograniczeniami w dostępie do informacji, a nawet, w przypadku białoruskiej organizacji Human on the Move (partnerskiej organizacji Human Constanta), represjami wobec legalnie zarejestrowanego podmiotu i jego przymusową likwidacją. Wyzwaniem, na które odpowiada niniejszy raport, był także brak wspólnej metodologii gromadzenia danych. W procesie przygotowywania niniejszego raportu wypracowana została wspólna metodologia dla grup aktywistycznych działających na granicy UE z Białorusią.

DEFINICJA ŚMIERCI GRANICZNEJ

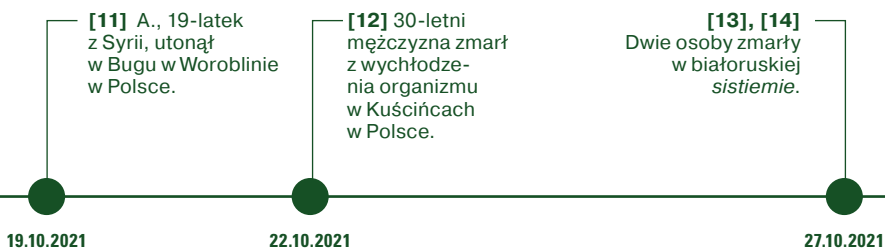
W niniejszym badaniu uwzględniono wszystkie znane ofiary reżimów granicznych na wschodnich granicach UE. Reżim graniczny rozumiany jest tu jako zbiór procedur oraz formalnych i nieformalnych zasad, którym podlegają osoby usiłujące przekroczyć lub przekraczające granicę. Kontrola granic, ich zabezpieczenia i militaryzacja odgrywają ważną rolę w wiktymizacji osób migranckich, wykraczającej poza bezpośrednie obszary

przygraniczne. Śmierci osób w drodze, które zmarły poza obszarami przygranicznymi, rozpatrywano indywidualnie, aby uniknąć arbitralnych uwzględnień lub pominięć. Przykładowo: śmiertelne wypadki samochodowe, w których przemytnicy uciekają przed policją lub przyspieszają, aby ominąć punkty kontrolne, uznaje się za skutek obowiązującego reżimu granicznego [9], [78], [79], [82], [89]⁸. Nieuregulowany charakter migracji może skutkować niezwróceniem się o pomoc lekarską lub brakiem możliwości jej otrzymania. Dlatego za śmierć graniczną uznawano także zawarte w zbiorze danych przypadki poważnego pogorszenia stanu zdrowia po wywózce i w efekcie śmierć w białoruskich miastach [16] lub z wycieńczenia po niemieckiej stronie granicy [20]. W tych sytuacjach decydującym czynnikiem był czas, który upłynął od przekroczenia granicy lub próby jej przekroczenia (np. śmierci w Białorusi przed dotarciem do granicy z UE lub po długim czasie spędzonym w ośrodku detencyjnym, gdy związek między drogą a pogorszeniem stanu zdrowia był mniej prawdopodobny, nie uwzględniono).

ŹRÓDŁA I KATEGORYZACJA DANYCH

Ze względu na trudne warunki gromadzenia danych triangulacja źródeł ma zasadnicze znaczenie w procesie dokładnej rejestracji śmierci osób migranckich, szacowania ich liczby oraz oceny zagrożeń, na jakie narażone są osoby w drodze⁹. Dane prezentowane w raporcie pochodzą z różnego rodzaju źródeł, uporządkowanych w trzech kategoriach, według ich wiarygodności:

1) Przypadki dobrze udokumentowane przez władze, media lub osoby aktywistyczne. Kategoria ta obejmuje między innymi śmierci uznane i zarejestrowane przez władze państwowe. Dane dotyczące tych śmierci

pozyskiwano z instytucji państwowych w drodze oficjalnych wniosków kierowanych do straży granicznej, policji, prokuratury, placówek ochrony zdrowia¹⁰. W niektórych przypadkach uzupełniono je informacjami zebranymi przez osoby działające oddolnie, gdyż odpowiedzi udzielane przez instytucje nie zawierały istotnych szczegółów, do których grupy aktywistyczne miały dostęp. Jeżeli dana osoba pozostawała niezidentyfikowana, starano się ustalić, czy była to osoba migrancka, poprzez kierowanie wniosków o informacje do władz i rozmowy z osobami, które widziały ciało. Jeżeli ustalenie tego było niemożliwe, stosowano kategorię „typowej śmierci granicznej”¹¹, czyli śmierci z typowej przyczyny, podobnej do innych znanych przypadków śmierci osób w drodze (hipotermia, utonięcie) w pobliżu granicy.

Na granicy unijno-białoruskiej telefony alarmowe oraz sieci osób aktywistycznych są często pierwszą instancją, do której zwracają się rodziny i przyjaciele w poszukiwaniu osób zaginionych lub którą informują o śmierci. Dlatego media zazwyczaj czerpią informacje z tych źródeł. Jedną z przyczyn jest brak dostępu do obszarów przygranicznych w różnych okresach w każdym z krajów. Jedynie niektóre śmierci osób migranckich zostały samodzielnie wykryte i zbadane przez media: w Łotwie [90], [91] i w Białorusi [16], [17], [28].

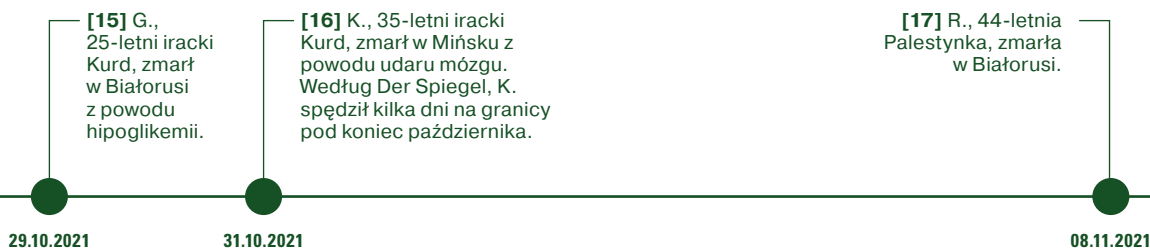
Uwzględniono także publiczne komunikaty różnych organów, głównie raporty Państwowego Komitetu Granicznego Republiki Białorusi (GPK) i Komitetu Śledczego (SK) oraz rzadkie przypadki komunikatów instytucji w kraju pochodzenia (w tym kontekście dotyczy to konkretnie Ministerstwa Spraw Zagranicznych Jemenu i ambasady Jemenu w Berlinie [41], [42], [53]).

Nie wszystkie informacje w tej kategorii uważa się za równie wiarygodne. Publiczne

raporty GPK uwzględniono w zbiorze danych jako udokumentowane śmierci. Jeśli dostępne są informacje o płci, wieku i kraju pochodzenia, zostały one zarejestrowane. Aby jednak nie powielać białoruskiej narracji państwowej, podawane przez GPK przyczyny śmierci nie są rejestrowane. Różne organizacje były w stanie zweryfikować jedynie kilka śmierci ujawnionych przez władze białoruskie, korzystając z innych źródeł informacji. Jeszcze inne źródła wskazują, że wiele śmierci pozostaje niezgłoszonych przez GPK. Należy zatem przyjąć, że informacje te wykorzystywane są przede wszystkim w celach propagandowych, aby uzasadnić swoje przeciwstawianie się szeroko pojętemu Zachodowi, a w szczególności sąsiadującym krajom.

2) Przypadki osób zaginionych, uznawanych za zmarłe na podstawie świadectw, które można zweryfikować. W takich przypadkach nie można z całą pewnością stwierdzić, że osoba, która zaginęła podczas próby przekroczenia granicy, zmarła, jednak prawdopodobieństwo jest wysokie. Dane te obejmują komunikację osób aktywistycznych za pośrednictwem telefonów alarmowych z poszukującymi swoich bliskich rodzinami i przyjaciółmi, którzy przekazali informacje o ich śmierci, a także z osobami w drodze, które zgłosiły śmierć swoich towarzyszy i przekazały dodatkowe informacje, takie jak zdjęcia ciała. Są one źródłem informacji o przynajmniej części śmierci w Białorusi, które są ukrywane przez białoruskie władze.

3) Przypadki zgłoszone w relacjach osób migranckich. Dane z kwestionariuszy i świadectw wykorzystuje się na różnych granicach do oceny liczby śmierci na dalekich lub rozległych obszarach, często niemożliwych do zbadania w inny sposób: na morzu lub na pustyniach.

W trakcie badania osoby w drodze proszone są o zgłaszanie, czy ich towarzysze zmarli w trakcie podróży lub czy po drodze widziały ciała¹². Dotyczy to wówczas nie tylko bezpośrednio obszaru, na którym dana osoba przekroczyła granicę, ale całej drogi z kraju wyjazdu. Korzystanie z kwestionariuszy wiąże się z ryzykiem podwójnego liczenia (jedna śmierć może zostać zgłoszona przez więcej niż jedną osobę) i często nie ma możliwości ich weryfikacji. Z tego powodu tego typu informacji nie uwzględniono na osi czasu i mapie w niniejszym raporcie, są one jednak opisane [na stronie 27](#).

W przypadku granicy UE z Białorusią analizowane dane obejmują świadectwa i informacje spontanicznie przekazywane działaczkom przez osoby migranckie podczas interwencji w lesie i rozmów przez telefony alarmowe, a także historii opowydanych podczas różnych przesłuchań i przekazywanych nam anonimowo przez osoby tłumaczące oraz prawnicze. W ten sposób zarejestrowana została śmierć 26 osób. Często nie jest jasne, gdzie miały miejsce konkretne wydarzenia. Jeśli jednak znana jest lokalizacja, to jest nią *sistiema*, 10-kilometrowej szerokości zamknięta strefa graniczna w Białorusi, kontrolowana przez białoruskich strażników granicznych. Liczba ta jest niepełna i zaniżona, ponieważ do tej pory nie było żadnej systematycznej metodologii zbierania tych relacji od osób aktywistycznych i z telefonów alarmowych, dlatego wiele sytuacji pozostaje niezgłoszonych. Odwoływanie się do świadectw ma na celu uwzględnienie tych śmierci, które w przeciwnym razie pozostałyby niezauważone. Informacje pochodzące ze świadectw dają wgląd w braki w naszej wiedzy na temat śmierci granicznych i ich okoliczności oraz pokazują, że oficjalne dane mogą nie wystarczyć do oszacowania rzeczywistej liczby zmarłych¹³. W przypadku granicy unijno-białoruskiej

potwierdzają to ciała odnalezione przypadkiem przez turystki [75] lub osoby aktywistyczne [66], [68], [73], [85], [86].

KONTEKSTY PRAWNE I ANALIZA DANYCH INSTYTUCJONALNYCH

Metodologia raportu została ustalona wspólnie przez wszystkie cztery organizacje pozarządowe, jednak każda z nich musiała ją dostosować do zastanych okoliczności lokalnych. Było to spowodowane przez dwa główne czynniki. Po pierwsze, były to specyficzne przepisy i różna dostępność danych w każdym z analizowanych państw. Po drugie, charakter pracy poszczególnych organizacji pozarządowych jest zróżnicowany, choć łączy je skupienie uwagi na granicy UE z Białorusią i prowadzenie tam działalności. W procesie przygotowywania raportu przeanalizowano dostępne źródła informacji, skierowano wnioski do władz o informacje oraz przeprowadzono wywiady, aby opisać sytuację w poszczególnych państwach: ramy prawne poszukiwania osób zaginionych, postępowanie z ciałami osób, które zmarły, a także pracę osób działających w terenie.

W każdym z tych państw pojawiły się szczególne wyzwania związane ze zbieraniem informacji od różnych instytucji krajowych. Zostały one opisane w kolejnych rozdziałach. Jednocześnie zespoły ze wszystkich państw spotkały się z podobnym brakiem reakcji ze strony ambasad krajów, z których pochodziły osoby w drodze. Ambasad w Polsce, w Litwie i Łotwie nie są objęte przepisami dotyczącymi dostępu do informacji, dlatego nie mają obowiązku odpowiadania na wnioski o ich udostępnienie. Na kilkadziesiąt wysłanych zapytań odpowiedziały tylko dwie ambasady, które stwierdziły, że nie zostały powiadomione o żadnych osobach, które zginęły lub zmarły na granicy unijno-białoruskiej.

[18] M., mężczyzna z Syrii, zmarł w pobliżu Czeremchy w Polsce. Został wypchnięty po tym, jak poprosił o pomoc. Zmarł z powodu hipotermii.

12.11.2021

[19] Dziecko Kurdyjki urodziło się martwe w 24. tygodniu ciąży w szpitalu w Hajnówce w Polsce.

14.11.2021

Białoruś

Enira Bronitskaya, Alena Chekhovich

WYZWANIA ZWIĄZANE Z GROMADZENIEM DANYCH W BIAŁORUSI

Podczas tworzenia tego raportu Human Constanta stanęła przed poważnymi wyzwaniami w zakresie pozyskiwania wiarygodnych danych statystycznych dotyczących zmarłych i zaginionych osób migranckich w Białorusi. Trudność ta wynikała z ograniczonego dostępu do oficjalnych danych, co utrudniało ich weryfikację. Informacje publicznie ujawnione przez władze okazały się ograniczone i niewystarczające do zidentyfikowania zmarłych bez dodatkowego dochodzenia. Zauważalny jest brak dowodów pozwalających sprawdzić, czy władze angażują się w misje poszukiwawcze w odpowiedzi na zgłoszenia Human Constanta dotyczące osób migranckich zaginionych w regionach przygranicznych. Zbierając informacje o zmarłych osobach w drodze, Human Constanta zmuszona była opierać się na danych publikowanych przez GPK i Komisję Śledczą, ponieważ są to jedyne podmioty, które bezpośrednio zajmują się tymi sprawami i mają dostęp do ciał zmarłych oraz pasa granicznego. Human Constanta zdołała zweryfikować kilka przypadków śmierci ujawnionych przez władze, korzystając z innych źródeł informacji. Liczne zapytania kierowane do władz białoruskich w sprawie losu zmarłych i zaginionych osób migranckich zakończyły

się represjami wobec Human Constanta i jej partnerskiej organizacji „Human on the Move”, podmiotów zgodnie z prawem zarejestrowanych w Białorusi, co ostatecznie doprowadziło do ich przymusowej likwidacji przez władze. Sytuacja ta nie tylko odzwierciedla stanowisko władz Białorusi w sprawie kryzysu humanitarnego jako narzędzia nacisku politycznego na kraje UE i propagandy, ale także zwraca uwagę na wrogie środowisko polityczne w Białorusi i ciągłe zastraszanie osób broniących praw człowieka i działających na rzecz społeczeństwa obywatelskiego.

KONTEKST PRAWNY POSZUKIWANIA ZAGINIONYCH OSÓB MIGRANCKICH I POSTĘPOWANIA Z CIAŁAMI W BIAŁORUSI

Ustawa Republiki Białorusi z dnia 21 lipca 2008 r. nr 419-Z „O granicy państwowej Republiki Białorusi” ustanawia dwa rodzaje reżimów granicznych wzdłuż całej granicy Białorusi – strefę przygraniczną i pas graniczny, często nazywany *sistiema*. Strefa przygraniczna może rozciągać się średnio 30 km od granicy i obejmować miasta, osiedla o charakterze miejskim, wsie oraz inne obiekty mieszkalne lub gospodarcze. Natomiast pas graniczny jest węższy, do 10 km i przeznaczony jest

wyłącznie pod budowę obiektów niezbędnych do ochrony granicy państwowej. Przebywanie w którymkolwiek z tych obszarów wiąże się z koniecznością przestrzegania określonych zasad, w tym posiadania dokumentów tożsamości. Wstęp na pas graniczny możliwy jest wyłącznie za specjalnym zezwoleniem wydanym przez służby graniczne. Oznacza to, że wszelka działalność prowadzona przez pojedyncze osoby aktywistyczne lub zinstytucjonalizowane organizacje w pasie granicznym, mająca na celu poszukiwanie zaginionych osób migranckich lub dostarczanie pomocy humanitarnej, wymaga zezwolenia GPK.

Poszukiwanie zaginionych i zmarłych

Aby zgłosić zaginięcie osoby cudzoziemskiej na terytorium Białorusi, rodzina lub inne osoby bądź organizacje powinny skontaktować się z organami ochrony porządku publicznego Białorusi. Muszą dostarczyć informacje o ostatnim znanym miejscu pobytu zaginionej osoby, a także szczegółowe informacje na temat jej wyglądu i cech charakterystycznych. Zgłoszenie można złożyć telefonicznie lub osobiście. Organy ochrony porządku publicznego są zobowiązane do prowadzenia działań operacyjno-poszukiwawczych po uzyskaniu jakichkolwiek informacji o osobie zaginionej. W przypadku zaginięcia osoby na obszarach naturalnych w działaniach poszukiwawczych mogą brać udział służby ratunkowe. Odpowiedni funkcjonariusz ma obowiązek wszcząć postępowanie wyjaśniające, które należy prowadzić do czasu odnalezienia zaginionej osoby żywej lub martwej.

Jeżeli organy ochrony porządku publicznego nie są w stanie zlokalizować danej osoby w ciągu 10 dni od zgłoszenia jej zaginięcia, mają obowiązek wszcząć postępowanie karne.

Chociaż białoruskie ustawodawstwo nakłada na władze (w tym organy ścigania

i służby graniczne) obowiązek poszukiwania zaginionych osób w drodze w przypadku zgłoszenia ich zaginięcia, przepisy te nie nakładają wyraźnie na władze obowiązku lokalizowania i powiadamiania rodzin zaginionych osób migranckich. W rezultacie oznacza to, że rodziny mogą napotkać problemy w komunikowaniu się z władzami i uzyskiwaniu aktualnych informacji na temat działań poszukiwawczych.

Postępowanie z ciałem

Po odnalezieniu ciała na miejsce zdarzenia musi zostać wysłany zespół dochodzeniowo-śledczy. W przypadku ciała, na którym nie stwierdzono śladów przemocy zarządza się jego zbadanie. Decyzja w sprawie zgłoszenia powinna zostać podjęta nie później niż w terminie trzech dni, a w przypadku konieczności sprawdzenia wystarczalności podstaw do wszczęcia sprawy karnej – w ciągu dziesięciu dni. Aby ustalić przyczynę śmierci, konieczne jest przeprowadzenie badania medycyny sądowej. Na czas tego badania dochodzenie zostaje zawieszane.

Identyfikacja

Organy spraw wewnętrznych są odpowiedzialne za identyfikację ciała, zwłaszcza w przypadku braku dokumentów tożsamości. Jeżeli przy ciele odnaleziono dokumenty i nie ma wątpliwości, że należały one do zmarłej osoby, na ich podstawie ustala się tożsamość.

Gdy identyfikacja wizualna nie jest możliwa, nawet przy wykorzystaniu zdjęć i informacji o cechach szczególnych z różnych baz danych (takich jak akta białoruskich organów ds. obywatelstwa i migracji, zautomatyzowany system „Konsul”, Jednolity Państwowy Bank Danych o Przestępstwach, wykaz osób, których wjazd na terytorium Republiki Białorusi jest zabroniony lub niepożądany oraz baza danych

[23] A., 38-letnia iracka Kurdzka, zmarła w szpitalu w Hajnówce w Polsce.

[24] R., mężczyzna z Nigerii, zmarł w Olchówce. Prokurator stwierdził, że przyczyna śmierci jest „niemożliwa do ostatecznego ustalenia z powodu rozległych zmian pośmiertnych”.

03.12.2021

07.12.2021

zautomatyzowanego systemu kontroli granicznej), organy spraw wewnętrznych mogą zaangażować Państwową Komisję Badań Kryminalistycznych Białorusi. Dane mogą być przekazywane organom państwowym innych państw lub organizacjom międzynarodowym na żądanie i zgodnie z umowami międzynarodowymi sygnowanymi przez Białoruś.

Komisja stosuje różne techniki identyfikacji, w tym daktyloskopię, pobieranie materiałów i próbek biologicznych oraz ustalanie pośmiertnych profili dentystycznych. W przypadku braku próbek do porównania, który uniemożliwia identyfikację, a także kiedy istnieją podstawy do przypuszczeń, że zmarła osoba posiadała obywatelstwo innego państwa, organy spraw wewnętrznych mogą przesłać do Interpolu informacje o odkryciu niezidentyfikowanego ciała. Dodatkowo organy spraw wewnętrznych mogą się zwrócić bezpośrednio do władz danego państwa za pośrednictwem Głównego Wydziału Konsularnego Ministerstwa Spraw Zagranicznych Białorusi. Przepisy oferują kilka możliwości identyfikacji ciała lub przynajmniej zbierania i przechowywania uzyskanych podczas sekcji zwłok informacji o zmarłej osobie. Niemniej jednak prawo nie określa wyraźnie kolejności podejmowanych kroków i ich obligatoryjnego charakteru. W praktyce ten brak jasności może skutkować powierzchownym badaniem i procesem identyfikacji ciała.

Pochówek

Jeżeli ustalono tożsamość zmarłej osoby, ale nie ma osób odpowiedzialnych za zorganizowanie pochówku i nie ma informacji o woli zmarłej osoby, Państwowa Komisja Ekspertyz Sądowych ma prawo przekazać nieodebrane ciało (lub szczątki) zmarłej osoby, znajdujące się w kostnicy:

- Do wyspecjalizowanej organizacji w celu pochówku po upływie czterdziestu pięciu

dni od ustalenia przyczyny śmierci.

- Do kostnicy organizacji państwowej wyznaczonej przez Ministra Zdrowia w celu późniejszego wykorzystania do celów edukacyjnych po upływie dziesięciu dni od ustalenia przyczyny śmierci.

W przypadku nieustalenia tożsamości zmarłej osoby i nieobecności osób odpowiedzialnych za organizację pochówku nieodebranych szczątków znajdujących się w kostnicy przekazywane są one wyspecjalizowanej organizacji w celu pochówku po czterdziestu pięciu dniach od dnia ustalenia przyczyny śmierci. Prawo stanowi, że w przypadku niezidentyfikowanego ciała możliwe są dwie formy pochówku: pochówek ciała lub kremacja, a następnie pochowanie prochów. Decyzję podejmuje wyspecjalizowana organizacja odpowiedzialna za przeprowadzenie pochówku. Urny z prochami zmarłych, których tożsamość nie została ustalona, oraz osób, które zmarły pod nieobecność osób odpowiedzialnych za organizację pochówku, są chowane w grobach zbiorowych trzy lata po kremacji. W tym okresie urny z prochami należy przechowywać w specjalnym pomieszczeniu w krematorium lub w innym wyznaczonym miejscu. W przypadku umieszczenia urn w mogiłach zbiorowych przewiduje się działkę odpowiadającą działce przeznaczonej na pojedynczy grób z wyjątkiem sytuacji, gdy układ miejsca pochówku na to nie pozwala. W zbiorowym grobie dozwolone jest jednoczesne pochowanie od 20 do 40 urn z prochami.

Repatriacja ciała

Jeśli ciało lub urna z prochami zostały pochowane na terytorium Białorusi, rodzina zmarłej osoby musi złożyć wniosek o ponowny pochówek. Ponownego pochówku ciała/urny można dokonać na podstawie wniosku małżonka lub osób blisko spokrewnionych, załączonego do aktu zgonu oraz decyzji organów

i instytucji sprawujących państwowy dozór sanitarny. Ponowny pochówek może nastąpić w ciągu dwóch tygodni od daty pierwszego pochówku. Kolejne ponowne pochówki są co do zasady dozwolone nie wcześniej niż po trzech latach od daty pierwszego pochówku (lub po roku w przypadku pochówku w glebie piaszczystej).

Transport ciała (szczątków) w celu pochówku w innym regionie, mieście lub poza granicami kraju odbywa się za pomocą specjalistycznych pojazdów. W przypadku korzystania z transportu publicznego (pociąg, samolot itp.) szczątki należy złożyć w ocynkowanej, hermetycznie zamkniętej trumnie, wypełnionej substancją pochłaniającą wilgoć i zamkniętej w drewnianej, ciasno zbitej skrzyni lub w pokrowcu z grubej tkaniny. Dokumentacja wymagana do repatriacji ciała z Białorusi może się różnić w zależności od kraju docelowego. Ogólnie rzecz biorąc, krewni są zazwyczaj zobowiązani do przedstawienia następujących dokumentów:

1. oficjalny akt zgonu,
2. oświadczenie celne o braku dodatkowych przedmiotów w trumnie lub urnie (wystawione i podpisane przez dyrekcję kostnicy, władze lokalne lub spawacza z odpowiednimi uprawnieniami),
3. zaświadczenie o możliwości ponownego pochówku w przypadku ewentualnej ekshumacji (wydawane przez miejscową służbę sanitarno-epidemiologiczną).

W przypadku braku polisy ubezpieczeniowej wszelkie koszty repatriacji musi pokryć rodzina zmarłej osoby. Pomimo zapisów białoruskiego ustawodawstwa określających procedury ponownego pochówku i repatriacji ciała rodziny osób migranckich mogą napotkać kilka przeszkód. Po pierwsze, uzyskanie aktu zgonu wydanego przez białoruski sąd

jest skomplikowane, co opisano poniżej. Po drugie, obie procedury wiążą się z długim czasem rozpatrywania wniosków i wysokimi kosztami finansowymi w połączeniu z brakiem wsparcia ze strony władz.

Kontakt z rodziną

Podmiot otrzymujący informację o śmierci lub wypadku osoby cudzoziemskiej bądź innym stanie zagrażającym jej życiu jest zobowiązany nie później niż w terminie jednego dnia od dnia otrzymania tej informacji zgłosić ją do głównego wydziału konsularnego Ministerstwa Spraw Zagranicznych poprzez złożenie odpowiedniego zawiadomienia. Wydział ten następnie przekazuje to zawiadomienie misji dyplomatycznej lub urzędowi konsularnemu państwa, którego dana osoba cudzoziemska posiada obywatelstwo, lub państwa będącego miejscem zwykłego pobytu osoby cudzoziemskiej, w terminach określonych umowami międzynarodowymi, wykorzystując dyplomatyczne, elektroniczne lub inne kanały komunikacji. Następnie misje dyplomatyczne rozpatrują te informacje w sposób niezależny i nie ma ustalonego mechanizmu weryfikacji, czy powiadomiły rodzinę zmarłej osoby cudzoziemskiej.

Akt zgonu i zaświadczenia

Kodeks cywilny Republiki Białorusi określa kryteria, zgodnie z którymi daną osobę można oficjalnie uznać za zaginioną lub zmarłą, a także kiedy spokrewnione z nią osoby mogą uzyskać akt zgonu. Zgodnie z art. 38 kodeksu cywilnego sąd może uznać osobę za zaginioną na wniosek zainteresowanych stron, jeżeli w ciągu roku nie uzyska informacji o jej miejscu pobytu. W przypadku, gdy nie można ustalić dnia, w którym pojawiła się ostatnia informacja dotycząca danej

osoby, jako początek okresu branego pod uwagę w celu uznania nieobecności traktuje się pierwszy dzień miesiąca następującego po miesiącu, w którym otrzymano ostatnią informację na jej temat. Jeżeli nie jest możliwe określenie tego miesiąca, okres ten liczy się od pierwszego stycznia następnego roku.

Ponadto, zgodnie z art. 41 kodeksu cywilnego, sąd może uznać osobę za zmarłą, jeżeli w miejscu pobytu tej osoby nie będzie informacji o jej miejscu przebywania przez okres 3 lat. Jeżeli osoba zaginęła w okolicznościach zagrażających życiu lub takich, które dawały podstawy do przypuszczenia, że śmierć nastąpiła w wyniku określonego wypadku, stwierdzenie śmierci może nastąpić w ciągu 6 miesięcy. Za dzień śmierci osoby o białoruskim obywatelstwie uznanej za zmarłą uważa się dzień, w którym uprawomocniło się postanowienie sądu o uznaniu jej za zmarłą. Jeżeli osoba o białoruskim obywatelstwie, która zaginęła w okolicznościach zagrażających życiu lub wskazujących na śmierć w wyniku określonego wypadku, zostanie uznana za zmarłą, za dzień śmierci sąd może uznać dzień jej domniemanej śmierci. Prawo nie reguluje wyraźnie sytuacji, w których zaginiona lub zmarła osoba w drodze nie miała zarejestrowanego miejsca pobytu w Białorusi, co stwarza brak pewności prawa, szczególnie w sprawach dotyczących osób migranckich o nieuregulowanym statusie, co do których istnieje domniemanie, że zaginęły w białoruskich regionach przygranicznych. Obydwa dokumenty dotyczące zaginionych i zmarłych wydaje sąd. Oznacza to, że rodziny osób migranckich muszą mieć reprezentację prawną na terytorium Białorusi. Może to jednak stanowić wyzwanie dla rodzin, którym brakuje środków finansowych lub zrozumienia procedur administracyjnych.

OMÓWIENIE WARUNKÓW PANUJĄCYCH W BIAŁORUSI

Pierwszy kryzys migracyjny¹⁴ na dużą skalę miał miejsce w Białorusi w 2016 roku, kiedy tysiące osób o obywatelstwie rosyjskim, a konkretnie Czechenii i innych republik Kaukazu Północnego (Dagestan, Inguszetia), utknęły w białoruskim mieście Brest w pobliżu granicy z Polską w związku z odmową przyjęcia przez władze polskie ich wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej. W tym samym roku rozpoczęto w Białorusi projekt finansowany przez UE, mający na celu stworzenie kompleksowej strategii zarządzania nieuregulowaną migracją i budowę ośrodków zakwaterowania dla osób migranckich¹⁵. Działania te wskazywały, że UE uznała Białoruś za ważny punkt służący ochronie granic UE przed rosnącą liczbą osób w drodze na Zachód o nieuregulowanym statusie. Autorytarny charakter władz Białorusi i dotychczasowe problemy związane z przestrzeganiem praw człowieka ledwie wspomniano w dokumentach UE związanych z projektem „zarządzania nieuregulowaną migracją”.

W 2020 roku po sfałszowanych wyborach prezydenckich w Białorusi i brutalnym stłumieniu pokojowych demonstracji sytuacja w zakresie praw człowieka gwałtownie się pogorszyła. Władze zdelegalizowały wszystkie zawody związane z prawami człowieka i rozwiązały organizacje pozarządowe, w tym te pomagające osobom migranckim. Zmiany legislacyjne przywróciły sankcje karne za działania prowadzone w imieniu niezarejestrowanych organizacji, co doprowadziło do surowych zarzutów wobec osób broniących prawa. Wszelka pomoc dla osób w drodze groziła prześladowaniami. Białoruś wstrzymała współpracę z sąsiednimi krajami UE w zakresie kontroli granicznej oraz zawiesiła pomoc

dla osób migranckich, odmawiając im opieki medycznej, schronienia i porad prawnych.

4 sierpnia 2021 roku, kilka miesięcy po rozpoczęciu kryzysu humanitarnego, władze białoruskie oficjalnie potwierdziły pierwszą śmierć¹⁶ osoby w drodze na granicy Białorusi z Unią Europejską [1]. Następnie GPK zaczął regularnie dokumentować i informować o nowych ofiarach śmiertelnych. Do końca marca 2024 roku oficjalna łączna liczba zmarłych osób migranckich odnalezionych na terytorium Białorusi wyniosła 47. W samym tylko 2023 roku odkryto dwadzieścia osiem ciał. W związku z ograniczeniami liczby bezpośrednich lotów z Iranu i Iraku do Białorusi, nałożonymi przez niektóre kraje, niektóre osoby decydowały się¹⁷ na bardziej skomplikowaną drogę przez terytorium Rosji. Brak punktów kontroli granicznej wzdłuż całej granicy lądowej Białorusi i Rosji spowodował, że wiele osób w drodze pozostało niezarejestrowanych, przez co dokładne natężenie ruchu do Białorusi jest trudne do oszacowania. Szlak przez Rosję naraża osoby na brak bezpieczeństwa już od momentu wkroczenia na terytorium Białorusi, ponieważ mają one nieuregulowany status pobytu, brak prawnego zezwolenia na pobyt w Białorusi, brak wymaganego ubezpieczenia medycznego i innych gwarancji. W takich okolicznościach osoby migranckie nie są skłonne zwracać się o pomoc do jakichkolwiek organów władz czy instytucji państwowych, w tym do instytucji medycznych.

Jeśli chodzi o śmierci po białoruskiej stronie granicy, jedynie GPK i SK przekazują oficjalne informacje o zmarłych na granicy Białorusi z Unią Europejską. Obydwa podmioty udostępniają te informacje na swoich kanałach w komunikatorze Telegram, podając minimalne szczegóły dotyczące lokalizacji, tożsamości zmarłych osób lub przyczyn śmierci. Większość raportów zawiera jednak zdjęcia

i filmy, często przedstawiające ciała zmarłych lub innych towarzyszących im osób migranckich. Czasami władze ujawniają narodowość lub wstępną przyczynę śmierci, np. hipotermię. We wszystkich ujawnionych przypadkach władze nie przekazały opinii publicznej dalszych informacji, nie podały również, czy wszczęto postępowanie karne i jakie są jego wyniki. Co więcej, kilka śmierci potwierdzonych przez władze innych krajów, w tym media i osoby aktywistyczne [41], [42], [53] wskazuje, że GPK i SK informują opinię publiczną jedynie o wybranych przypadkach. Sytuację dodatkowo komplikuje możliwość, że niektóre osoby w drodze mogły zginąć w rzekach, na bagnach lub w innych trudno dostępnych obszarach, a ich ciała pozostają nieodkryte. Oznacza to, że rzeczywista liczba zmarłych może być znacznie wyższa, a wiele ofiar kryzysu na granicy białorusko-unijnej pozostaje bezimiennych.

Biorąc pod uwagę to, że kryzys humanitarny został w sposób oczywisty zaaranżowany przez władze białoruskie, istnieją uzasadnione wątpliwości co do wiarygodności oficjalnych danych. Niemniej jednak te raporty i filmy mogą służyć jako podstawa do niezależnych dochodzeń Open-Source Intelligence (OSINT). Jedno z takich dochodzeń przeprowadziły Lighthouse Reports¹⁸ i Der Spiegel¹⁹ w 2021 roku. Zespół niezależnych śledczych zebrał wszystkie dostępne informacje na temat zgłoszonych śmierci na obszarze przygranicznym w Białorusi i w Polsce w okresie od sierpnia do grudnia 2021 roku. Łącząc metody *open source* i relacje z terenu, stworzył on szczegółowe profile 12 zmarłych osób. Badania te mają ogromne znaczenie nie tylko ze względu na rozpowszechnianie informacji o rzeczywistości panującej w regionach przygranicznych wśród szerszej publiczności, ale także dla rodzin i przyjaciół zmarłych osób. Bez tego rodzaju

wysiłków mogłyby one nigdy nie poznać losu swoich bliskich. W konsekwencji bardzo ograniczonego dostępu do strefy przygranicznej organizacje pozarządowe i organizacje międzynarodowe stoją przed poważnymi wyzwaniami w zakresie szybkiego i skutecznego reagowania na zgłoszenia o zagrożonych, zaginionych lub zmarłych osobach migranckich. Ten brak dostępu utrudnia właściwe monitorowanie granicy, stanowiąc przeszkodę w prowadzeniu akcji ratowniczych i poszukiwań zaginionych osób w drodze. Niezależne osoby monitorujące nie są w stanie ocenić, czy władze białoruskie rzetelnie prowadzą czynności poszukiwawcze lub postępowania sądowe w sprawie śmierci.

W okresie od kwietnia 2022 roku do września 2023 roku Human Constanta otrzymała zgłoszenia dotyczące co najmniej 54 zaginionych osób migranckich. Za każdym razem zespół niezwłocznie przekazywał te informacje GPK jako jednemu podmiotowi zdolnemu do lokalizowania i ratowania osób w regionach przygranicznych. Komitet często jednak nie odpowiadał na zawiadomienia dotyczące zaginionych osób w drodze lub nie przekazywał dalszych informacji dotyczących działań poszukiwawczych, ustaleń lub kondycji osób migranckich, które zostały odnalezione. Osoby te mogą być również przetrzymywane w różnych ośrodkach detencyjnych na terenie całego kraju. Według jednej z odpowiedzi organów ochrony porządku publicznego, od sierpnia 2021 roku do czerwca 2023 roku w jednym areszcie tymczasowym w Grodnie przetrzymywano 253 osoby migranckie o nieuregulowanym statusie z różnych krajów. Osoby przetrzymywane w takich placówkach mają ograniczony dostęp do pomocy prawnej, która może stanowić dodatkowy kanał komunikacji z ambasadami i rodziną. W ramach procesu karnego zatrzymane osoby mają

zagwarantowane prawo do reprezentacji prawnej. Norma ta nie ma jednak zastosowania do osób znajdujących się w procesie administracyjnym, np. w sprawach związanych z naruszeniem przepisów migracyjnych lub deportacją/wydaleniem z kraju. W Białorusi procedura dostępu do osób prawniczych jest dość złożona i może być jeszcze trudniejsza, jeśli osoby cudzoziemskie nie znają języka białoruskiego ani rosyjskiego. Dzięki wnioskowi o udzielenie informacji publicznej złożonym przez Human on the Move, partnerską organizację Human Constanta, do różnych organów, w tym organów ochrony porządku publicznego, kontroli granicznej, organów dochodzeniowych, szpitali i prokuratur, udało się uzyskać jedynie liczbę zmarłych osób w drodze odkrytych przez służby graniczne. Bardziej szczegółowe informacje na temat zmarłych podlegają jurysdykcji organów śledczych. Jednak organy dochodzeniowe i prokuratury konsekwentnie odmawiają odpowiedzi na liczne wnioski związane z dochodzeniami w sprawach dotyczących zmarłych lub zaginionych osób migranckich. Cytują one artykuł 18-1 Ustawy Republiki Białorusi „O informacji, informatyzacji i ochronie informacji” stwierdzający, że udzielenie żądanych informacji może zagrozić bezpieczeństwu narodowemu, porządkowi obywatelskiemu, moralności, prawom jednostki, wolnościom, interesom prawnym, w tym honorowi i godności, życiu osobistemu i rodzinnemu, a także prawom i interesom prawnym osób prawnych.

Szpitali również wstrzymują się od udzielenia informacji, powołując się na tajemnicę lekarską. Uzyskanie informacji o zmarłych osobach w drodze wiąże się więc z koniecznością nawiązania kontaktu z ich rodzinami. Jest to jednak trudne przede wszystkim dlatego, że dane tych osób nie są ujawniane publicznie (np.

w publicznych nekrologach). W tej sytuacji przypuszcza się, że na terytorium Białorusi prawdopodobnie pochowano wiele niezidentyfikowanych ciał, a ich rodziny mogą nigdy nie otrzymać informacji o bliskich i lokalizacji ich grobów.

W Białorusi pomoc humanitarna czy prawna dla osób migranckich jest skutecznie kryminalizowana i w rzeczywistości nie mogą jej udzielać ani zinstytucjonalizowane formy organizacji społeczeństwa obywatelskiego (CSO), ani osoby działające indywidualnie. Od 2020 roku władze Białorusi zlikwidowały nie mniej niż 1510 organizacji społeczeństwa obywatelskiego, takich jak stowarzyszenia obywatelskie, związki zawodowe, partie polityczne, fundacje, instytucje pozarządowe, stowarzyszenia, organizacje religijne, w tym wszystkie niezależne organizacje praw człowieka. Przyjęte w grudniu 2021 roku zmiany legislacyjne w białoruskim kodeksie karnym przywróciły odpowiedzialność karną za „działanie w imieniu niezarejestrowanych lub zlikwidowanych organizacji”. Likwidacja przez władze wszystkich niezależnych organizacji praw człowieka doprowadziła zatem de facto do kryminalizacji działalności na rzecz praw człowieka. W tej sytuacji znaczna liczba osób broniących praw człowieka w Białorusi została zmuszona do opuszczenia kraju. Ponadto osoby wolontariackie niezrzeszone w żadnej zarejestrowanej organizacji mogą również potencjalnie zostać pociągnięte do odpowiedzialności karnej.

Pozostałe podmioty w Białorusi, które mogłyby pomóc osobom migranckim, to przedstawicielstwa organizacji międzynarodowych, Białoruskie Towarzystwo Czerwonego Krzyża i misja specjalna Lekarzy bez Granic (MSF). Ich zdolność do udzielania pomocy jest jednak krępowana ograniczonymi uprawnieniami i ograniczonym dostępem do osób w drodze. Przedstawicielstwo

UNHCR w Białorusi zatrudnia nieliczny personel i współpracuje wyłącznie z osobami migranckimi, które decydują się na ubieganie się o ochronę międzynarodową w Białorusi. Biuro IOM pomaga jedynie tym osobom, które wyrażają zgodę na program dobrowolnych powrotów do swoich krajów i kwalifikują się do niego. Białoruskie Towarzystwo Czerwonego Krzyża, często określane jako GONGO (organizacja pozarządowa zorganizowana przez rząd), działa wyłącznie na podstawie bezpośredniego upoważnienia władz białoruskich. Chociaż udzielała pomocy osobom migranckim przebywającym w tymczasowym obozie dla uchodźców w pobliżu granicy białorusko-polskiej w Bruzgach, nie miała dostępu do osób w drodze, które utknęły w regionach przygranicznych. Misja MSF skutecznie wspierała osoby migranckie doradztwem i pomocą medyczną. Od stycznia 2024 roku misja ta została jednak zamknięta.

W początkowych etapach kryzysu humanitarnego w 2021 roku kilku przedstawicielstwom zagranicznych mediów udało się pozyskać akredytacje dziennikarskie i wjechać do Białorusi. Kilka osób dziennikarskich, wspomaganych przez zespół Human Constanta, nawiązało kontakt z osobami migranckimi w Mińsku, przeprowadzając wywiady poruszające różne kwestie, takie jak motywacje do opuszczenia domów i szukania ochrony w UE, szlaki prowadzące do Białorusi, próby przekroczenia granicy i wyzwania napotkane w tym kraju. Jednak w miarę nasilania się kryzysu²² w listopadzie 2021 roku, w związku z gromadzeniem się tysięcy osób w drodze na granicy białorusko-polskiej i utworzeniem tymczasowego obozu dla uchodźców w Bruzgach, niezależnym mediom nie wolno już było przeprowadzać wywiadów z osobami migranckimi na terytorium Białorusi.

[25] A., 27-letni
Jemeńczyk, zmarł
w Topile w Polsce,
prawdopodobnie
w wyniku utonięcia.

21.02.2022

Studium przypadku:

[62] Śmierć obywatela
Sri Lanki i brak
reakcji władz

21 lutego 2023 roku zespół Human Constanta otrzymał informację dotyczącą zaginionego i prawdopodobnie zmarłego migranta, obywatela Sri Lanki, w Białorusi. Z rodziną w Sri Lance skontaktowano się z białoruskiego numeru telefonu, rzekomo należącego do przedstawiciela Centralnego Szpitala w Postawach, białoruskim mieście w obwodzie witebskim, blisko granicy z Litwą. Rodzinę poinformowano, że ciało ich syna znajduje się w Białorusi. Władze były w stanie go zidentyfikować, ponieważ wśród rzeczy osobistych w pobliżu ciała znaleziono paszport. Rodzina nie otrzymała jednak aktu zgonu ani innego dowodu śmierci syna. Próby skontaktowania się ze szpitalem w celu uzyskania szczegółowych informacji zakończyły się niepowodzeniem, co pokazuje wyzwania, przed którymi stoją rodziny osób migranckich, które zaginęły lub zmarły na granicy Białorusi z Unią Europejską, zwłaszcza te mieszkające daleko.

Zespołowi Human Constanta udało się potwierdzić tożsamość zmarłego, dając rodzinie bardzo potrzebną jasność. Białoruskie organy śledcze potwierdziły, że ciało odnaleziono w pobliżu granicy, oraz że ustalono również, że przyczyna śmierci była naturalna, bez śladów przemocy. W związku z powyższym nie wszczęto postępowania karnego. Według śledczego zarówno jego biuro, jak i biegli medyczni starali się zlokalizować rodzinę zmarłego w celu przeprowadzenia procedury identyfikacyjnej.

Ponieważ szczegóły tej sprawy mogły być udostępnione wyłącznie krewnym lub reprezentacji prawnej, rodzina zmarłego zwróciła się do Human Constanta o zatrudnienie adwokatki, która będzie ją reprezentowała i ułatwi komunikację z biurem śledczym. W rzeczywistości rodziny osób migranckich nie mogą samodzielnie korzystać z usług osób

prawniczych, jeśli nie przebywają w Białorusi, ponieważ umowa z osobą prawniczą musi być podpisana osobiście przez strony. Niestety, po zaangażowaniu adwokatki i skierowaniu zapytania do biura śledczego, okazało się, że ciało zostało już pochowane z naruszeniem terminu przewidzianego przez białoruskie ustawodawstwo. Ponadto pełnomocniczka wystąpiła o dostęp do wyników dochodzenia przeprowadzonego przez okręgowe biuro śledcze oraz biegłych lekarzy. Materiały te zostały już jednak przekazane SK na przechowanie.

Jednocześnie Human Constanta w imieniu ojca zmarłego migranta zwróciła się z formalnym wnioskiem o informacje na temat uzyskania aktu zgonu, procesu odzyskiwania rzeczy osobistych, szczegółów dotyczących miejsca i procedury pochówku oraz możliwości repatriacji ciała do Sri Lanki, ale nie otrzymała żadnej oficjalnej odpowiedzi.

Sprawa ta wyraźnie pokazuje, że wyzwania związane z komunikacją z władzami Białorusi wykraczają poza znaczną odległość geograficzną pomiędzy Białorusią a rodzinami zmarłych lub zaginionych osób migranckich. Ujawnia ona wzorzec bierności i niechęci władz białoruskich do podjęcia wszelkich niezbędnych działań, aby pomóc rodzinom żywych lub zmarłych osób w drodze dotkniętych kryzysem humanitarnym.

Świadczenia jako źródło danych

Zgłoszenia śmierci osób w drodze czasami kierują osoby trzecie lub rodziny na numery alarmowe organizacji działających na granicy. Ponadto, ponieważ większość osób migranckich przekracza granicę z Polską, a osoby działające w Polsce pracują bezpośrednio w lasach, polskie pogranicze jest przestrzenią częstego kontaktu osób w drodze z osobami aktywistycznymi, dając tym ostatnim możliwość zebrania informacji o doświadczeniach osób migranckich. W spontanicznych rozmowach osoby czasami opowiadają o zaginionych towarzyszach lub ciałach, które widziały na swojej drodze. MSF klasyfikują doświadczenie czyjejś śmierci w takich okolicznościach jako przemoc naruszającą zdrowie psychiczne osoby, która przy takiej śmierci jest obecna²³.

Wielu świadectwom osób w drodze lub ich rodzin towarzyszy dokumentacja (taka jak zdjęcia ciał, dokumenty od władz i szczegółowe informacje, które czasami można potwierdzić w innych źródłach). W takich wypadkach raportowane śmierci uwzględnione są w niniejszym raporcie jako zweryfikowane. Jednak niektóre świadectwa składają się wyłącznie z osobistych historii.

Niektóre historie są szczególnie dramatyczne, np. kobieta w drodze i jej mąż stracili dziecko, które zmarło zaledwie kilka godzin po

urodzeniu w lesie. Dziecko zostało pochowane na miejscu. Do wydarzeń doszło na początku kryzysu humanitarnego, między wrześniem a listopadem 2021 roku, ale nie jest jasne gdzie, prawdopodobnie w pobliżu polskiej granicy (po białoruskiej lub polskiej stronie). Osoby dające świadectwo opowiadały o co najmniej czterech kolejnych pochówkach w lesie. Inne widziały ciała ludzi, w tym małych dzieci w bagnach, z których czerpały wodę do picia, widziały swoich przyjaciół umierających z powodu hipotermii lub zakładały, że ich towarzysze utonęli w granicznych rzekach, bo po przeprawie nie wyszli na drugą stronę. Jedna osoba twierdziła, że widziała, jak Białorusin zastrzelił mężczyznę w pasie granicznym. Inna widziała Somalijczyka, który zmarł w wyniku podtapiania. Świadczenia te stanowią źródło informacji o przynajmniej części wydarzeń w Białorusi ukrywanych przez białoruskie władze. Osoby aktywistyczne, tłumaczące i prawnicze przekazały historie o co najmniej 26 śmierciach, które nie były uwzględnione w oficjalnej komunikacji.

[26] M., iracki Kurd, zmarł w Puszczy Białowieskiej. Prokurator stwierdził, że przyczyna śmierci jest „niemożliwa do ostatecznego ustalenia ze względu na rozległe zmiany pośmiertne”.

24.03.2022

Aivars Tauberts

[27] Mężczyzna z Gwinei zmarł w Białorusi, według doniesień GPK, z powodu hipotermii.

03.04.2022

Łotwa

Anna E. Griķe,
Ieva Raubiško

WYZWANIA ZWIĄZANE Z GROMADZENIEM DANYCH W ŁOTWIE

„I want to help refugees” (Gribu palīdzēt bēgļiem, dalej – GPB) to organizacja wspierająca osoby ubiegające się o azyl i korzystająca z ochrony międzynarodowej oraz promująca ich integrację systemową w Łotwie. Jest to jedyna organizacja w kraju, która udziela pomocy osobom migranckim próbującym przekroczyć granicę łotewsko-białoruską. GPB nie udziela pomocy humanitarnej bezpośrednio na obszarze przygranicznym, lecz współpracuje z Państwową Strażą Graniczną (*Valsts robežsardze*, dalej – VRS) w zakresie dostarczania żywności, obuwia czy odzieży zimowej. Prowadzi także całonocny telefon alarmowy, za pomocą którego informuje osoby w drodze o aktualnych ramach prawnych obowiązujących na granicy, wzywa pogotowie, a także w razie potrzeby kontaktuje się z jednostkami VRS w sprawie osób z grup wrażliwych przekraczających granicę. GPB pomaga także osobom spokrewnionym z zaginionymi osobami migranckimi, które zwracają się do GPB w poszukiwaniu swojej rodziny. W okresie od sierpnia 2021 roku do 1 marca 2024 roku GBP przesłała do VRS zapytania dotyczące 58 osób zaginionych. W przybliżeniu jedną trzecią tych osób odnaleziono później za pomocą różnych kanałów informacji w Białorusi, Łotwie i w innych krajach UE lub w krajach pochodzenia, do których zostały deportowane. Wśród osób odnalezionych były dwie osoby, które zmarły po przekroczeniu granicy.

Dane w niniejszym raporcie pochodzą z wiedzy i doświadczeń GPB zdobytych podczas pracy w terenie, z doniesień medialnych, a także z odpowiedzi na zapytania kierowane do różnych organów krajowych, w tym VRS,

Policji Państwowej, Ministerstwa Zdrowia, Biura ds. Obywatelstwa i Migracji (PMLP)²⁴, gmin w strefie przygranicznej i ambasad. Dzięki tym zapytaniom zebrano oficjalne informacje na temat osób, które zmarły lub zaginęły. Zapytania dotyczyły osób przedostających się do Łotwy z Białorusi w okresie od 1 sierpnia 2021 roku do 1 marca 2024 roku.

Uzyskano również szczegółowe informacje na temat protokołów stosowanych przez poszczególne agencje rządowe w przypadku śmierci lub zaginięcia. W przeciwieństwie do innych agencji PMLP nie odpowiedziało na zapytanie GPB.

KONTEKST PRAWNY POSZUKIWANIA ZAGINIONYCH OSÓB MIGRANCKICH I POSTĘPOWANIA Z CIAŁAMI W ŁOTWIE

Ustawa o granicy państwowej Republiki Łotewskiej²⁵ określa kilka rodzajów obszarów przygranicznych i odpowiadających im przepisów, które można podzielić na dwie główne kategorie: reżim pogranicza i reżim przygraniczny.

Pogranicze to obszar do dwóch kilometrów od granicy państwa. Obejmuje strefę graniczną państwa, strefę patrolową i strefę nadzoru znaków granicznych. Na wjazd na pogranicze wymagane są specjalne zezwolenia – tymczasowe lub stałe. Wnioski o wydanie zezwolenia są przyjmowane lub odrzucane przez VRS.

Strefa nadzoru znaków granicznych to obszar pomiędzy granicą państwa a strefą patrolową, utworzony i utrzymywany w miejscach, w których granica państwa nie jest wyraźnie widoczna ze strefy patrolowej.

Warunki reżimu granicznego w dużej mierze uniemożliwiają działania humanitarne i niezależne działania monitorujące na obszarze przygranicznym. Możliwości uzyskania

przez osoby niezamieszkujące specjalnych zezwoleń na wjazd na ten obszar są niewielkie, odkąd w sierpniu 2021 roku na czterech terytoriach administracyjnych obszaru przygranicznego wprowadzono stan wyjątkowy, po czym na tych samych obszarach wprowadzono system wzmocnionej ochrony granic w sierpniu 2023 roku. Reżim ten może zostać wprowadzony przez rząd na okres do sześciu miesięcy i w razie potrzeby przedłużony²⁶.

Poszukiwanie zaginionych i zmarłych

W Łotwie poszukiwanie zaginionych i identyfikacja ciał należy do zadań policji. Zaginięcie można zgłosić w każdej chwili i w każdym komisariacie policji, telefonicznie, za pomocą aplikacji cyfrowej lub poprzez zgłoszenie przesłane pocztą. Nie tylko osoby z rodziny, ale także przyjaciele, znajomi i wszystkie inne zainteresowane osoby mogą zgłosić zaginięcie, jeśli istnieją obawy dotyczące potencjalnego wypadku lub nagłej sytuacji awaryjnej. Przed zwróceniem się na policję zaleca się, aby rodzina i inne osoby skontaktowały się z pogotowiem ratunkowym (zwłaszcza jego oddziałami regionalnymi), szpitalami, kostnicami, centrami kryzysowymi i aresztami tymczasowymi.

Osoba zgłaszająca zaginięcie powinna przedstawić dowód tożsamości i podać imię, nazwisko, numer identyfikacyjny lub datę urodzenia osoby zaginionej, a także informację o tym, gdzie ją ostatnio widziano, czy miała jakiegokolwiek problemy zdrowotne itp.

Ustawa o policji przewiduje możliwość wszczęcia specjalnego dochodzenia wydziałowego w celu poszukiwania zaginionych lub identyfikacji ciała przed wszczęciem postępowania karnego lub administracyjnego. Funkcjonariusz policji przeprowadzający kontrolę wydziałową może również podjąć

decyzję o dodaniu informacji o osobach zaginionych lub niezidentyfikowanych zmarłych do Zintegrowanego Systemu Informacji Wewnętrznych (IIS). Informacje te mogą być wykorzystywane przez Policję Państwową, organy bezpieczeństwa, żandarmerię wojskową, VRS, prokuraturę, sądy, Państwową Służbę Skarbową, organ antykorupcyjny i administrację więzienną. Z informacji o osobach zaginionych mogą korzystać także PMLP, Departament Konsularny Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz ambasady i konsulaty Łotwy.

Zgodnie z łotewskim kodeksem cywilnym osobę uznaje się za zmarłą po upływie 10 lat od zaginięcia lub po upływie pięciu lat, jeśli w chwili zaginięcia osoba ta miała ukończone 70 lat. Skargi na bezczynność w sprawie zaginionych/zmarłych należy składać do prokuratury.

Identyfikacja

Rozporządzenie policji państwowej nr 16 dotyczące poszukiwań osób zaginionych należy do kategorii dokumentów o ograniczonym dostępie. Takie dokumenty mogą jednak być udostępnione osobom trzecim zgodnie z ustawą o dostępie do informacji, o ile istnieje uzasadnienie. GPB wystąpiło o dostęp do rozporządzenia, ale spotkało się z odmową. W oficjalnej odpowiedzi szef Policji Państwowej stwierdził, że ujawnienie rozporządzenia może utrudnić lub nawet uniemożliwić poszukiwanie osób oraz identyfikację ciał, co nie tylko potencjalnie utrudniłoby pracę Policji Państwowej, ale także zagrażałoby bezpieczeństwu narodowemu i publicznemu.

Ustalenie faktu śmierci

Fakt śmierci może stwierdzić osoba lekarska pracująca w placówce medycznej,

Przejścia nie ma

17.05.2022

osoba lekarska pierwszego kontaktu lub zespół ratownictwa medycznego. Po stwierdzeniu śmierci biologicznej osoba lekarska dokonuje badania ciała i powiadamia Policję Państwową, jeżeli zachodzi podejrzenie gwałtowej śmierci. Jeżeli nie ma śladów przemocy, ciało przekazywane jest do kostnicy placówki medycznej. Oświadczenie potwierdzające śmierć może wystawić osoba lekarska, w tym pierwszego kontaktu, lub patolog placówki medycznej.

Zespół pogotowia ratunkowego zawiadamia Policję Państwową o śmierci, która nastąpiła w przestrzeni publicznej. Jeżeli śmierć nastąpiła w pojeździe pogotowia ratunkowego, ustalono tożsamość zmarłej osoby i nie stwierdzono śladów gwałtowej śmierci, ciało przewożone jest do kostnicy w placówce medycznej. W przypadku gdy patolog podczas sekcji zwłok stwierdzi występowanie oznak gwałtowej śmierci, placówka medyczna wzywa biegłego z zakresu medycyny sądowej i informuje o tym Policję Państwową.

W przypadku znalezienia ciała przez funkcjonariuszy policji wszczynane jest postępowanie karne bez względu na obywatelstwo danej osoby i podejmowane są czynności procesowe mające na celu ustalenie, czy śmierć nastąpiła wskutek czynu przestępczego. Jeżeli nie zostaną stwierdzone żadne oznaki przestępstwa, postępowanie karne zostaje umorzone.

Akt zgonu wydaje urząd stanu cywilnego po przedstawieniu zaświadczenia potwierdzającego śmierć od osoby lekarskiej pierwszego kontaktu/placówki medycznej oraz ważnego dokumentu tożsamości zarówno zmarłej osoby, jak i osoby z nią spokrewnionej składającej wniosek o wydanie dokumentu. W Łotwie informacje o czasie i przyczynach śmierci zarówno osób posiadających

obywatelstwo, jak i cudzoziemskich są gromadzone oraz przechowywane w Rejestrze Osób Fizycznych²⁷. Do kategorii „osób cudzoziemskich” nie zalicza się jednak osób migranckich o nieuregulowanym statusie, a jedynie oficjalnie zarejestrowane osoby ubiegające się o azyl oraz osoby posiadające zezwolenie na pobyt w Łotwie.

Kontakt z rodziną

Konwencja wiedeńska o stosunkach konsularnych zobowiązuje Łotwę do niezwłocznego powiadomienia właściwego urzędu konsularnego o aresztowaniu, poważnym zranieniu lub śmierci osoby cudzoziemskiej. Urząd ten jest wówczas odpowiedzialny za skontaktowanie się z rodziną. Rzeczy zmarłej osoby należy także przekazać właściwemu przedstawicielstwu dyplomatycznemu. Z urzędami konsularnymi można się kontaktować bezpośrednio lub za pośrednictwem Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

Repatriacja i pochówek

Rodzina zmarłej osoby może odebrać ciało. Jeżeli jednak nie uda się jej odnaleźć lub z nią skontaktować bądź tożsamość zmarłej osoby nie zostanie ustalona, pochówku dokonuje gmina, na terenie której odnaleziono ciało.

Procedury pochówku, w tym pochówek niezidentyfikowanych osób zmarłych oraz utrzymanie miejsc pochówku leżą obecnie w kompetencjach gmin, a Rada Ministrów pracuje nad stworzeniem nowej ustawy o cmentarzach. Władze lokalne mogą określić limit czasu utrzymywania miejsc pochówku niezidentyfikowanych osób oraz sposób organizacji ponownych pochówków.

Wywóz ciała poza Łotwę wymaga specjalnego zezwolenia wydawanego przez inspekcję sanitarną. Podobnie jak w przypadku

Białorusi opisanym powyżej, obowiązują szczególne wymogi dotyczące zawartości i właściwości trumny.

SYTUACJA W ŁOTWIE W KONTEKŚCIE MIGRACJI Z BIAŁORUSI

Według oficjalnie potwierdzonych informacji na terytorium Republiki Łotewskiej w okresie od 1 sierpnia 2021 roku do 1 marca 2024 roku zmarło siedem osób w drodze. Jedna z nich zmarła w ośrodku dla osób ubiegających się o azyl po pogorszeniu się jej stanu zdrowia kilka tygodni po przekroczeniu granicy. Śmierć ta nie była bezpośrednio związana z trudnościami podczas drogi przez granicę, a z rozprzestrzenieniem się zakażeń Covid-19 w ośrodku, dlatego nie została uwzględniona na osi czasu. Dwie osoby zmarły w szpitalach, do których trafiły bezpośrednio po przekroczeniu granicy [43], [77]; na terenie przygranicznym znaleziono ciała czterech niezidentyfikowanych osób [90], [91], [104], [111]. Poniżej opisano kolejną wysoce prawdopodobną śmierć migrantki na granicy, w której poszukiwaniach GPB uczestniczyła jesienią 2023 roku.

26 lipca 2021 roku pierwszych dziewięć osób przekroczyło granicę Łotwy z Białorusią i zostało zatrzymanych przez VRS. W następnych dniach kolejne grupy osób w drodze przybywały nieregularnie i również były zatrzymywane oraz przekazywane do ośrodków zakwaterowania zatrzymanych osób cudzoziemskich w przygranicznym mieście Daugavpils albo w miejscowości Mucenieki niedaleko Rygi lub centrum dla osób poszukujących ochrony międzynarodowej w Muceniekach. Od końca lipca do 11 sierpnia 2021 roku, kiedy na obszarach przygranicznych wprowadzono stan wyjątkowy, 351 osobom udało się w sposób nieuregulowany

przekroczyć zieloną granicę łotewsko-białoruską i ubiegać się o azyl²⁸.

Uchwalenie zarządzenia Rady Ministrów nr 518 „W sprawie ogłoszenia stanu wyjątkowego”²⁹ (dalej – rozporządzenie) na czterech terytoriach administracyjnych – w gminie Ludza, gminie Krāslava, gminie Augšdaugava i mieście Daugavpils – 10 sierpnia 2021 roku upodobniło reakcję Łotwy do kroków podejmowanych przez rząd sąsiedniej Litwy i miało trzy bezpośrednie skutki³⁰. Po pierwsze, VRS otrzymało polecenie zapobiegania nieuregulowanemu przekraczaniu granicy przy wsparciu Narodowych Sił Zbrojnych i Policji Państwowej oraz z zastosowaniem niezbędnych środków, w tym siły fizycznej i, w razie potrzeby, środków specjalnych, w tym pałek oraz paralizatorów. Zgodnie z tym rozporządzeniem każdą osobę, która w nieuregulowany sposób przekroczyła granicę łotewsko-białoruską lub próbowała to zrobić, należało zawrócić do kraju, z którego granica została przekroczona, czyli, innymi słowy – Białorusi. Po drugie, odmówiono dostępu do procedur azylowych w strefie stanu wyjątkowego na granicy Łotwy i Białorusi. Dopiero w kwietniu 2023 roku przyjęto zmiany w rozporządzeniu umożliwiające składanie wniosków o azyl na oficjalnych przejściach granicznych oraz w ośrodku dla zatrzymanych osób cudzoziemskich w Daugavpils. Po trzecie, wprowadzono możliwość wpuszczania osób przekraczających granicę do Łotwy ze względów humanitarnych. Nigdy jednak nie udostępniono publicznie kryteriów oceny indywidualnej sytuacji i podejmowania decyzji o zaistnieniu przesłanek humanitarnych. Wyraźnie widać, że obecnie jedynie osoby z grup wrażliwych, takie jak osoby starsze w bardzo złym stanie zdrowia lub rodzice z niemowlętami, nie podlegają wywózkom. Osoby, którym zezwolono

[29] 50-letnia kobieta z Syrii zmarła w pobliżu Usnarza, po białoruskiej stronie granicy z Polską.

02.06.2022

na wjazd do Łotwy ze względów humanitarnych, trafiają do ośrodków detencyjnych, w których mogą ubiegać się o azyl.

Po wprowadzeniu stanu wyjątkowego, dzienna liczba pushbacków gwałtownie wzrosła, aż po 101 udaremnionych prób przekroczenia granicy 12 sierpnia 2021 roku. Grupa około 100 osób w drodze utknęła w pobliżu granicy na terytorium Łotwy na prawie dwa tygodnie, początkowo bez jedzenia i wody³¹. Koalicja organizacji pozarządowych pod przewodnictwem GPB, we współpracy z VRS, przez kilka dni oferowała tym osobom pomoc humanitarną, taką jak ciepłe posiłki. Zniknęły one jednak z obszaru przygranicznego 24 sierpnia i wszelki kontakt z nimi został utracony. Według późniejszych zeznań osób z tej grupy, większość z nich była uwięziona w regionie przygranicznym przez tygodnie lub miesiące. Były one nieustannie przewożone tam i z powrotem między Łotwą a Białorusią, czasami pozwalano im nocować w dużych namiotach po stronie łotewskiej, a następnie wywożone je do Białorusi, bez możliwości pozostania w żadnym z tych krajów³². Podobne strategie traktowania osób o nieuregulowanym statusie utrzymywały się w latach 2022 i 2023.

Dwadzieścia sześć osób kurdyjskiego pochodzenia posiadających irackie obywatelstwo z wyżej opisanej grupy, która utknęła przy granicy, złożyło skargę (H.M.M. i inni przeciwko Łotwie) do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) w związku z odmową dostępu do procedury azylowej, brakiem podstawowych udogodnień i częstymi wywózkami. Dwie kolejne skargi osób migranckich, które próbowały przekroczyć granicę Łotwy i Białorusi w celu ubiegania się o azyl, są obecnie rozpatrywane przez ETPC: S.S przeciwko Łotwie, 15408/23³⁴ oraz M.A.

i inni przeciwko Łotwie, 1134/23³⁵. Kolejnych pięć skarg czeka na rozpatrzenie przez ETPC. Publiczna odpowiedź władz na zarzuty stosowania przemocy i innych naruszeń praw człowieka wobec osób w drodze o nieuregulowanym statusie była jednak negatywna i lekceważąca. Przykładowo obecny prezydent Łotwy, będący wcześniej Ministrem Spraw Zagranicznych Edgars Rinkēvičs, zareagował na opublikowany w październiku 2022 roku raport Amnesty International „*Latvia: Return home or never leave the woods*” on violent push backs³⁶, nazywając go „fałszywymi oskarżeniami”.

Istnienie szlaku migracyjnego z Białorusi do Łotwy, a następnie do innych krajów UE jest tematem kontrowersyjnym i powszechnie nie-lubianym w społeczeństwie. Warto zauważyć, że oficjalna i publiczna dyskusja na ten temat pokazuje konsekwentne odczłowieczanie osób przekraczających granice od czasu rozpoczęcia nieuregulowanej migracji latem 2021 roku. W dyskusji publicznej odnoszono się do liczby osób powstrzymanych od przekroczenia granicy, często określanych jako „nielegalne osoby migranckie”, a także do zagrożenia, jakie stanowią dla bezpieczeństwa narodowego, i ich roli jako narzędzi w wojnie hybrydowej. Stało się to także główną narracją łotewskich mediów, które w większości przedstawiają stanowisko rządu w tej sprawie i powtarzają wypowiedzi VRS bez krytycznej oceny sytuacji. Na początku fali migracyjnej ani mediom, ani organizacjom pozarządowym nie zezwolono na wjazd na 2-kilometrowe pogranicze z rzekomych względów bezpieczeństwa. Mimo że media uzyskały później dostęp zgodnie z przepisami VRS, nadal występowały problemy takie jak brak przejrzystości, niedobór informacji i ograniczone możliwości niezależnego monitorowania.

Do końca 2022 roku nie było oficjalnych informacji na temat śmierci osób migranckich na terenach przygranicznych. Należy zauważyć, że jak dotąd tylko jedna śmierć – śmierć obywatela Afganistanu pod koniec grudnia 2022 roku [44] – przyciągnęła uwagę mediów. Jednak nawet tę śmierć postrzegano przez pryzmat wojny hybrydowej, stwierdzając, że zmarły i inna osoba, oboje w stanie krytycznym, zostali zmuszeni do wejścia na terytorium Łotwy przez siły białoruskie³⁸. VRS podkreśliło, że „takie wrogie akty ze strony imigrantów i władz białoruskich są kategorycznie niedopuszczalne”³⁹. Śmierć obywatela Afganistanu nie wywołała dyskusji na temat trudnej sytuacji na granicy, szczególnie zimą, czy procesu pochówku i innych powiązanych kwestii, z którymi będzie musiała się uporać jego rodzina. Stanowi to przykład odczłowieczającego podejścia przyjętego zarówno przez władze, jak i przez media.

Niektóre zagraniczne media zajęły się tym tematem, w tym śmierciami i zagrożeniami dla zdrowia osób migranckich w wyniku wywózek⁴⁰. Jednak doniesienia międzynarodowych mediów pozostały w dużej mierze niezauważone lub świadomie ignorowane przez władze i lokalne media.

Po siedmiokrotnym przedłużeniu w dniu 10 sierpnia 2023 roku zniesiono stan wyjątkowy na obszarach przygranicznych i zastąpiono go wspomnianym wyżej wzmocnionym reżimem ochrony granic zgodnie z rozporządzeniem rządu nr 514⁴¹. Obecnie obowiązujący reżim ochrony granic wymaga również, aby Narodowe Siły Zbrojne i Policja Państwowa wspomagały VRS w zapobieganiu nieuregulowanemu przekraczaniu granicy. Nakłada także na VRS odpowiedzialność za dostarczanie żywności, niezbędnych artykułów i pomocy medycznej osobom, które

próbują w nieuregulowany sposób przekroczyć granicę i można im to uniemożliwić.

Według VRS w 2021 roku ogółem 4045 osób zostało powstrzymanych od przekroczenia granicy, a 94 osobom zezwolono na wjazd ze względów humanitarnych. W 2022 roku 5286 osób powstrzymano od przekroczenia granicy, a 217 przyjęto ze względów humanitarnych. W 2023 roku łącznie 13 863 osób powstrzymano od przekroczenia granicy, a 428 zezwolono na wjazd do Łotwy ze względów humanitarnych. Liczby te wymagają pewnego wyjaśnienia. Po pierwsze, całkowita liczba powstrzymanych osób może nie odzwierciedlać dokładnie faktycznej liczby osób na granicy. Liczba powstrzymanych osób może uwzględniać wielokrotne próby przekroczenia granicy przez te same osoby, nawet w ciągu jednego dnia. Po drugie, wywózki mogą wystąpić poza obszarem przygranicznym, kiedy osoby migranckie zostaną zatrzymane w pojazdach, głównie tzw. „taksówkach” przemytników.

Koniec „czasowego zakazu
przebywania” w polskich
gminach przygranicznych.

Zakończenie budowy
muru w Polsce na granicy
z Białorusią.

[30] W Białorusi zginął
27-letni Afgańczyk.

30.06.2022

07.2022

Studium przypadku: [93] Śmierć Syryjki zaginionej w Łotwie

Sprawa dotyczy śmierci Syryjki na pograniczu łotewsko-białoruskim we wrześniu 2023 roku. Ani władze łotewskie, ani białoruskie nie potwierdziły, ani śmierci, ani istnienia szczątków ciała tej obywatelki Syrii. Co więcej, anonimowe źródło odkryło ciało przy płocie granicznym na terytorium Białorusi. W sprawę zaangażowała się GPB, która pomagała osobom z rodziny w poszukiwaniach kobiety. Organizacja uzyskała informacje, w tym zdjęcie szczątków tej osoby, które można było porównać z innymi, co pozwoliło na domniemanie, że osoba ta zmarła na pograniczu łotewsko-białoruskim. Sprawa ta należy do kategorii sytuacji, w których nie można z całkowitą pewnością stwierdzić, że osoba, która zaginęła podczas próby przekroczenia granicy, zmarła, choć prawdopodobieństwo jest wysokie. Ponadto ta sprawa ujawnia ogromne wyzwania w zakresie odkrywania i uzyskiwania dowodów na temat przyczyn i okoliczności śmierci osób w drodze na obszarach przygranicznych charakteryzujących się ograniczonym dostępem i nieprzejrzystymi działaniami organów ochrony porządku publicznego.

22 września 2023 roku na telefon alarmowy GPB wpłynęła prośba o pomoc od dwóch obywateli Syrii poszukujących zaginionej siostry, z którą ostatni kontakt mieli 15 września 2023 roku. Bracia kobiety wskazali parafię Svariņi w gminie Krāslava około 20 kilometrów od granicy jako miejsce, w którym przebywała w momencie kontaktu. Bracia poinformowali GPB, że kobieta cierpiała na cukrzycę, a jej stan był krytyczny z powodu wysokiego poziomu cukru we krwi i stanu zapalnego. Jeden z braci przypuszczał, że kobieta została zabrana do szpitala. GPB pomogła bratu w pisaniu zapytań do dwóch lokalnych szpitali, radząc mu, aby załączył kopie paszportów pytającego i zaginionej

siostry, aby udowodnić swoje pokrewieństwo. Organizacje pozarządowe i osoby aktywistyczne z Polski, Litwy i Niemiec także otrzymały prośby o pomoc od braci i innych spokrewnionych z kobietą osób. 25 września 2023 roku jeden z tych aktywistów wystąpił do stacji granicznej VRS we wsi Robežnieki w gminie Krāslava e-mail, w którym poinformował funkcjonariuszy straży granicznej, że grupa osób migranckich pozostawiła Syryjkę w wyżej wymienionej lokalizacji ze względu na jej krytyczny stan zdrowia i niemożność chodzenia. Aktywista załączył kopię paszportu kobiety oraz jej zdjęcie, wyjaśniając, że jej paszport pozostał w bagażu innego członka grupy, a jej telefon komórkowy zginął w lesie. Autor wiadomości zwrócił się do funkcjonariuszy straży granicznej z prośbą o ustalenie, czy kobieta odnalazła się we wskazanym miejscu i co się z nią później stało. Zasugerował także przeszukanie okolicy w poszukiwaniu szczątków kobiety, jeśli wcześniej nie zostanie odnaleziona.

W międzyczasie krewny zaginionej Syryjki przybył do Łotwy z innego kraju UE i próbował jej szukać w szpitalu w Rēzekne oraz ośrodku dla osób ubiegających się o azyl w Muceniekach, jednak bezskutecznie.

W związku z brakiem wiadomości o zaginionej kobiecie 4 października 2023 roku GPB przesłała zapytanie w jej sprawie do centrali VRS z kopią do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz przedstawicielstwa UNHCR w Łotwie. 10 października 2023 roku GPB otrzymała odpowiedź od szefa VRS, gen. Guntisa Pujātsa. W odpowiedzi stwierdzono, że VRS zapoznała się z tą informacją oraz że VRS zapewnia pomoc medyczną zatrzymanym osobom przekraczającym granicę znajdującym się w stanie krytycznym.

08.2022

Około połowy października jej bliskim udostępniono zdjęcie ciała kobiety ubranej w takie samo ubranie, co zaginiona Syryjka. Według anonimowych źródeł zdjęcie wykonano w pobliżu płotu granicznego na terytorium Białorusi. Okoliczności śmierci kobiety oraz to, w jaki sposób jej ciało znalazło się po białoruskiej stronie granicy, mimo że według doniesień znajdowała się w głębi Łotwy i nie mogła chodzić, są nadal nieznane. Brat zaginionej kobiety, któremu GPB pomagała w poszukiwaniach siostry w Łotwie, powiedział, że rodzinie udało się odnaleźć ciało kobiety, przeprowadzić badania DNA i pochować ją.

Podsumowując, głównym wyzwaniem dla międzynarodowej współpracy organizacji pozarządowych i rodzin zaginionych lub zmarłych jest brak ugruntowanych ram najskuteczniejszego postępowania. Rodziny wysyłają prośby o informacje, ale nie ma wiarygodnego sposobu sprawdzenia ich tożsamości i powiązania z zaginionymi lub zmarłymi osobami inaczej niż na zasadzie zaufania. Część danych dotyczących zaginionych, takich jak wiek, narodowość czy data ostatniego kontaktu, można powiązać ze szczątkami niezidentyfikowanych osób odnalezionymi w pobliżu granicy. Jednak ustalenie, czy niezidentyfikowane ciało rzeczywiście należy do zaginionej osoby, wymaga zaangażowania dużych zasobów i jest czasochłonne. Obecnie żadna instytucja państwowa nie wspiera w aktywny sposób poszukiwań i identyfikacji osób cudzoziemskich na obszarach przygranicznych, aby pomóc ich bliskim w innych krajach.

[32] M., mężczyzna ze Sri Lanki, zmarł w Litwie. Jego żona dowiedziała się o tym pięć miesięcy później.

21.08.2022

Aivars Tauberts

Komunikaty
Łotewskiej
Państwowej
Straży
Granicznej
w sprawie
śmierci osób
migranckich
na granicy

Do jesieni 2023 roku kwestia śmierci niezidentyfikowanych osób migranckich na granicy łotewsko-białoruskiej nie była publicznie poruszana. 27 października 2023 roku VRS opublikowała nakręcony podczas kontroli granicznej film, na którym widać grupę osób po stronie białoruskiej niosących na prowizorycznych noszach osobę, która nie dawała widocznych oznak życia. W oficjalnym komunikacie napisano: „Aby zapobiec ewentualnemu nielegalnemu przekroczeniu granicy państwowej, funkcjonariusze straży granicznej udali się na miejsce zdarzenia i stali się naoczными świadkami przyniesienia jednej osoby i pozostawienia jej leżącej na ziemi w pobliżu granicy łotewsko-białoruskiej oraz umieszczenia obok niej chwilę później drugiej osoby bez żadnych widocznych oznak życia”⁴². 7 listopada 2023 roku VRS obchodziła 104. rocznicę swojego istnienia, a jej dowódca, generał Guntis Pujāts, przed obchodami i w ich trakcie udzielił kilku wywiadów mediom. W wywiadzie udzielonym 7 listopada telewizji publicznej Pujāts powiedział, że VRS zdołała zapobiec wkroczeniu wspomnianej grupy na terytorium Łotwy 27 października. Dodał, że gdyby nie uważna obserwacja granicy przez funkcjonariuszy straży granicznej, osoby te zostałyby wniesione do Łotwy. Po pewnym czasie przybyły władze białoruskie, aby zabrać obie osoby, które najprawdopodobniej nie żyły⁴³.

Pujāts ujawnił także, że wcześniej w Łotwie znaleziono dwa niezidentyfikowane ciała osób migranckich. Generał powiedział, że istnieją wyraźne oznaki przeniesienia tych ciał i że toczy się śledztwo w sprawie ich śmierci. Zapytany o współpracę łotewskiej i białoruskiej straży granicznej Pujāts podkreślił, że pomimo trudnej sytuacji geopolitycznej VRS niezwłocznie informuje swoich białoruskich

odpowiedników, jeśli zauważy po drugiej stronie granicy osoby potrzebujące pomocy medycznej. Dodał, że czasami białoruska straż graniczna reaguje po kilkudziesięciu godzinach.

9 listopada Pujāts udzielił kolejnego wywiadu telewizyjnego. Zauważył, że gdyby VRS nie zapobiegła przeniesieniu obu ciał na terytorium Łotwy 27 października, straż graniczna zostałaby oskarżona o nieudzielenie pomocy tym ludziom i pozwolenie na ich śmierć. Pujāts powtórzył to, co powiedział w opisanym wyżej wywiadzie: że w Łotwie odnaleziono wcześniej szczątki dwóch niezidentyfikowanych osób w drodze. Wahał się jednak, czy podać dalsze szczegóły poza tym, że wydarzyło się to przed kilkoma miesiącami. Tego nie podkreślano w pisemnych omówieniach tych wywiadów telewizyjnych, a śmierć dwóch osób nie wzbudziła większego zainteresowania opinii publicznej.

4 grudnia 2023 roku w niezależnej gazecie *Novaya Gazeta* ukazał się artykuł Marii Kugel pt. „Śmierci nie należy nikomu pokazywać»: łotewskie władze milczą w sprawie śmierci osób migranckich na terenach przygranicznych”⁴⁵. Dziennikarka szczegółowo przeanalizowała temat śmierci na granicy, przedstawiając dodatkowe informacje na temat obu niezidentyfikowanych ciał. Policja państwowa odpowiedziała na jej zapytanie, stwierdzając: „Badanie ciał zmarłych sugeruje, że ofiarami mogli być migranci z Indii, jeden z nich miał około 22, a drugi około 27 lat. Mężczyzn pochowano przy wsparciu opieki społecznej gminy Krāslava”.

W odpowiedzi na zapytanie GPB VRS potwierdziła, że w 2023 roku na pograniczu łotewsko-białoruskim znaleziono łącznie trzy niezidentyfikowane ciała. 8 października 2023 roku znaleziono dwóch martwych mężczyzn.

a 11 listopada 2023 roku jedną kobietę. Ze względu na brak dokumentów tożsamości VRS nie potwierdziła, że osoby te były obcokrajowcami. VRS nie przekazała również informacji o przyczynach ich śmierci, twierdząc, że zgodnie z procedurą wszelkie dalsze czynności prowadziła Policja Państwowa.

Do 15 marca 2024 roku nie ukazała się żadna publiczna informacja o śmierci wyżej wymienionej migrantki.

Informacje o niezidentyfikowanych ciałach zostały przekazane organizacjom zaangażowanym w tworzenie niniejszego raportu. Litewska organizacja pozarządowa Sienos Grupė otrzymała prośbę o pomoc w odnalezieniu młodego mężczyzny z Indii, który zaginął w październiku 2023 roku. Osoby z jego rodziny poinformowały organizację, że kontaktowały się wcześniej z indyjską ambasadą w Szwecji, ale nie otrzymały żadnych przydatnych informacji na temat dalszych procedur. Z pomocą Sienos Grupė otrzymały one od Policji Państwowej poradę, aby udały się na lokalny komisariat policji w Indiach i zgłosiły zaginięcie krewnego. Ze względu na wahanie bliskich co do kontynuacji poszukiwań od marca 2024 roku nie było żadnych dalszych wiadomości w tej sprawie.

[33] Mężczyzna zmarł na granicy białorusko-polskiej. Został znaleziony przez białoruskich strażników granicznych. Jego ciało było pozbawione odzieży wierzchniej.

[34] S., 21-letni mężczyzna z Sudanu, utonął w Świstoczy w Polsce.

02.10.2022

03.10.2022

Litwa

Aušrinė Gogelytė,
Dalia Krapavickaitė

WYZWANIA ZWIĄZANE Z GROMADZENIEM DANYCH W LITWIE

W Litwie działa kilka organizacji pozarządowych, które po lecie 2021 roku bardziej skupiły się na kwestii nieuregulowanej migracji. Organizacje takie jak Caritas, Czerwony Krzyż i Maltiečiai aktywnie zaangażowały się w niesienie pomocy humanitarnej osobom ubiegającym się o azyl w ramach Centrów Rejestracji Cudzoziemców. Organizacja ArtScape prowadziła działania artystyczne. Sienos Grupė to jedyna organizacja pozarządowa, która działa w obszarze przygranicznym. Doświadczenie organizacji w tym zakresie sprawiło, że stała się ona cennym źródłem informacji do niniejszego raportu.

Dane zebrane na potrzeby raportu pochodzą z różnych kanałów rządowych i pozarządowych. Podstawowe informacje uzyskano z mediów litewskich ze względu na ich stosunkowo wiarygodne doniesienia na temat potwierdzonych śmierci osób w drodze w Litwie. Ponadto kontaktowano się z wieloma instytucjami rządowymi w celu zweryfikowania miejsca i okoliczności tych śmierci, a także procedur stosowanych podczas sekcji zwłok.

Podczas gromadzenia danych autorki stały przed istotnym wyzwaniem związanym z weryfikacją informacji ze względu na niespójności w praktykach zbierania danych w różnych instytucjach, nawet jeśli działają one w tej samej dziedzinie, ale w różnych regionach. Ta niekonsekwencja jest szczególnie widoczna w przypadku różnych szpitali, wydziałów policji i gmin. Niektóre instytucje były skłonne dostarczyć wymagane dane, inne natomiast twierdziły, że nigdy tego rodzaju danych nie zbierały. Ten brak jednorodności – a w niektórych przypadkach brak komunikacji – prowadzi do luk w danych, które czasami utrudniają

lub uniemożliwiają porównanie z oryginalnym zbiorem danych. W niektórych przypadkach część instytucji nie udzieliła żadnej odpowiedzi; najbardziej znaczącymi przykładami są Centra Rejestracji Cudzoziemców i ponad trzydzieści oddziałów Litewskiej Państwowej Straży Granicznej (VSAT). Pomimo bliskiego związku ze sprawami dotyczącymi migracji oraz kryzysu humanitarne obie instytucje pozostają obojętne i nie reagują. Ten brak komunikacji lub dostarczania danych podkreśla niepokojącą niechęć tych instytucji do angażowania się w dialog z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego na temat osób w drodze i ich dobrostanu. Ponadto dochodzenia ujawniły niekonsekwencję w wiarygodności danych otrzymywanych od różnych instytucji. Zdarzały się przypadki, w których dostarczone zbiory danych wydawały się niekompletne, co wymagało dalszych zapytań. Wygląda na to, że gromadzenie danych na temat osób nieposiadających obywatelstwa nie jest powszechną praktyką instytucjonalną określoną wymogami prawnymi, co może się przyczyniać do występowania potencjalnych przeoczeń i rozbieżności.

KONTEKST PRAWNY POSZUKIWANIA ZAGINIONYCH OSÓB MIGRANCKICH I POSTĘPOWANIA Z CIAŁAMI W LITWIE

Poszukiwanie zaginionych

Po otrzymaniu przez biuro dochodzeniowe zgłoszenia o zaginięciu osoby, następuje natychmiastowe sprawdzenie informacji. W przypadku, gdy uda się ustalić miejsce pobytu osoby zaginionej i nie ma dowodów na to, że dana osoba mogła być ofiarą przestępstwa, funkcjonariusz sprawdzający informacje sporządza protokół. Jeżeli nie zostanie ustalone miejsce pobytu osoby zaginionej,

[35] H., 71-letni Afgańczyk, zginął, prawdopodobnie w wyniku utonięcia, na granicy polsko-białoruskiej. Jego synowi udało się odzyskać ciało rok później.

13.11.2022

w jej sprawie wszczyna się postępowanie przygotowawcze.⁴⁶

Niezależnie od konkretnych okoliczności związanych z zaginięciem, organy ochrony porządku publicznego mają obowiązek wszczęcia dochodzenia. Często spotykanym poważnym wyzwaniem jest pozyskanie zasobów niezbędnych do prowadzenia operacji poszukiwawczych, takich jak psy tropiące, helikoptery, drony i inny specjalistyczny sprzęt. Przed wszczęciem dochodzenia przedprocesowego na władzach ciąży obowiązek sformułowania hipotez kryminalistycznych dotyczących zdarzenia, które należy uzasadnić lub obalić za pomocą rozstrzygających dowodów. Proces ten obejmuje kilka kluczowych etapów⁴⁷:

- przeprowadzenie wywiadów w celu oceny różnych czynników i oceny pilności sprawy;
- zbadanie powiązanych przedmiotów;
- zatrudnienie osób specjalistycznych;
- szczegółowe zbadanie ostatniej znanej lokalizacji, zazwyczaj prowadzone przez jedną osobę.

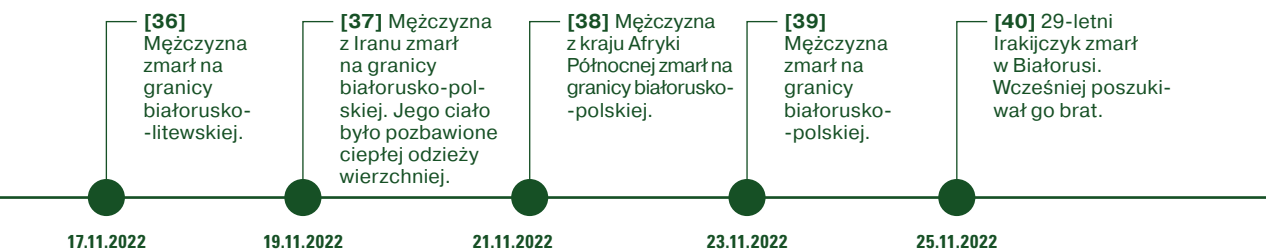
Rozpoczęcie dochodzenia przedprocesowego opiera się na oficjalnym złożeniu raportu. Osoby posiadające obywatelstwo mają prawo szukać informacji u policji, a rodzina ma możliwość zatrudnienia osoby prawniczej, która może ją oficjalnie reprezentować w litewskiej jurysdykcji.

W kontekście dochodzeń w sprawie zaginionych osób funkcjonariusze organów ochrony porządku publicznego postępują zgodnie z ustalonym przez Komendanta Generalnego Policji algorytmem określonym w dokumencie zatytułowanym „Podstawowe niezbędne działania w odpowiedzi na zgłoszenia dotyczące schematów sekwencji czynów przestępczych (algorytmy)”. Niemniej jednak

kwestionariusz z 2022 roku dotyczący ogólnej praktyki poszukiwania zaginionych ujawnia zauważalne odstępstwa od pełnego przestrzegania tych zaleceń proceduralnych: 56% funkcjonariuszy policji, którzy byli respondentami w tym badaniu, przyznało, że ich przestrzeganie ustalonej procedury jest jedynie częściowe. Ta rozbieżność uwypukla wyzwania związane z jednolitym stosowaniem standardowych protokołów operacyjnych w praktykach dochodzeniowych. Często w rejestrach brakuje kompleksowych informacji, takich jak widoczne cechy zaginionej osoby, wcześniejsze miejsca, w których została znaleziona, dane kontaktowe, informacje o stanie zdrowia, szczegóły na temat bliskich znajomych oraz autentyczne fotografie⁴⁸.

Postępowanie z ciałem i identyfikacja osoby zmarłej

Z prawnego punktu widzenia dane dotyczące niezidentyfikowanych ciał może przetwarzać wyłącznie policja, dodając je do rejestru powszechnego. Niezwłocznie zostaje wszczęte dochodzenie przedprocesowe, mające na celu identyfikację osoby zmarłej. Może ono zostać zakończone w przypadku ustalenia jej tożsamości, jeżeli szczątki mają więcej niż 20 lat lub po upływie 5 lat od wszczęcia śledztwa. Należy przeprowadzić sekcję zwłok i inne procedury medyczne. W stosownych przypadkach można złożyć wniosek do litewskiego Biura Policji Kryminalnej w celu uzyskania międzynarodowej identyfikacji. Dane na temat niezidentyfikowanych ciał pozyskiwane przez policję z sądów, prokuratur i/lub placówek ochrony zdrowia podlegają weryfikacji i mogą zostać dodane do rejestru jedynie w przypadku potwierdzenia ich prawdziwości, dokładności i kompletności. Dane zawarte w rejestrze uznaje się za informacje

publiczne, dostępne na wniosek zainteresowanych osób⁴⁹.

Identyfikacja zmarłych wymaga skoordynowanych działań angażujących prokuraturę, funkcjonariuszy organów ochrony porządku publicznego, osoby specjalistyczne medycyny sądowej, psychiatrów i inne odpowiednie osoby eksperckie. Po odkryciu niezidentyfikowanego ciała policja inicjuje utworzenie grupy operacyjnej złożonej z osób specjalistycznych, których zadaniem jest transport i wstępne zbadanie ciała.

W przypadku podejrzenia, że zmarła osoba padła ofiarą przestępstwa, wymagane jest wszczęcie postępowania karnego. I odwrotnie, w przypadku braku takich dowodów rozpoczyna się proces identyfikacji, wymagający zawiadomienia lokalnej i centralnej komendy policji oraz prokuratury. Jeżeli wstępne badanie ciała okaże się niewystarczające, można zarządzić ekshumację.

Grupa operacyjna, której zadaniem jest zbadanie miejsca śmierci, jest zobowiązana do przygotowania wyczerpującego opisu zmarłej osoby, uwzględniającego możliwe do zidentyfikowania cechy „rasowe” oraz wszelkie widoczne obrażenia, które ułatwiłyby proces identyfikacji. Dokumentacja ta jest kluczowa, szczególnie w kontekście takim jak litewski, w którym wyróżniające się cechy fizyczne, takie jak kolor skóry, mogą wskazywać na śmierć osoby migranckiej. Rola funkcjonariusza policji kryminalnej obejmuje nie tylko przesłuchiwanie osób, które odkryły ciało, ale także kontakt z potencjalnymi świadkami w celu przyspieszenia procesu identyfikacji. Ze sprawozdań wynika jednak, że taka współpraca jest niewystarczająca, a próby przekazania informacji często są ignorowane.

Rejonowa komenda policji odpowiada za transport ciała do kostnicy, w której

przeprowadzane są szczegółowe badania. Badanie to obejmuje pobranie odcisków palców i zrobienie zdjęć, a podczas sekcji zwłok, w której uczestniczy prokurator lub śledczy, powinny również zostać odnotowane wszelkie fizyczne cechy „rasowe”. Powstały raport jest następnie przekazywany do Państwowej Służby Kryminalistycznej (Valstybės teismo medicinos tarnyba).

Kluczowym etapem tego procesu jest porównanie niezidentyfikowanego ciała z wpisami w rejestrze osób zaginionych. Ciało pozostaje w kostnicy przez wyznaczony okres 30 dni, po upływie którego zarząd kostnicy po konsultacji z prokuraturą lub funkcjonariuszem policji może podjąć decyzję, że zachodzą wystarczające przesłanki do pochówku, w przeciwieństwie do dalszego przechowywania ciała. Decyzja ta obejmuje dokumentację sporządzoną przez administrację cmentarza, zawierającą istotne informacje o zmarłej osobie oraz numer aktu zgonu.

Po zidentyfikowaniu ciała funkcjonariusze organów ochrony porządku publicznego mają obowiązek niezwłocznego powiadomienia najbliższej rodziny zmarłej osoby, podkreślając swoje zaangażowanie w zapewnienie dotkniętym stratą rodzinom domknięcia niepewności i żałoby⁵⁰.

OMÓWIENIE WARUNKÓW PANUJĄCYCH W LITWIE

Litwa przez dziesięciolecia była krajem tranzytowym dla osób próbujących przedostać się do Europy Zachodniej, a liczba osób migranckich przekraczających każdego roku granicę z Białorusi pozostawała stosunkowo niska w porównaniu ze szlakami bałkańskimi czy śródziemnomorskimi. Schemat migracji uległ istotnej zmianie w czerwcu 2021 roku, ponieważ w tym miesiącu VSAT zarejestrowała

473 osób w drodze⁵¹, co wiązało się z umożliwieniem im złożenia wniosków o azyl i przyjęciem do Centrów Rejestracji Cudzoziemców⁵². W następnym miesiącu liczba ta wzrosła do 3453, przy czym zdecydowaną większość stanowiły osoby z irackim obywatelstwem.

W sierpniu 2021 roku, około dwóch miesięcy po rozpoczęciu zorganizowanych przez rząd białoruski działań, które rząd litewski określił jako „wojnę hybrydową”, nieoficjalnie wstrzymano przyjmowanie osób migranckich i zatwierdzanie wniosków o azyl. Okres ten był także początkiem operacji pushbacków. 2 lipca 2021 roku rząd litewski wprowadził stan wyjątkowy w związku z „masowym napływem” osób cudzoziemskich⁵³. Ministra Spraw Wewnętrznych została powołana na stanowisko Szefa Państwowych Operacji Kryzysowych i 2 sierpnia 2021 r. wydała nową decyzję, która umożliwiła pushbacki⁵⁴. Tylko w sierpniu 2021 roku VSAT zgłosiła 2079 wywozek. VSAT przy publikowaniu danych woli używać terminu „zawrócenie” zamiast „wywózka/pushback”, ponieważ rząd odżegnuje się od jakiegokolwiek zaangażowania w wywózki lub nielegalne działania. Każdą osobę i grupę można wielokrotnie „zawrócić”, jednak oficjalne statystyki rządowe nie pozwalają na identyfikację takich zdarzeń, ponieważ przedstawiciele rządu zaprzeczają dokumentowaniu osób i ich parametrów biometrycznych przed wywózką.

W sierpniu 2022 roku ukończono budowę fizycznej bariery między Białorusią a Litwą w postaci muru z drutu kolczastego rozciągającego się na długości około 550 kilometrów; wzdłuż całej granicy umieszczono także wiele kamer monitorujących. Według Ministra Spraw Wewnętrznych między 2021 a końcem 2022 roku UE zainwestowała 70 mln euro w utworzenie systemu nadzoru granicznego na granicy litewsko-białoruskiej⁵⁵. Wpłynęło to na

znaczące zmniejszenie się liczby prób przekroczenia granicy i wymagało dostosowania strategii patrolowania stosowanych przez funkcjonariuszy straży granicznej, których zadaniem jest przeprowadzanie pushbacków. W rezultacie jest mniej punktów, w których można przekroczyć granicę z Litwą, a osoby próbujące przekroczyć granicę są łatwiej wykrywalne. Ze względu na skuteczny nadzór i mniejszą liczbę osób przekraczających granicę, według anonimowego źródła z VSAT, w obszarze przygranicznym patroluje mniej funkcjonariuszy straży granicznej, a zamiast nich niedawno rozmieszczono tam jednostki szybkiego reagowania. Jednocześnie pojawił się zauważalny trend – większość osób w drodze w poszukiwaniu dostępu do Europy Zachodniej wybiera szlak przez Łotwę do Litwy. Minister Spraw Wewnętrznych Litwy zauważył, że do końca września 2023 roku ich liczba wzrosła 20-krotnie w porównaniu z rokiem poprzednim⁵⁶. W 2023 roku w Litwie zatrzymano 1085 osób migranckich o nieuregulowanym statusie, które następnie zostały zawrócone do Łotwy, w której początkowo przekroczyły granicę białorusko-unijną⁵⁷.

25 kwietnia 2023 roku parlament głosował za przyjęciem tzw. ustawy o pushbackach, która pozwala funkcjonariuszom straży granicznej na zawracanie osób w drodze, które wkroczyły na obszar pasa granicznego, gdy kraj objęty jest sytuacją ekstremalną lub stanem wyjątkowym⁵⁸. Ustawę potępiło wiele organizacji praw człowieka w Litwie i za granicą⁵⁹. Zakłada ona, że oceny indywidualnej sytuacji każdej osoby migranckiej dokonują służby graniczne. Zadanie to okazało się jednak już wcześniej wyjątkowo trudne dla niewłaściwie przeszkolonych służb granicznych, co dobrze ilustrują przypadki odmrożeń, które są stosunkowo częste wśród osób przekraczających granicę, a mimo to pozostają niezauważone

[46] 30-letnia kobieta z Syrii zmarła na granicy białorusko-polskiej.

[47] Mężczyzna z Togo zmarł na granicy białorusko-polskiej.

27.12.2022 28.12.2022

osoby, które przekroczyły granicę łotewsko-litewską, są następnie przenoszone do łotewskich obozów. Jest to możliwe dzięki ścisłej współpracy międzynarodowej władz Polski, Litwy i Łotwy oraz litewsko-łotewskiej umowie o readmisji podpisanej w 1995 roku⁶⁴.

Nawigowanie w systemach poszukiwania zaginionych osób migranckich jest trudne dla ich bliskich. Z doświadczeń Sienos Grupy wynika, że policja często jest niechętna do współpracy nawet wówczas, gdy organizacja ułatwia kontakt rodziny z władzami. Chociaż Program Przywracania Powiązań Rodzinnych MKCK, mający na celu ponowne połączenie osób z bliskimi zaginionymi w wyniku konfliktów, katastrof lub migracji, może być pomocny, reakcje Litewskiego Czerwonego Krzyża na prośby rodzin są niewystarczające. Co więcej, bezpośrednie rozmowy telefoniczne z wieloma ośrodkami, w których osoby migranckie mogły być przetrzymywane przez nieznany okres, nie wykazały oczywistego uniwersalnego systemu; wydaje się, że takie sytuacje są rozpatrywane indywidualnie. W przeszłości zdarzały się przypadki, gdy reprezentacja prawna próbowała dotrzeć do swoich osób klienckich, ale kończyło się to niepowodzeniem, ponieważ funkcjonariusze zaprzeczali, jakoby dana osoba kiedykolwiek znajdowała się w określonym miejscu⁶⁵.

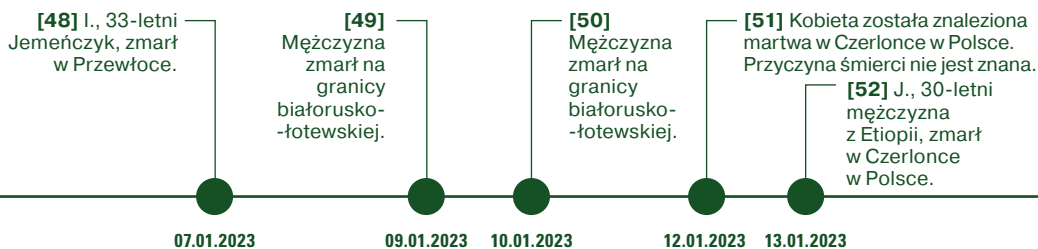
Dzięki staraniom Sienos Grupy wszczęto dochodzenie przedprocesowe w sprawie zaginionego obywatela Sri Lanki. Śledztwo udało się rozpocząć dopiero dzięki odnalezieniu na terenie Litwy jego plecaka. W przypadku braku wystarczających dowodów na to, że cudzoziemiec rzeczywiście przebywał w Litwie, policja może odmówić wszczęcia śledztwa.

Od początku kryzysu humanitarnego w litewskich mediach doniesiono o czterech ofiarach śmiertelnych na granicy. Dwie osoby

zginęły w wypadkach komunikacyjnych podczas próby uniknięcia schwytania [82], [89]. W jednym z tych wypadków zginął także kierowca, jednakże nie przekroczył on granicy białorusko-unijnej w sposób nieuregulowany, dlatego jego śmierć nie jest uwzględniona w ostatecznej liczbie podanej w niniejszym raporcie. Do wypadków tych doszło po tym, jak pojazdy zostały oznaczone jako podejrzane o przewóz osób migranckich i ścigane przez służby. Ponadto dwie osoby zginęły w litewskim lesie po przekroczeniu granicy białorusko-litewskiej [32], [71]. Ciało trzeciej potencjalnej ofiary granicznej odnaleziono w marcu 2024 r. [115], ale informacji o tym nie podano dotąd w mediach.

Sienos Grupa wystąpiła dużą liczbą wniosków o informacje do różnych instytucji rządowych. Wiele z nich przekierowało Sienos Grupa do VSAT w przeświadczeniu, że instytucja ta będzie w stanie podać oficjalną liczbę śmierci, jednak zaprzecza ona, że w ogóle doszło do jakichkolwiek śmierci osób w drodze o nieuregulowanym statusie. Uzasadnienie takiego stwierdzenia pozostaje nieznane.

Wnioski o informacje wysłano do 57 szpitali. Odpowiedzi udzieliło 26 z nich. Sześć z nich zgłosiło, że leczyło osoby migranckie o nieuregulowanym statusie, a kilka przyznało, że nigdy nie gromadziło takich danych. W szczególności jeden ze szpitali przedstawił pełną listę osób migranckich, które były leczone w placówce w okresie, którego dotyczyło zapytanie, nie zawierała ona jednak żadnych informacji o odnotowanych śmierciach, co zaprzeczało danym dostępnym wcześniej badaczkom ze Sienos Grupa. W ślad za wnioskiem Sienos Grupa przekazała publicznie dostępne informacje na temat śmierci, która miała miejsce w tej placówce. Dopiero później administracja szpitala potwierdziła, że

ta śmierć w tej placówce faktycznie została zarejestrowana.

Spośród 60 gmin w Litwie 54 odpowiedziały na wnioski o informacje. Władze lokalne często ponoszą odpowiedzialność za transport i pochówek osób w drodze o nieuregulowanym statusie, które umierają na obszarze ich jurysdykcji. Trzy gminy zgłosiły śmierci osób migranckich; w sumie cztery ofiary śmiertelne. Wszystkie te śmierci zostały wcześniej udokumentowane w mediach. Gmina, w której media odnotowały śmierć czwartej osoby, nie odpowiedziała na wniosek Sienos Grupę o informacje.

Sienos Grupę otrzymała odpowiedź z prokuratury w sprawie znalezionych zmarłych osób na granicy białorusko-litewskiej. Przed otrzymaniem tej odpowiedzi organizacja wiedziała o jednej zgłoszonej śmierci z listy dostarczonej przez prokuraturę, ponieważ informowały o niej media. Jednak pozostałe trzy zmarłe osoby – jedna osoba z Konga, jedna z Gruzji i jedna z Uzbekistanu – nie zostały zgłoszone gdzie indziej i nie zostały ujęte w żadnych innych odpowiedziach uzyskanych w ramach złożonych wniosków o udostępnienie informacji publicznych. Dodatkowo toczyła się osobna sprawa dotycząca mężczyzny z Indii zmarłego w pobliżu granicy białorusko-litewskiej, która powinna spełniać kryteria do uwzględnienia jej na liście prokuratury, ale nie została ona uwzględniona.

Prokuratura wszczęła trzy dochodzenia przedprocesowe, których celem było ustalenie okoliczności śmierci osób z Nigerii, Konga i Sri Lanki. Nie zostały one nigdy udokumentowane przez żadne media, dlatego nie jest jasne, czy zmarłe osoby były osobami migranckimi o nieuregulowanym statusie, które przekroczyły granicę z Białorusią. Na podstawie informacji opublikowanych w mediach Sienos Grupę wie o kolejnym postępowaniu przygotowawczym,

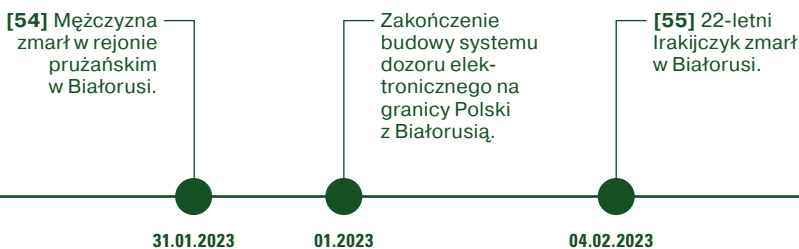
które zostało wszczęte w celu ustalenia przyczyny śmierci osoby o indyjskim obywatelstwie, której ciało zostało znalezione w strefie granicznej i które nie zostało uwzględnione w odpowiedzi prokuratury. Pomimo wysiłków mających na celu podjęcie dalszych działań i naświetlenie niekonsekwencji wykrytych w trakcie badania, prokuratura odmówiła dostarczenia dalszych informacji lub sprostowań, powołując się na przepisy dotyczące ochrony danych osobowych oraz poufność danych z dochodzenia przygotowawczego.

Podsumowując, odpowiedzi władz oraz instytucji na oficjalne wnioski o informacje okazały się niekompletne i niespójne oraz wymagały skierowania dodatkowych zapytań, na które nie zawsze udzielano odpowiedzi.

[53] T., 31-letni
Jemeńczyk, zmarł
w Białorusi z powodu
hipotermii.

26.01.2023

Studium przypadku: [32] Miesiące braku informacji o śmierci obywatela Sri Lanki

16 sierpnia 2022 roku do Wilna przybył mieszkaniec Sri Lanki, następnie został zatrzymany przez funkcjonariuszy litewskiej policji, gdy próbował zameldować się w hotelu na noc. Policja przekazała mężczyznę kilku funkcjonariuszom litewskiej straży granicznej, którzy z kolei w nocy, ok. godz. 10.00, wywieźli go z powrotem za granicę. Żona mężczyzny straciła z nim kontakt 17 sierpnia 2022 roku, kiedy próbował się przedostać przez białoruski las w stronę granicy z Litwą, usiłując jeszcze raz ją przekroczyć. Jego ciało kilka dni później znalazł na terytorium Litwy przechodzień, a 21 sierpnia zarejestrowała je policja. Pierwszy kontakt między żoną zmarłego a Sienos Grupė nawiązany został 9 września 2022 roku. Opóźnienie w kontakcie z organizacją pozarządową wynika najprawdopodobniej z braku dostępu do informacji, do kogo można się zwrócić w przypadku zaginięcia osoby migranckiej o nieuregulowanym statusie. Żona informację o śmierci męża otrzymała dopiero niemal pięć miesięcy później, 10 stycznia 2023 roku, z Ministerstwa Spraw Zagranicznych Sri Lanki, z którym skontaktowała się ambasada Sri Lanki w Szwecji (kraj ten nie ma swojej ambasady w Litwie). Za jej zgodą informacja ta została udostępniona publicznie przez organizację pozarządową. Dopiero po tym informacja o trwającym dochodzeniu przygotowawczym w sprawie tej śmierci została publicznie potwierdzona w mediach. Bez interwencji organizacji pozarządowej ta śmierć pozostawałaby zatem niezauważona. Organizacje pozarządowe pozostają głównym źródłem krytycznych informacji dla mediów i opinii publicznej oraz podmiotem monitorującym działania państwa.

VSAT publicznie oświadczyła, że nie posiadała żadnych wcześniejszych informacji na temat śmierci migranta, ponieważ ciało odkryła osoba cywilna i zgłosiła

to bezpośrednio policji, a VSAT otrzymała wiadomość o tej śmierci w związku z rozgłosem wynikającym z raportu Sienos Grupė. Litewska Rzeczniczka Praw Obywatelskich, Erika Leonaitė, wyraziła swoje zaniepokojenie dotyczące przejrzystości i skuteczności monitorowania praw człowieka, które oficjalnie prowadzi VSAT, skoro VSAT rzekomo nie wie o takich wydarzeniach⁶⁶.

Żona zmarłego przez prawie pięć miesięcy trwała w niepewności, próbując skontaktować się z władzami Białorusi, Łotwy, Polski i Litwy, które w większości nie potrafiły porozumieć się z nią w języku angielskim i nie przekazały żadnych informacji na temat miejsca pobytu jej męża⁶⁷.

[56] Mężczyzna z Jemenu zmarł w rejonie prużańskim w Białorusi.

10.02.2023

[57] M., 28-letnia Etiopka, zginęła pod Hajnówką. Jej towarzysze prosili o pomoc, ale zostali wypchnięci do Białorusi.

12.02.2023

[58] A., 23-letni mężczyzna z Etiopii, zginął pod Czerlonką w Polsce.
[59] L., 44-letnia Kamerunka, zginęła w rzece Świsłocz.
[60] Afgańczyk zginął w rzece Świsłocz w Polsce.

16.02.2023

[61] 22-letnia Nigeryjka zmarła w Białorusi.

18.02.2023

Polska

Alicja Pałęcka

[62] Mężczyzna ze Sri Lanki zmarł w rejonie brastaўskim w Białorusi.

[63] Mężczyzna zmarł w rejonie brastaўskim w Białorusi.

[64] D., Etiopczyk, zmarł w szpitalu w Białorusi po pushbacku.

24.02.2023

03.2023

WYZWANIA ZWIĄZANE Z GROMADZENIEM DANYCH W POLSCE

Oficjalnie uznane śmierci osób migranckich są dokumentowane przez polskie osoby aktywistyczne i nagłaśniane przez media, dlatego kompleksowe informacje o wielu zmarłych są dostępne w domenie publicznej. Ponadto działaczki zbierają informacje o doświadczeniach osób w drodze, w tym historie o zmarłych w podróży towarzysząc czy ciałach widzianych po drodze. Dostępne dane zostały zebrane i zweryfikowane przez Międzyorganizacyjny Zespół ds. Monitoringu Śmierci na Granicy, również zgodnie z metodologią zastosowaną w niniejszym raporcie. Prace grupy dostarczyły informacji o wielu przypadkach ujętych na osi czasu, a także tych pochodzących ze świadectw i opisanych [na stronie 27](#).

Na temat śmierci po polskiej stronie granicy, uznanych przez polskie władze i w związku z którymi prowadzone są dochodzenia, dane zebrano w drodze wniosków o udzielenie informacji kierowanych do instytucji, które na mocy ustawy o dostępie do informacji publicznej są zobowiązane do udzielenia informacji w takim zakresie, w jakim jest to szczególnie istotne dla interesu publicznego⁶⁸. Do Straży Granicznej (SG), prokuratur, policji, gmin, placówek ochrony zdrowia i medycyny sądowej skierowano 140 wniosków. Operacja ta potwierdziła, że wszystkie znane i oficjalnie uznane przypadki śmierci osób w drodze zostały udokumentowane w mediach, i przyniosła nowe dane dotyczące przyczyn śmierci, a także podstawy dochodzeń oraz etapu, na którym się znajdują.

Wnioski o informacje składano we współpracy z Siecią Obywatelską Watchdog Polska, organizacją pozarządową działającą na rzecz prawa do informacji, wolności wyrażania opinii i bezpieczeństwa od nadużyć władzy. Pozyskiwanie danych przekrojowych poprzez wysyłanie zapytań o informacje to jedno ze standardowych działań

Watchdog Polska, podejmowane wielokrotnie na przestrzeni ostatnich lat. Ekspert z organizacji ocenia, że w tym przypadku proces zasadniczo nie odbiegał od dotychczasowych doświadczeń organizacji. Główna trudność pojawiła się na początku procesu, ponieważ nie istnieją publicznie dostępne wykazy zawierające pełne listy tych organów, w szczególności adresy e-mail. Strony internetowe placówek (jednostek SG, prokuratur rejonowych i komend wojewódzkich policji) nie są wystarczająco ujednoczone pod względem struktury, aby proces pozyskiwania danych kontaktowych był efektywny.

Jak zauważył ekspert Watchdog Polska, typowymi problemami przy żądaniu informacji publicznej są: brak odpowiedzi, odpowiedź nieprecyzyjna, niekompletna, wymijająca lub nie na temat, skierowanie do innego organu (np. organu nadrzędnego) lub odpowiedź negatywna. Natrafiono na nie także w tym badaniu, wiele odpowiedzi było jednak wyczerpujących, zwłaszcza tych pochodzących z prokuratury i policji. W niektórych przypadkach wątpliwości wyjaśniano w trakcie dalszej korespondencji. W kilku z nich podjęto decyzję o wniesieniu skargi.

Innym typowym zjawiskiem jest to, że im mniej dany organ jest zaangażowany w badaną sprawę, tym chętniej dzieli się informacjami na jej temat. Tak było i tym razem, ponieważ najtrudniej (nie licząc prosektoriów i zakładów medycyny sądowej) było uzyskać informacje od jednostek SG, zwłaszcza tych, które działają na Podlasiu, gdzie ruch osób migranckich jest największy.

KONTEKST PRAWNY POSZUKIWANIA ZAGINIONYCH OSÓB MIGRANCKICH I POSTĘPOWANIA Z CIAŁAMI W POLSCE

Poszukiwanie zaginionych i zmarłych

W Polsce poszukiwania zaginionych, w tym osób cudzoziemskich, regulują przepisy doty-

[65] I., 25-letni
Afgańczyk, zmarł
w Białorusi, prawdopodobnie z powodu
hipotermii.

08.03.2023

[66] Y., 23-letni
mężczyzna
z Afganistanu, został
znaleziony martwy
przez aktywistów na
bagnach Puszczy
Białowieskiej w Polsce.

12.03.2023

[67] Mężczyzna
zmarł w rejonie
brastańskim
w Białorusi.

13.03.2023

czące policji. Policja ma obowiązek poszukiwania zaginionej osoby po zgłoszeniu zaginięcia przez „osobę uprawnioną”, która nie musi być spokrewniona z zaginioną. W przypadku osób cudzoziemskich do grona uprawnionych zaliczają się organy korpusu dyplomatycznego państwa pochodzenia osoby zaginionej. Informacje zbierane w procesie zgłaszania wskazują „poziom poszukiwać”: natychmiastowość i zakres poszukiwań oceniane pod kątem ryzyka zagrożenia życia, zdrowia lub wolności osoby zaginionej. Do czynników wskazujących na poszukiwania najwyższego, pierwszego stopnia, które mogą mieć zastosowanie w sytuacji na granicy polsko-białoruskiej, należą: zaginięcia małoletnich do 13. roku życia, warunki pogodowe zagrażające życiu osób, jeśli nie zostaną one natychmiast odnalezione, a także zaginięcie osoby wymagającej stałego przyjmowania leków, jeżeli ich nieprzyjmowanie w terminie stwarza zagrożenie dla jej życia. Najniższy, trzeci stopień poszukiwań dotyczy między innymi osoby, w przypadku której nie udaje się ustalić przyczyn ani okoliczności zaginięcia. Zaginięcia na granicy polsko-białoruskiej na ogół spełniają przynajmniej to ostatnie kryterium.

W działaniu poszukiwawcze policja może w razie potrzeby zaangażować inne jednostki, np. Państwową Straż Pożarną lub Straż Graniczną. Dane osobowe osób zaginionych wprowadzane są do scentralizowanej bazy danych (Krajowego Systemu Informacji Policji, KSIP), a policja może je udostępniać organizacjom międzynarodowym lub innym krajom. Jeżeli nie zostaną spełnione inne przesłanki do zakończenia poszukiwań, po 25 latach sprawy się umarza i usuwa się informacje z bazy KSIP.

Prawo do zaginięcia jest zagwarantowane w polskich przepisach: odnaleziona osoba pełnoletnia może nie wyrazić zgody na ujawnienie miejsca swojego pobytu „osobie uprawnionej”.

Postępowanie z ciałem

W przypadku odnalezienia ciała na miejsce kierowana jest grupa policjantów, która dokonuje niezbędnych czynności identyfikacyjnych, powiadamia prokuraturę i wzywa osobę lekarską, która stwierdza śmierć i wydaje wstępną opinię o jej przyczynie. Zgodnie z Kodeksem postępowania karnego badanie powinien przeprowadzić biegły lekarz, jednak udział biegłego z zakresu medycyny sądowej nie jest obowiązkowy, a jedynie preferowany „o ile to możliwe”⁶⁹. W praktyce do tego zadania wzywa się dyspozycyjne osoby lekarskie na dyżurze z placówki, na terenie w pobliżu której odnaleziono ciało. Sprawę karną wszczyna się, jeżeli wstępna ocena przyczyny śmierci, oględziny otoczenia lub sekcja wskazują na to, że śmierć nastąpiła w wyniku przestępstwa.

Naczelnka lekarka jednej z tych placówek zauważyła, że badanie ciał znalezionych niedaleko granicy wymaga czasami pokonania długiego odcinka przez las, a część osób lekarskich może nie być na to przygotowana i wystarczająco sprawna, zwłaszcza że personelu medycznego na terenach przygranicznych nigdy nie przeszkolono ani nie poinstruowano, jak postępować w sytuacji kryzysu humanitarnego.

Identyfikacja osoby zmarłej

W celu identyfikacji osoby zmarłej policja gromadzi dane (tj. zdjęcia, rzeczy osobiste, daktyloskopię, próbki DNA), które rejestruje w bazie KSIP i porównuje z istniejącymi danymi zaginionych. Przeszukiwanie w KSIP należy powtarzać regularnie, co najmniej raz na trzy miesiące. Identyfikacji zmarłej osoby nie przeprowadza się, jeżeli z opinii biegłego wynika, że zmarła ona co najmniej 30 lat przed odkryciem ciała. W przeciwnym razie decyzję o zakończeniu czynności identyfikacyjnych można podjąć nie wcześniej niż po trzech latach od znalezienia ciała i po wyczerpaniu wszystkich możliwości. W przypadku podejrzenia, że

2021 roku, kiedy polska i białoruska straż graniczna zatrzymały 32 osoby z Afganistanu, w tym dwie nieletnie, w polskiej przygranicznej wsi Usnarz Górny na Podlasiu. Były one przetrzymywane przez dziesięć dni pod gołym niebem, a funkcjonariusze uniemożliwiali im przedostanie się w głąb Polski i powrót do Białorusi. Fundacja Ocalenie utworzyła obóz, który miał monitorować ich traktowanie i pomagać przy składaniu wniosków o ochronę międzynarodową, co polscy funkcjonariusze ignorowali. Obóz został zlikwidowany 1 września 2021 roku w związku z ogłoszeniem przez prezydenta Andrzeja Dudę stanu wyjątkowego, uniemożliwiającego osobom niezamieszkującym wjazd na tereny przygraniczne. 32 osoby z Afganistanu spędziły jeszcze prawie dwa miesiące na terenie pomiędzy Polską a Białorusią. Wydarzenia te, szeroko nagłośnione w polskich i międzynarodowych mediach, uważa się za symboliczny początek kryzysu humanitarnego na granicy polsko-białoruskiej⁷¹.

W kolejnych miesiącach kolejne akty prawne ograniczały dostęp do obszaru przygranicznego. Stan wyjątkowy wprowadzony w 183 miejscowościach (właściwie „obrębach ewidencyjnych”) przedłużono do końca listopada 2021 roku. Zdaniem części osób komentujących wprowadzone rozwiązania były niezgodne z konstytucją⁷². „Czasowy zakaz przebywania” wprowadzono po wygaśnięciu stanu wyjątkowego i obowiązywał on do końca czerwca 2022 roku. Zakazy ograniczały dostęp do obszarów przygranicznych osobom niezamieszkującym, w tym organizacjom pozarządowym i mediom, poważnie ograniczając możliwości monitorowania sytuacji w terenie i badania ewentualnych nadużyć władzy przez społeczeństwo obywatelskie. Niemniej jednak liczne pushbacki do Białorusi, dokonywane na masową skalę przez polską straż graniczną⁷³, zostały udokumentowane przez organizacje, a niektóre z nich zostały później

skutecznie zaskarżone przed sądem⁷⁴. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji Mariusz Kamiński podjął próbę „zalegalizowania” wywózek rozporządzeniem z dnia 20 sierpnia 2021 roku⁷⁵, a następnie parlament uchwalił nowelizację ustawy o cudzoziemcach, podpisaną przez Prezydenta 21 października 2021 roku⁷⁶. Ustawa, która weszła w życie pięć dni później, zobowiązuje komendantów placówek SG do sporządzenia protokołu przekroczenia granicy oraz wydania osobom zatrzymanym niezwłocznie po nielegalnym przekroczeniu granicy zewnętrznej wbrew przepisom prawa postanowienia o opuszczeniu terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a także uprawnia Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców do pozostawienia bez rozpatrzenia wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonych przez opisane wyżej osoby. Osoby eksperckie, w tym Rzecznik Praw Obywatelskich, podkreślają jednak niezgodność tych dokumentów z aktami wyższego rzędu, w tym z prawem międzynarodowym⁷⁷.

W ślad za aktami prawnymi poszła militaryzacja i uzbrojenie obszarów przygranicznych⁷⁸. Budowę pięciometrowego muru granicznego, zwieńczonego półmetrowym drutem żyłkowym concertiną, zakończono w połowie 2022 roku, a rok później ukończono prace nad elektronicznymi systemami dozoru. Concertinę rozłożono w miejscach, w których nie można było postawić muru, takich jak bagna i rzeki, narażając na niebezpieczeństwo nie tylko osoby próbujące je przekroczyć, ale także stwarzając śmiertelną pułapkę dla dzikich zwierząt⁷⁹. Przestrzeń na tych obszarach podzielona jest na strefę przygraniczną o szerokości co najmniej 15 km i pas drogi granicznej o szerokości co najmniej 15 m. Wojewoda może wprowadzić zakaz wjazdu na pas drogi granicznej⁸⁰. Na mocy tego prawa ścigano działaczy niosących pomoc humanitarną osobom po drugiej stronie muru granicznego, jednak w co

[72]

Mężczyzna zmarł na granicy polsko-białoruskiej.

10.04.2023

[73]

M., 42-letni Afgańczyk, został znaleziony martwy w Carskiej Tropinie, w Puszczy Białowieskiej, w Polsce, przez działaczy POPH.

18.04.2023

[74]

Mężczyzna zmarł na granicy białorusko-litewskiej.

20.04.2023

najmniej czterech przypadkach sądy uznały, że ich działania nie stanowią przestępstwa⁸⁰.

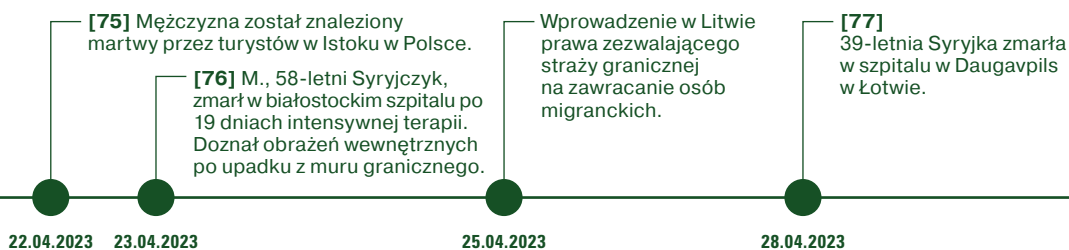
Do końca marca 2024 roku w Polsce zginęło co najmniej 40 osób w drodze, które przekroczyły granicę unijno-białoruską. W liczbie tej uwzględniono 27 osób, których ciała odnaleziono w lasach Podlasia, a których śmierć była lub jest przedmiotem oficjalnego śledztwa (informacja uzyskana z prokuratury 31 października 2023 roku, po tej dacie znaleziono cztery kolejne ciała); trzy ofiary wypadków samochodowych spowodowanych przez przemytników próbujących uciec przed pościgiem policji lub straży granicznej [9], [78], [79]; trzy osoby (w tym dziecko urodzone martwe [19]), które zmarły w polskich szpitalach [23], [76]; dwie osoby, które zmarły w drodze do szpitali (po przyjeździe karetki [6] i w samochodzie straży granicznej [96]) oraz mężczyznę, który zmarł prawdopodobnie z wycieńczenia w drodze do Frankfurtu nad Odrą, a jego śmierć była przedmiotem dochodzenia prowadzonego przez władze niemieckie [20]. Jak wskazano w części raportu dotyczącej Białorusi, a także na osi czasu, w roku 2023 zaobserwowano wzrost liczby śmierci osób migranckich. Było to skorelowane ze wzmożonym ruchem na granicy, o czym SG informuje w danych dotyczących pushbacków, oraz z budową muru granicznego i zakończeniem instalacji nadzoru elektronicznego na początku 2023 roku.

Informacje o śmierci osób w drodze pozyskiwano z różnych instytucji w Polsce, z których najważniejszymi i dostarczającymi najbardziej kompleksowych danych były prokuratury, a zwłaszcza prokuratura w Suwałkach, do której kierowana jest większość śledztw w sprawie śmierci granicznych. Do 31 października 2023 roku w 28 śledztwach zamknięto 13 spraw. 8 zmarłych osób migranckich nie zostało oficjalnie zidentyfikowanych. W niektórych sytuacjach dokonano wstępnej identyfikacji, jednak ambasady prawdopodobnych krajów pochodzenia zmarłych nigdy

nie odpowiedziały na prośby o potwierdzenie, co uniemożliwiło polskim władzom podjęcie dalszych działań. W efekcie dochodzenia te zostały umorzone w części dotyczącej identyfikacji. Nie odnaleziono rodzin zmarłych, mogą one wciąż nie wiedzieć o śmierci swoich bliskich i nie mogą się ubiegać o wydanie aktu zgonu. Może to pozostawić je w stanie cierpienia psychicznego wynikającego z braku informacji o miejscu pobytu osób z rodziny i z niemożliwości domknięcia żałoby, a także zawieszenia w biurokratycznej próżni. Co więcej, ponieważ niektóre kraje współpracują przy identyfikacji ciał osób posiadających ich obywatelstwo, a inne nie, reprezentacja narodowości wśród zmarłych na granicy może być wypaczona.

Od początku kryzysu humanitarnego w 2021 roku do września 2023 Grupa Granica otrzymała 402 doniesienia o osobach zaginionych. We wrześniu 2023 badaczki z HFPC przeanalizowały te informacje. W procesie weryfikacji ustalono, że, zgodnie ze stanem na marzec 2024 dane wyglądają następująco: 122 osoby odnaleziono, podczas gdy 35 jest wciąż zaginionych, co potwierdzili ich bliscy. W 213 przypadkach nie udało się zweryfikować statusu zgłoszeń, ponieważ nie udało się nawiązać ponownego kontaktu z osobami, które zgłosiły zaginięcie. Trzydzieści dwie osoby w drodze, które były poszukiwane przez bliskich, zostały odnalezione martwe⁸².

HFPC monitorująca problematykę zaginięć osób migranckich na granicy zauważa, że o ile polskie prawo i procedury poszukiwania zaginionych są dobrze sformułowane, o tyle ich egzekwowanie w przypadku zaginionych osób migranckich może być nieprawidłowe i niekonsekwentne. W niektórych przypadkach zgłoszenia zaginięć nie są przyjmowane przez policję, w innych władze kwestionują, czy dane osoby w ogóle przebywały w Polsce i nie wszczynają poszukiwań. Ponadto ekspertki HFPC obawiają się, że po odnalezieniu przez służby zaginione

osoby są wywożone z powrotem do Białorusi⁸³. Jeśli osoby aktywistyczne zostaną poinformowane o zaginięciu osoby lub jej śmierci w Polsce, często to właśnie one są w stanie odszukać rodziny tych osób i poinformować je o śmierci ich bliskich, zanim zrobią to odpowiednie organy. W takich przypadkach rodzina może zostać poproszona o udział w identyfikacji ciała poprzez rozpoznanie wizualne lub dostarczenie próbek DNA. O ile pierwszą procedurę można przeprowadzić na odległość, o tyle druga okazuje się skomplikowana, ponieważ często w krajach, w których przebywają bliscy, nie można pobrać próbek DNA ze względu na brak odpowiedniej infrastruktury. Rodzina musi przyjechać do Polski na takie pobranie, w czym osoby aktywistyczne zazwyczaj ją wspierają, także finansowo. Działaczki starają się także zorganizować pochówek w okresie, gdy taka bliska osoba przebywa w Polsce, jeśli rodziny nie stać na repatriację ciała.

Od początku kryzysu humanitarnego w sierpniu 2021 roku rozwinęła się wieloaspektowa sieć organizacji i grup obywatelskich działających na granicy. Większość z nich, w tym Fundacja Ocalenie, zajmowała się niesieniem pomocy humanitarnej na obszarze przygranicznym, ale zauważalna jest też dodatkowa specjalizacja. Za gromadzenie i monitorowanie danych na granicy, w tym danych dotyczących śmierci, odpowiada stowarzyszenie We Are Monitoring należące do Grupy Granica (GG, organizacji zrzeszającej różne organizacje pozarządowe i grupy aktywistyczne działające na granicy). HFPC podjęła się rejestracji zaginionych, zaś Podlaskie Ochotnicze Pogotowie Humanitarne (POPH) wyspecjalizowało się w poszukiwaniach osób zagubionych w lasach, ciał, a także w pomaganiu rodzinom w procedurach identyfikacji, uzyskiwania zaświadczeń, pochówku i repatriacji ciał swoich bliskich.

Różne osoby aktywistyczne uczestniczą w pochówkach, zbierają informacje o zmarłych i informują opinię publiczną o ich losach, a w przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa zawiadamiają prokuraturę. Stało się tak w związku ze śmiercią Syryjczyka w listopadzie 2021 roku [18] i Etiopki w lutym 2023 roku [57]. Z raportów wynika, że w obu sytuacjach ich towarzysze ujawnili się przed władzami, próbując uzyskać pomoc. Ich wezwania zostały zignorowane i wywieziono ich z powrotem do Białorusi, a chore osoby pozostawiono same w lesie. Kolejne zawiadomienie prokuratury dotyczy blokady poszukiwań Afgańczyka w lutym 2023 roku [68] przez władze Białowieskiego Parku Narodowego. Znalezione go martwego miesiąc później.

Poszukiwania zaginionych inicjowane są przez wezwania pomocy przez ich towarzyszy lub krewnych na telefony alarmowe organizacji. Na granicy działa kilka takich numerów. Poszukiwaniami zajmują się głównie osoby aktywistyczne, które w razie potrzeby powiadamiają policję. Aby dopilnować zaangażowania policji i przyspieszyć proces (zwłaszcza jeśli warunki pogodowe stwarzają zagrożenie i/lub stan zdrowia zaginionej osoby, kiedy ją ostatnio widziano, był zły – co kwalifikowałoby poszukiwania jako poszukiwania pierwszego stopnia), stosuje się niekiedy różne narzędzia formalne, takie jak wsparcie posłów i posłanek poprzez interwencję parlamentarną. W poszukiwaniach w terenie czasami uczestniczy policja, jednak doświadczenia aktywistyczne pokazują, że nie jest to regułą, a jeśli już policja bierze udział w poszukiwaniach, to jej liczba jest niewystarczająca. W niektórych poszukiwaniach policja skorzystała jednakże z drona, a w trudnym terenie, np. na bagnach w Puszczy Białowieskiej, zaangażowano straż pożarną. W praktyce to działacze organizują ludzi do poszukiwań w tyralierach i wielodniowe poszukiwania w różnych lokalizacjach. POPH zwykle kontynuuje poszukiwania tak

[78], [79] S. i M., 37-letni i 25-letni Afgańczycy, zginęli w wypadku samochodowym na drodze wojewódzkiej nr 685 w Żywkowie w Polsce.

[80] Mężczyzna zginął na granicy białorusko-łotewskiej.

05.05.2023

[81] A., mężczyzna z Syrii, zginął w białoruskiej *sistiemie* na wysokości Białowieży. Został zauważony 6 maja przez polską Straż Graniczną 5 metrów od muru.

08.05.2023

długo, aż odnajdzie się zaginiona osoba, czasami wiele tygodni po otrzymaniu pierwszego wezwania. W niektórych przypadkach znajdowano ciała innych osób, nie tych, których szukano. Na początku kryzysu humanitarnego, gdy działania i zadania, takie jak poszukiwanie zaginionych, nie były jeszcze usystematyzowane, ciała osób migranckich znajdowano przez przypadek. Jakąkolwiek zorganizowaną akcją utrudniało to, że najpierw obowiązywał stan wyjątkowy (od 2 września 2021 roku do 30 listopada 2021 roku), a później czasowy zakaz przebywania na obszarach znajdujących się w strefie przygranicznej (do 30 czerwca 2022 roku).

Znalezienie ciała uruchamia proces identyfikacji i poszukiwania bliskich zmarłej osoby. Często okazuje się to trudne, ponieważ wiele osób w drodze nie ma przy sobie dokumentów. Obserwacje i doświadczenia działaczek pokazują, że policja i prokuratura mogą nie mieć wystarczających zasobów, aby zawsze skutecznie wykonywać to zadanie, ponieważ kadra tych instytucji okazuje się niewystarczająca, a funkcjonariusze są obciążeni wieloma innymi sprawami. Ponownie w poszukiwaniu angażują się więc organizacje oddolne, które wykorzystują przy tym skomplikowaną sieć rozmaitych zasobów: informacji i kontaktów zebranych przez różne osoby aktywistyczne, osób migranckich pozostających na granicy lub utrzymujących kontakt z innymi, mediów społecznościowych osób migranckich oraz aktywistycznych z ich krajów pochodzenia. Sukces w realizacji zadania takie organizacje zawdzięczają zaufaniu i dobrym relacjom osobistym w sieci, a czasem zbiegom okoliczności.

W niektórych sytuacjach to właśnie osoby aktywistyczne informują rodziny o śmierci bliskiej osoby na granicy. Jest to jednak trudne zadanie i brak profesjonalnego przygotowania może skutkować traumą dla obu stron, zarówno informowanej, jak i informującej.

W Polsce pochowanych jest 21 osób, większość z nich na cmentarzu mużułmańskim w Bohonikach. Osoby wyznania chrześcijańskiego chowane są na cmentarzach prawosławnych lub rzymskokatolickich. Ogólnie rzecz biorąc, przestrzegane są przepisy dotyczące niedyskryminacji podczas ceremonii pogrzebowych, a duchowni odpowiednich wyznań wykonują rytuały pogrzebowe. Działacze dbają jednak również o poszanowanie rytuałów religijnych, a w razie potrzeby organizują dla bliskich transmisję pogrzebów przez Internet. Na koszt gmin pochowano 14 osób, w tym 7 niezidentyfikowanych. Odwiedzając groby osób w drodze, można zauważyć, że zazwyczaj znajdują się one na obrzeżach cmentarzy lub w miejscu wyraźnie oddzielnym od innych grobów.

Podsumowując, grupy aktywistyczne podjęły się zadań: poszukiwania zaginionych i zmarłych w aresztach, szpitalach i lasach; identyfikacji zmarłych osób migranckich i poszukiwania ich bliskich; pomocy rodzinom w kontaktach z polskimi władzami w trakcie urzędowej identyfikacji, organizacji pochówku lub repatriacji ciała; informowania opinii publicznej o zmarłych osobach w drodze i ich historiach. Wypełniają luki instytucjonalne w obszarach, w których policja, prokuratura, ambasady i komendy policji nie są w stanie (ze względu na własne ograniczenia praktyczne, np. braki kadrowe) lub nie chcą wykonywać swoich obowiązków. Realizacja tych zadań jest jedynie częściowo zinstytucjonalizowana w organizacjach pozarządowych, z których część powstała w odpowiedzi na kryzys humanitarny. Często opiera się ona na indywidualnych relacjach osobistych i zaufaniu w ramach szerokiej sieci aktorów zaangażowanych w te procesy. Jako taka nie jest trwała na dłuższą metę i można ją łatwo przerwać lub zakończyć, jeśli któraś z osób zrezygnuje z dalszego zaangażowania. Wymaga zatem dalszej instytucjonalizacji i stabilnego, przewidywalnego wsparcia.

[82] Mężczyzna z Syrii zginął w pobliżu wsi Senosios Radiškės w rejonie Kalvarijos w Litwie w wypadku samochodowym podczas pościgu policyjnego. Kierowca także zginął w wypadku.

18.05.2023

[83] A., 32-letni mężczyzna z Kamerunu, zginął w rzece Świśtoz we wsi Łosiniany w Polsce.

24.05.2023

Studium przypadku:

[57] Śmierć Etiopki
po nieskutecznych
poszukiwaniach
prowadzonych przez
polską Straż Graniczną

W lutym 2023 roku grupa migrantów zwróciła się do polskich funkcjonariuszy straży granicznej o pomoc dla ich towarzyski, Etiopki. Grupa czterech osób przekroczyła granicę w piątek, 3 lutego. Byli niedaleko Hajnówki, gdy kobieta zachorowała, bardzo osłabła i nie mogła dalej iść. Jeden z jej towarzyszy został z nią, a dwóch innych udało się do najbliższej miejscowości po pomoc. Spotkali woźnego, który wezwał policję i straż graniczną. Zamiast podążać za mężczyznami do miejsca, w którym zostawili towarzyszkę, straż graniczna zabrała ich do granicy i wypchnęła z powrotem do Białorusi. Według migrantów strażnicy zadeklarowali, że odszukają ją i jej pomogą, dlatego zakładali, że zostanie zabrana do szpitala. Tymczasem stracili kontakt z mężczyzną, który z nią pozostał. W niedzielę 5 lutego poinformowali działaczy POPH o zaginięciu kobiety. POPH nie mogło jej jednak znaleźć w szpitalach, dlatego postanowił szukać kobiety w lesie. Poszukiwania trwały tydzień. W tym czasie w Mińsku odnaleziono zaginionego mężczyznę, według jego towarzyszy pobitego i w szoku, niepotrafiącego powiedzieć, czy kobieta jeszcze żyje, chociaż wiedział, że 5 lutego wciąż żyła. Osoby aktywistyczne zgłosiły zaginięcie policji, która wysłała dwóch funkcjonariuszy, aby pomogli w poszukiwaniach. Kobieta została znaleziona martwa przez działaczy POPH 12 lutego. Miała 28 lat.

31 października 2023 roku, kiedy uzyskano ostatnie informacje z prokuratury, sprawa dotycząca śmierci Etiopki była nadal otwarta, a przyczyny śmierci oficjalnie nie ustalono. Osoby, które odnalazły kobietę, wspominają, że była ubrana w czerwony sweter, bez kurtki, co wskazywało, że było jej gorąco, co jest jednym z objawów hipotermii. Śledztwo dotyczy przestępstw z dwóch artykułów Kodeksu karnego. Poza artykułem 155 dotyczącym nieumyślnego spowodowania śmierci, który rutynowo przywołuje się w każdym

przypadku śmierci granicznej, dochodzenie dotyczy artykułu 231, związanego z przekroczeniem uprawnień lub niedopełnieniem obowiązków przez funkcjonariusza publicznego.⁸⁴

Sprawę bada także Rzecznik Praw Obywatelskich, który zwrócił się do policji o wyjaśnienia dotyczące działań podjętych w celu odnalezienia kobiety⁸⁵. Ze wstępnej odpowiedzi wynikało, że „policjanci podjęli interwencję, w wyniku której ujawniono dwóch mężczyzn, którzy zostali przekazani funkcjonariuszom Straży Granicznej z Placówki w Białowieży. W wyniku podjętych dalszych czynności nie ujawniono innych osób, które nielegalnie przekroczyłyby granicę państwa”. Rzecznik zauważył, że w odpowiedzi nie wyjaśniono, jakie działania podjęła policja, aby odnaleźć Etiopkę i udzielić jej pomocy. Dalsze zapytania wykazały, że prokuratura prowadzi dochodzenie w sprawie ewentualnego niedopełnienia obowiązków przez funkcjonariuszy komendy policji w Hajnówce.

Rodzina kobiety zdecydowała, że jej ciało wróci do Etiopii. Repatriacja ciała została sfinansowana ze środków zebranych przez społeczność i zorganizowana wyjątkowo szybko, bo w ciągu dwóch tygodni, przez POPH. Zgodnie ze zwyczajem bliscy kobiety nie jedli przed pogrzebem. W Etiopii jej pogrzeb przerodził się w demonstrację, podczas której załobnicy nieśli transparenty z hasłem: „Potrzebujemy sprawiedliwości ze strony Polski i Straży Granicznej”. Wywózka towarzyszy kobiety została zaskarżona przed sądem przez HFPC. 30 maja 2023 roku WSA w Białymstoku orzekł, że stosując pushback, „komendant jednostki straży granicznej naruszył przepisy prawa krajowego, w tym Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej, oraz prawo międzynarodowe, w tym Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Konwencję Genewską dotyczącą statusu uchodźców”⁸⁶.

Studium przypadku:

[76] Śmierć
Syryjczyka po
upadku z muru
granicznego

[85], [86]

Dwóch Syryjczyków, M. i W., w wieku 21 i 24 lat, zostało znalezionych w rzece Narewka w Polsce. Ich ciała zostały zauważone przez aktywistów podczas sprzątania lasu.

20.06.2023

5 kwietnia 2023 roku do Uniwersyteckiego Szpitala Klinicznego w Białymstoku przywieziono 58-letniego Syryjczyka. Dwa dni wcześniej spadł z muru granicznego o wysokości 5 metrów zwieńczonego drutem żyletkowym concertina o wysokości 0,5 metra. Straż graniczna zabrała go do szpitala w Hajnówce, skąd przewieziono go do Białegostoku. Przez cały ten czas był nieprzytomny. Doznał ciężkich obrażeń wewnętrznych, miał złamane dwie nogi, w jednej kość przebiła tętnicę udową, inne narządy przestały pracować w wyniku niedokrwienia.

Funkcjonariusze znaleźli przy nim dokumenty i telefon, dzięki którym skontaktowano się z bratem mieszkającym na Cyprze. Natychmiast przybył do Białegostoku, a wkrótce dołączyła do niego mieszkająca w Niemczech córka mężczyzny. Według doniesień mediów, po przybyciu do szpitala została przesłuchana przez funkcjonariuszy i sprawdzono jej dokumenty⁸⁷.

Rodzina mężczyzny nie wiedziała, że wyruszył w drogę do Europy szlakiem przez Białoruś. W Syrii był właścicielem domu, fermy kurczaków i gaju oliwnego, które utracił po wybuchu wojny, a on i jego rodzina zostali wewnętrznie przesiedleni. Był dwukrotnie aresztowany i spędził 6 miesięcy w więzieniu. Po wypuszczeniu uciekł z Syrii wraz z żoną i młodszą córką do Libanu, w którym mieszkała jego dalsza rodzina.

Mężczyzna spędził 19 dni na oddziale intensywnej terapii w stanie krytycznym, w śpiączce farmakologicznej, pod obserwacją osób lekarskich kilku specjalności. Jego rodzinie pomagały działaczki z Grupy Granica. Zmarł 23 kwietnia 2023 roku. Został pochowany w Niemczech.

Utrata ciąży

Grupa Granica zarejestrowała co najmniej dziewięć kobiet, które straciły ciążę na granicy w latach 2022 i 2023. W 2021 roku do opinii publicznej w Polsce dotarła informacja o Kongijce, która straciła ciążę w wyniku brutalnego pushbacku przez polską straż graniczną, która według jej relacji przerzuciła ją przez płot graniczny⁸⁸. Jak wynika z raportów Grupy Granica, co najmniej jeszcze jedno poronienie mogło być bezpośrednią konsekwencją wywózki. Władze białoruskie również zgłosiły poronienie po pushbacku w październiku 2021 roku. Ogólnie rzecz biorąc, trudne warunki panujące w lesie, w tym zimno i brak możliwości utrzymania higieny, co sprzyja infekcjom, niedożywienie, zatrucia pokarmowe, urazy fizyczne, stres i przemoc, zwiększają ryzyko utraty ciąży.

Zwykle ani osobom aktywistycznym, ani samym kobietom nie jest znany etap ciąży,

przez co często nie da się ustalić, czy kobieta poroniła, czy też urodziła przedwcześnie. Pracująca na granicy lekarka zauważa, że niektóre kobiety, które spotkała w lesie, zaszyły w ciążę najprawdopodobniej w drodze. Najwięcej dostępnych informacji dotyczy chłopca, który urodził się martwy⁸⁹ w 24. tygodniu ciąży **[19]**, co oznacza, że byłby w stanie przeżyć poza łonem matki i zostałby uznany za wcześniaka, gdyby urodził się żywy. Jego matka zmarła w polskim szpitalu w grudniu 2021 roku **[23]** na skutek niewydolności wielonarządowej w wyniku hipotermii.

Utrata ciąży stwarza poważne ryzyko dla kobiety. Niekontrolowana utrata krwi i infekcja stanowią poważne zagrożenie dla jej życia. Przejście przez poronienie bez opieki medycznej wiąże się z wysokim ryzykiem rozwoju sepsy, a w konsekwencji śmierci.

Analiza czynników ryzyka śmierci granicznych

10.08.2023

Według oświadczeń osób w drodze głównymi czynnikami ryzyka dla ich zdrowia i życia na granicy są narażenie na zimno, brak żywności i wody oraz przemoc ze strony funkcjonariuszy straży granicznej. Ataki te mogą skutkować poważnymi obrażeniami, w tym znaczną utratą krwi w wyniku pogryzienia przez psy. Wzrost liczby tego typu zdarzeń, a także wzrost liczby urazów kończyn, w tym złamań nóg, po wybudowaniu płotu granicznego potwierdzają MSF⁹⁰. Osoby migranckie podkreślają, że straż graniczna często konfiskuje rzeczy osobiste, w tym telefony, które są niezbędne do wydostania się z lasu.

TRUDNE WARUNKI I DŁUGOTRWAŁY POBYT W LESIE NA SKUTEK PUSHBACKÓW

Z informacji uzyskanych od władz (w większości przypadków prokuratury rejonowej w Suwałkach w Polsce) wynika, że w przypadku śmierci osoby migranckiej na granicy UE z Białorusią, jeśli zostanie ustalona jej przyczyna, jest nią najczęściej hipotermia. Podobne doniesienia pochodzą z mediów i od władz w pozostałych krajach. O ile łagodna hipotermia (objawiająca się dreszczami) w normalnych okolicznościach nie jest niebezpieczna, o tyle w trudnych warunkach leśnych może okazać się śmiertelna. Niedożywienie i wyczerpanie po dniach spędzonych w lesie, często połączone z mokrym ubraniem po przeprawie przez rzekę lub przebywaniu na deszczu, mogą prowadzić do ciężkiej hipotermii nawet w ciepłych miesiącach, dlatego obserwuje się ją u pacjentów przez cały rok⁹¹. Dodatkowymi czynnikami są silny stres i zły stan psychiczny, czasami będące reakcją na przemoc, w tym seksualną. Niektóre z nich lub wszystkie te czynniki łącznie utrudniają ludziom zadbanie o siebie, gdy cierpią na

łagodną hipotermię. Podsumowując, przebywanie w lesie przez dłuższy czas w wyniku wielokrotnych pushbacków jest istotnym czynnikiem ryzyka śmierci.

NIEBEZPIECZNE SZLAKI I PUSHBACKI PRZEZ RZEKĘ

Aż jedenaście ciał odnaleziono w granicznych rzekach: Dysnie (Litwa), Świsłoczy, Narewce i Bugu (Polska). Jednak w momencie uzyskania informacji o tych śmierciach jedynie w dwóch przypadkach potwierdzono utonięcie [11], [31] i w jednym hipotermię [71], w pozostałych nie ustalono oficjalnie przyczyny śmierci lub określono ją jako niemożliwą do ustalenia przez prokuraturę. W świadectwach osobom aktywistycznym zgłoszono co najmniej sześć kolejnych śmierci w rzekach, chociaż dwukrotnie takie informacje przekazywano w niejasnych lub niejednoznacznych komunikatach: „Zabierają nas do wody i wpychają do wody. Straciliśmy jednego z nas. Może umarł”⁹². Te dwa przypadki dotyczą pushbacków w obie strony: z Białorusi i z Polski. Osoby relacjonujące zdarzenia nie widziały tonących towarzyszy, ale twierdzą, że po pushbacku nie wyszli oni na drugą stronę rzeki. Aktywista Fundacji Ocalenie powiadomił prokuraturę o możliwości popełnienia przestępstwa po otrzymaniu świadectwa w sprawie wywózki z Polski, jednak śledztwo nie zostało wszczęte ze względu na brak wystarczających informacji i nieodnalezienie ciała. Niemniej jednak wszystkie te informacje łącznie wskazują, że przekroczenie rzeki stwarza dla osób w drodze kolejne poważne ryzyko śmierci na granicy. Droga ta jest wybierana jako pozornie łatwiejsza do pokonania niż wysoki mur graniczny. W niektórych sytuacjach osoby są zmuszane do obrania takiej drogi przez straż graniczną.

[88]

Mężczyzna zmarł na granicy białorusko-łotewskiej w rejonie wierchniadzwinskim.

21.08.2023

NIEBEZPIECZNA JAZDA I POŚCIGI

W Litwie [82], [89] i w Polsce [9], [78], [79] w wypadkach samochodowych zginęło pięć osób migranckich. Do tych wypadków doszło po tym, jak pojazdy zostały oznaczone jako podejrzane o przemyt i uciekały przed pościgiem organów ochrony porządku publicznego. Powtarzanie się takich zdarzeń budzi obawy, podkreślając niepokojącą tendencję organów ochrony porządku publicznego do podejmowania pościgu za przepełnionymi pojazdami bez wystarczającego wsparcia i przy podwyższonym ryzyku wypadków spowodowanych niebezpieczną jazdą, często związaną z przemytem ludzi⁹³.

BRAK PRZYGOTOWANIA INSTYTUCJI I FUNKCJONARIUSZY

W Polsce osoby medyczne udzielające pomocy na granicy obserwują różne problemy dotyczące praktyki i zachowań funkcjonariuszy, które również mogą zwiększać zagrożenie życia i zdrowia osób pacjenckich. Gdy do lasu wzywana jest karetka, rutynowo padają pytania o kolor skóry pacjenta lub pacjentki⁹⁴. Ponadto medyczka pracująca na granicy od 2021 roku, a od 2023 z ramienia MSF, z którą przeprowadzono wywiad na potrzeby niniejszego raportu, zauważyła, że dyspozytorzy karetek przepytują ją w niepotrzebnie długich rozmowach, w których podważane są jej kompetencje, co nie zdarza się jej kolegom. Przez prawie trzy lata kryzysu lokalni ratownicy medyczni działający na obszarze przygranicznym i przybywający do osób pacjenckich nie wypracowali sposobu dotarcia do lokalizacji na podstawie współrzędnych i nadal pytają o adres z nazwą ulicy i numerem nieruchomości, udając się do lasu. Powoduje to konieczność wyjścia osób aktywistycznych z lasu na spotkanie z medykami, a następnie

poprowadzenia ich, z narażeniem zdrowia i życia pacjentów, ponieważ opóźnia to udzielenie pomocy medycznej. Medyczka, z którą przeprowadzono wywiad, doświadczyła sytuacji, w której ratownicy medyczni dwukrotnie żądali, aby osoby pacjenckie podeszły do karetki zaparkowanej na drodze, oraz odmawiali opuszczenia samochodu i udania się w miejsce, w którym przebywały osoby pacjenckie, żeby je tam zbadać. Ponadto w jednej sytuacji ratownik medyczny pojawił się na miejscu zdarzenia nieprzygotowany. Twierdził, że nie zabrał ze sobą plecaka medycznego, bo byłby on za ciężki, żeby go nieść przez las. Pacjentką była kobieta w ciężkim stanie po poronieniu, którego doświadczyła w Białorusi po pushbacku. Doznała utraty krwi, wymiotowała, ale pomimo tego zmuszona była dojechać do karetki o własnych siłach.

Według wielu relacji osób aktywistycznych oraz raportu MSF podsumowującego ich działania w 2023 roku w Polsce, dyspozytorzy rutynowo twierdzą, że wysyłają karetkę na miejsce zdarzenia, podczas gdy w rzeczywistości dzwonią do funkcjonariuszy straży granicznej, którzy dopiero po przybyciu na miejsce decydują, czy karetka powinna przyjechać. Dyspozytorzy zatem ignorują oświadczenia osób medycznych i opierają się na ocenach funkcjonariuszy straży granicznej, którzy nie mają kompetencji, aby ocenić stan zdrowia danej osoby. Medyczka wspomina swoje wielokrotne negocjacje ze strażą graniczną w sprawie konieczności hospitalizacji jej osób pacjenckich. We wszystkich trzech krajach UE ujętych w tym raporcie zgłaszane są sytuacje, w których osób w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia nie zabrano do szpitala, ale wywieziono do Białorusi, co sugeruje, że władze graniczne są nieprzygotowane lub niechętne do oceny stanu fizycznego ludzi.

[89]

Kobieta z Indii zginęła
w Liudvinavas w okręgu
mariampolskim w Litwie,
w wypadku samochodowym
po pościgu.

13.09.2023

Rekomendacje

DLA PAŃSTW

Aby uszanować podstawowe prawo człowieka do życia, należy zastosować wszelkie możliwe środki w celu zminimalizowania czasu, który ludzie spędzają w lesie. Wielokrotne pushbacki i zagubienie się w lesie okazują się śmiertelne. Należy położyć kres praktyce wywózek, a władze powinny aktywnie angażować się w poszukiwania zaginionych. Dlatego żądamy od trzech państw członkowskich UE ujętych w tym raporcie następujących działań:

Przywrócenie zgodności przepisów ustawowych i wykonawczych z prawem unijnym, międzynarodowym i konstytucjami państw poprzez eliminację wywózek z porządków prawnych Polski, Litwy i Łotwy. Należy uchylić przepisy naruszające zasadę „non-refoulement” wobec osób cudzoziemskich przekraczających granicę w sposób nieuregulowany oraz przepisy naruszające prawo do azylu.

Zmiana praktyk funkcjonariuszy straży granicznej poprzez wydawanie pisemnych poleceń zwierzchnikom jednostek straży granicznych przez ministrów spraw wewnętrznych i monitorowanie realizacji tych poleceń. Polecenia te powinny w jasny sposób zakazywać stosowania pushbacków i „zawracania cudzoziemców do granicy” oraz przypominać o konieczności wszczęcia postępowania administracyjnego w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej lub zobowiązania osoby cudzoziemskiej do powrotu.

Wprowadzenie protokołów poszukiwań i ratownictwa oraz zapewnienie ich wdrożenia w praktyce. Ustalenie minimalnych

wymagań dotyczących zaangażowania policji w działania poszukiwawczo-ratownicze, w tym liczby funkcjonariuszy i mobilizacji ochotników, jeśli zajdzie taka potrzeba.

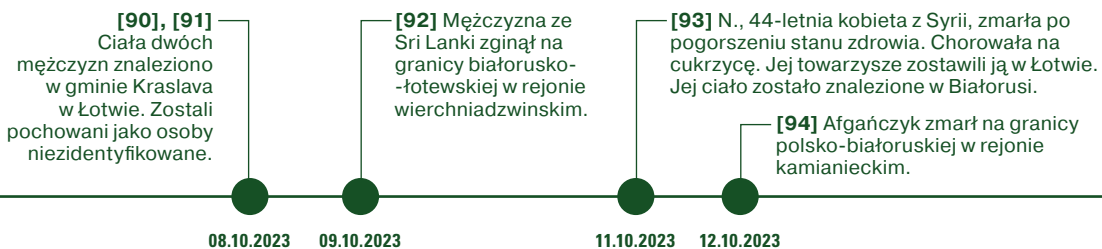
Utworzenie awaryjnych punktów humanitarnych i punktów pierwszej pomocy w pobliżu granicy Białorusi z Unią Europejską, aby zapewnić pilną pomoc medyczną, żywność i schronienie osobom migranckim w potrzebie.

Zaprzestanie aktów karnego prześladowania wobec osób broniących praw człowieka i działających w obszarze humanitarnym, które pomagają osobom w drodze w regionach przygranicznych oraz zagwarantowanie ich bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego.

Rodziny zmarłych mają prawo do sprawiedliwości, informacji i domknięcia żałoby. Należy wyczerpać wszelkie możliwe środki w celu identyfikacji zmarłych, ustalenia okoliczności śmierci, odnalezienia ich rodziny i wsparcia jej w procedurach formalnych, aby nie pozostawiać jej w biurokratycznej próżni. W poszanowaniu tych praw władze powinny zadbać o:

Zapewnienie organizacjom międzynarodowym i lokalnym organizacjom społeczeństwa obywatelskiego dostępu do stref przygranicznych wzdłuż całej granicy białorusko-unijnej w celu prowadzenia niezależnego monitoringu granicy.

Wzmocnienie organów odpowiedzialnych za dochodzenia w sprawie śmierci granicznych poprzez zapewnienie odpowiedniego

personelu i wsparcia mediatorów kulturowych. Należy poddawać ewaluacji działania władz dotyczące identyfikacji ciał osób w drodze, odnalezienia rodziny i skontaktowania się z nią, poinformowania jej o dochodzeniu, zabezpieczenia rzeczy zmarłej osoby i ich zwrotu bliskim. Należy zadbać, by działania te zostały podjęte w możliwie najkrótszym czasie, aby umożliwić rodzinie żałobę i psychiczne domknięcie.

Dopiłnowanie, aby odpowiedzialne organy gromadziły dane osoby zmarłej w sposób konsekwentny i aby systematycznie stosowano minimalne standardy, które uwzględniają pobieranie i przechowywanie próbek DNA. Należy wzmocnić koordynację z misjami dyplomatycznymi krajów pochodzenia osób migranckich w celu identyfikacji zmarłych i nawiązania kontaktu z ich bliskimi.

Rozważenie zmiany istniejącego prawodawstwa w celu ustanowienia jasnych i kompleksowych protokołów dokładnego badania niezidentyfikowanych ciał, określających kolejność kroków i procedur identyfikacji ciała. Powinno to obejmować szczegółowe wytyczne dotyczące tego, kiedy i w jaki sposób angażować różne agencje, takie jak organy ochrony porządku publicznego, agencje przeprowadzające badania kryminalistyczne, misje dyplomatyczne i Interpol.

Utworzenie mechanizmów udzielania pomocy prawnej rodzinom osób migranckich ubiegających się o dokumenty dotyczące zaginionych lub zmarłych krewnych. Może to obejmować świadczenie bezpłatnych lub dotowanych usług reprezentacji prawnej i tłumaczeń rodzinom,

którym brakuje środków finansowych lub znajomości procedur administracyjnych.

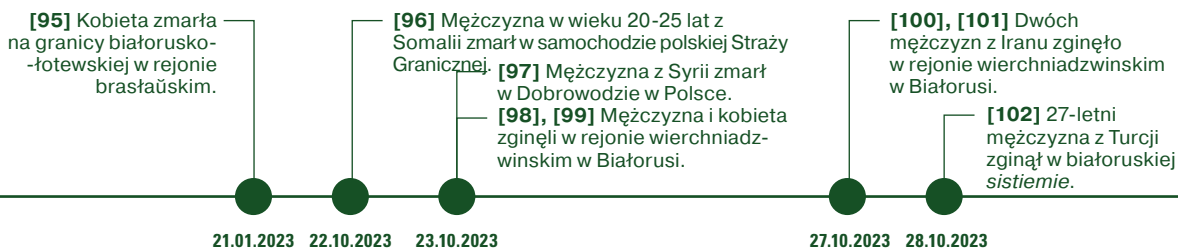
Dokonanie przeglądu i aktualizację ustawodawstwa i procedur regulujących wydawanie dokumentów dotyczących zaginionych i zmarłych, aby odpowiadały potrzebom i pozostawały skuteczne w obliczu pojawiających się wyzwań i okoliczności, szczególnie tych związanych z osobami w drodze.

W poszanowaniu prawa człowieka do wolności wyznania, niedyskryminacji i poszanowania przekonań zarówno osób migranckich, które zginęły w drodze do UE, jak i ich bliskich, państwa powinny podjąć następujące działania:

Wspieranie lokalnych instytucji, takich jak gminy, ośrodki pomocy społecznej i wspólnoty wyznaniowe w zadbanii o należyty pochówek zmarłej osoby oraz udzielanie pomocy i wsparcia jej rodzinie. Wsparcie powinno obejmować informacje na temat przepisów i procedur, łatwy dostęp do tłumaczeń ustnych oraz szkolenia międzykulturowe.

Stworzenie protokołów i szkoleń dla lokalnych instytucji w zakresie udzielania pomocy i wsparcia rodzinom osób w drodze, które zmarły na terytorium danego państwa, w zakresie organizowania repatriacji ciała lub pogrzebu zgodnie z ich wierzeniami religijnymi, udzielania pomocy prawnej i pomocy w uzyskaniu aktu zgonu.

Stworzenie mechanizmów systematycznego i stabilnego wspierania organizacji pozarządowych, których zadaniem jest pomoc rodzinom zmarłych. Zapewnienie

bezpieczeństwa, dostępu do informacji, procedur administracyjnych i współpracy ze strony instytucji.

wiarygodne, dlatego ważne jest, aby osoby miały alternatywne ścieżki uzyskania wsparcia w poszukiwaniu zaginionych krewnych.

DLA ORGANIZACJI MIĘDZYRZĄDOWYCH

Zapewnienie aktywnego zaangażowania lokalnych przedstawicielstw IOM i UNHCR w poszukiwaniu zaginionych osób migranckich wzdłuż całej długości granicy unijno-białoruskiej. Należy koordynować poszukiwania z organami państwowymi i nawiązać kontakt z krewnymi.

Organizacje działające na granicy powinny stosować jedną kompleksową metodologię gromadzenia danych o zaginionych i zmarłych na tym obszarze. Należy promować gromadzenie danych wśród osób aktywistycznych i zadbać o dostępność metod sprawozdawczości. Osobom, które uzyskały informację o śmierci lub znalazły ciało osoby migranckiej, należy zapewnić wsparcie psychologiczne.

Promowanie utworzenia niezależnego mechanizmu monitorowania na całej długości granicy Białorusi z Unią Europejską. Ponadto należy promować tworzenie awaryjnych punktów pomocy humanitarnej i punktów pierwszej pomocy w rejonach przygranicznych dla osób w drodze potrzebujących pilnej pomocy.

DLA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH

Dokonanie przeglądu procedur programu Przywracania Więzi Rodzinnych (*Restoring Family Links*) Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w celu oceny jego dostępności dla rodzin osób migranckich. Należy dokonać oceny realizacji programu przez Stowarzyszenia Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca. Należy również uzupełnić proces powiadamiania lokalnego Stowarzyszenia Czerwonego Krzyża/Czerwonego Półksiężyca o możliwość bezpośredniego skontaktowania się z Federacją lub Komitetem. W niektórych państwach lokalne stowarzyszenia Czerwonego Krzyża mogą nie być

[103] 23-letni mężczyzna z Syrii zmarł w Puszczy Białowieskiej w Polsce. Przyczyną śmierci była prawdopodobnie cukrzyca.

04.11.2023

Przypisy

[104] Kobieta zmarła w gminie Krāslava w Łotwie. Została pochowana jako niezidentyfikowana.

[105] Mężczyzna zmarł w rejonie wierzchiadzwinskim w Białorusi.

11.11.2023

12.11.2023

1. Human Constanta, *Humanitarian Crisis in Belarus and at the border with EU, June 2021-February 2022*.
2. Paweł Kaczmarczyk i Marek Okólski, *International migration in Central and Eastern Europe – current and future trends*, United Nations Expert Group Meeting on International Migration And Development, 2005; Izabela Koryś, *Migration Trends in Selected Applicant Countries. Volume III - Poland. Dilemmas of a Sending and Receiving Country*, IOM, 2004.
3. IOM, *Missing Migrants Project*, www.missingmigrants.iom.int.
4. Zob: rozdział poświęcony kwantyfikacji w książce Kariny Horsti *Survival and Witness at Europe's Border: The Afterlives of a Disaster*, Cornell University Press, 2023. Autorka argumentuje, że wyliczenia i kwantyfikacja stały się dominującym sposobami przedstawiania kryzysów granicznych. Z perspektywy humanitarnej wyliczenia są niezbędne do dokumentowania śmierci na granicach i pociągania do odpowiedzialności osób odpowiedzialnych za śmiertelne skutki polityki migracyjnej. Jednak liczby mogą być również odczuwającą. Co więcej, rząd UE instrumentalizuje je jako środek rzekomo zniechęcający ludzi do migracji.
5. Zob: strona internetowa Grupy Granica oraz media społecznościowe Podlaskiego Ochotniczego Pogotowia Humanitarnego i redakcji „Czaban robi raban”, artykuły w OKO.press i białostockim wydaniu Gazety Wyborczej i wyborcza.pl.
6. *Declaration for the Dignified Treatment of all Missing and Deceased Persons and their Families as a Consequence of Migrant Journeys*, 11 maja 2018 r. Przegląd porządków prawnych jest również częściowo zainspirowany raportem MKCK, zob: José Pablo Baraybar et al., *Counting the Dead: How Registered Deaths of Migrants in the Southern European Sea Border Provide Only a Glimpse of the Issue*, MKCK, 2022.
7. Rozwinięcie opisu niniejszej metodologii, a także porównanie z innymi metodami rejestracji śmierci na granicach Unii Europejskiej w: Alicja Pałęcka, *Metodologie rejestracji śmierci granicznych w Unii Europejskiej*, BBNiG, 2024, w przygotowaniu.
8. Liczby w nawiasach w tekście odpowiadają numerom przypadków na osi czasu i na mapie. Zazwyczaj dokładna data śmierci nie jest znana, a daty na osi czasu wskazują datę znalezienia ciała.
9. Frank Laczko, Ann Singleton, Julia Black, Introduction [w:] *Improving Data on Missing Migrants*, „Fatal Journeys”, tom 3, cz. 2, IOM, 2017.
10. Proces gromadzenia danych za pośrednictwem wniosków o udzielenie informacji przez każdy zespół krajowy opisano w części dotyczącej danego kraju. Zob: Tamara Last, *Methodology*, Human Costs of Border Control, Uniwersytet Amsterdamski, 2015.
11. Frank Laczko, Ann Singleton, Julia Black, op.cit.
12. Frank Laczko, Ann Singleton, Julia Black, op.cit.
13. Ibidem, s. xvii.
14. Human Constanta, *Invisible refugees on the Belarusian-Polish border 2016-2017*, 2018.
15. Christian Jacob, *Pakt mit Weißrusslands Diktator*, „Die Tageszeitung”, 12 stycznia 2017 r.
16. *На белорусско-литовской границе умер иностранец*, gpk.gov.by, 4 sierpnia 2021 r.
17. Human Constanta, *Humanitarian Crisis in Belarus and at the border with the EU*, 2022
18. Jack Sapoch, Mohammad Najjar, Bashar Deeb Christina, Hebel Maximilian Popp, Muriel Kalisch, Lina Verschwele, Steffen Lüdke, Klaas van Dijken, *Who died at Europe's border?*, Lighthouse Reports, 12 grudnia 2021 r.
19. Mohammad al-Najjar, Bashar Deeb, Klaas van Dijken, Christina Hebel, Muriel Kalisch, Steffen Lüdke, Maximilian Popp, Jack Sapoch, Marta Solarz i Lina Verschwele, *A Chronicle of Refugee Deaths along the Border Between Poland and Belarus*, „Spiegel International”, 22 grudnia 2021 r.
20. Human Constanta, *Report on the work of the free legal office in Minsk*, 20 kwietnia 2020 r.
21. Lawtrend, *Monitoring the situation of freedom of association and civil society organisations in the Republic of Belarus*. December 2023.
22. *Poland blocks hundreds of migrants, refugees at Belarus border*, „Al Jazeera”, 11 listopada 2021 r.
23. MSF, *Death, despair and destitution: The human costs of the EU's migration policies*, 2024.
24. *Urząd ds. Obywatelstwa i Migracji* jest instytucją państwową pod nadzorem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Republiki Łotewskiej. Do jego obowiązków należy wydawanie dokumentów tożsamości i dokumentów podróży, prowadzenie rejestru ludności oraz wdrażanie polityki migracyjnej państwa, w tym repatriacji i polityki azylowej.
25. *Ustawa o granicy państwowej Republiki Łotewskiej*, przyjęta 12 listopada 2009 r. (2009. gada 12. novembra likums „Latvijas Republikas valsts robežas likums”).
26. Ibidem, art. 35¹.
27. *Ustawa o rejestrze osób fizycznych*, przyjęta 14 grudnia 2017 r. (2017. gada 14. decembrī likums Fizisko personu reģistra).
28. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, *Notika pirmā Operatīvās vadības centra sanāksme saistībā ar ārkārtējo situāciju uz Latvijas-Baltkrievijas robežas*, 12 sierpnia 2021.
29. *Rozporządzenie Rady Ministrów nr 518 w sprawie ogłoszenia stanu wyjątkowego*, przyjęte 10 sierpnia 2021 r. (Ministru kabineta rīkojums Nr. 518, Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu, 2021. gada 10. augusts).
30. Porównawczy przegląd początkowych reakcji rządów Łotwy i Litwy na wzmógłony niuregulowany ruch osób migranckich na granicy łotewsko-białoruskiej, zob.: Giedrė Blažytė, Ieva Raubiško, Jurga Mataitytė-Diržienė, Dārta Peļse, *Comparative report on the influx of irregular migrants across the border of Belarus: the response by the governments of Lithuania and Latvia*, NIEM, 2022.
31. DW News (@dwnews), *Stuck between Latvian guards on the one side and Belarusian guards on the other, these Kurdish families from Iraq have been stranded*, „X”, 18 sierpnia 2021 r.
32. Aleksandra Ancite-Jepifānova, *Trapped in a Lawless Zone*, „Verfassungsblog”, 2 maja 2022 r.
33. ETPC, *skarga nr 42165/21, H.M.M. i inni przeciwko Łotwie*, 23 maja 2022 r.
34. ETPC, *skarga nr 15408/23, S.S. przeciwko Łotwie*, 30 października 2023 r.
35. ETPC, *skarga nr 1134/23, M.A. i inni przeciwko Łotwie*, 6 listopada 2023 r.
36. Amnesty International, *Latvia: „Return home or never leave the woods” on violent push backs. Refugees and migrants arbitrarily detained, beaten and coerced into «voluntary» returns*, amnesty.org, 2022.

[106] Mężczyzna zmarł w rejonie kamienieckim w Białorusi.

[107] S., Algierczyk, zmarł w Białorusi.

28.11.2023

12.2023

37. Edgars Rinkēvičs (@edgarsrinkevics), *Already for some time @amnesty has lost any credibility and this report further proves complete degradation of once respected human rights organisation. Latvia rejects these bogus accusations*, „X”, 13 października 2022 r.
38. *Rēzeknes slimnīcā pēc Latvijas–Baltkrievijas robežas šķērsošanas miris imigrants no Afganistānas*, „Latvijas Sabiedriskie Mediji”, 20 grudnia 2022 r.
39. *Robežsargi sniedz palīdzību pāri valsts robežai neli-kumiņi nogādātiem cilvēkiem ar kritisku veselības stāvokli*, rs.gov.lv, 20 grudnia 2022 r.
40. Мария Кугель, «Смерть никому не показывают». В Латвии власти молчат о гибели мигрантов в приграничных областях, „Novaya Gazeta”, 12 grudnia 2023 r.; Carlos Torralba, *On the border between Belarus and Latvia, migrants face hunger, freezing temperatures, beatings and death*, 15 czerwca 2023 r.; Оксана Антоненко, Лина Шайхоуни, *Беженцы или „гибридное оружие”? Что происходит на восточной границе ЕС*, „BBC”, 4 kwietnia 2023 r.
41. *Rozporządzenie Rady Ministrów nr 514 w sprawie ogłoszenia reżimu operacyjnego wzmocnionego systemu bezpieczeństwa granic*, 10 sierpnia 2023 r. (protokół nr 38, § 99); *Rozporządzenie Rady Ministrów nr 184 w sprawie ogłoszenia reżimu operacyjnego wzmocnionego systemu bezpieczeństwa granic*, 12 marca 2024 r. (protokół nr 11, § 30). (Ministru kabineta rīkojums Nr. 514, Par pastiprināta robežapsardzības sistēmas darbības režīma izsludināšanu, 2023. gada 10. augustā (prot. Nr. 38 99. §); Ministru kabineta rīkojums Nr. 184, Par pastiprināta robežapsardzības sistēmas darbības režīma izsludināšanu, 2024. gada 12. martā (prot. Nr. 11 30. §).
42. *Robežsardze: Migranti uz Baltkrievijas robežas atstājuši divus cilvēkus bez dzīvības pazīmēm*, „Latvijas Sabiedriskie Mediji”, 27 października 2023.
43. *Robežsardzes priekšnieks: Aukstais laiks ieviešis korekcijas uz Latvijas–Baltkrievijas robežas: pieaug spriedze Polijā*, „Latvijas Sabiedriskie Mediji”, 7 listopada 2023 r.
44. *Nelegālā migrācija: Pujāts norāda, ka iedzīvotāji aktīvi ziņo par aizdomīgām personām pierobežā*, tv3.lv, 9 listopada 2023 r.
45. Мария Кугель, op. cit.
46. *Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas dėl rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos patvirtinimo*, 2008 m. rugpjūčio 11 d. (suvestinė redakcija).
47. Andrija Pačinskaitė, *Dingusių be žinios asmenų paieškos tyrimo problemos*, Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistų draugija, Mykolo Romerio Universitetas, 2022.
48. Ibidem.
49. *Zarządzenie w sprawie reorganizacji Krajowego Rejestru Osób Poszukiwanych, Niezidentyfikowanych Zwłok oraz Niezidentyfikowanych Osób bezbrzonných oraz zatwierdzenia Regulaminu Krajowego Rejestru Osób Poszukiwanych, Niezidentyfikowanych Zwłok oraz Niezidentyfikowanych Osób Bezbrzonných*, 3 marca 2017 r. Nr 1V-174.(Įsakymas Dėl ieškomoj asmenų, neatpažintų lavonų ir nežinomų bejęgių asmenų žinybinio registro reorganizavimo ir ieškomoj asmenų, neatpažintų lavonų ir nežinomų bejęgių asmenų žinybinio registro nuostatų patvirtinimo, 2017 m. kovo 3 d. Nr.IV-174).
50. Kolegialių institucijų 1999 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. 714/153/562 „Dėl Neatpažinto lavono, nežinomo ligonio ar nežinomo vaiko asmens tapatybės nustatymo instrukcijos patvirtinimo“ (Žin., 2000, Nr. 2-53).
51. Oficialiosios Statistikos Portalas, Neteisėtios migracijos stebėseną, www.osp.stat.gov.lt/neteiseta-migracija-dashboard.
52. Centra Rejestracijų Cudzoziemcų („Uzsienieciū registracijos centras“) w Pabradė, Kybartai i Medininkai sūžą jako obóz, w którym osoby migrancie są zatrzymywane, ale później mogą otrzymać pozwolenie na opuszczenie terenu ośrodka, nadal tam mieszkając. W ośrodku w Pabradė istnieją obecnie części znane jako „obóz zamknięty” i inne części obozu, w których osoby migrancie mogą opuścić jego teren.
53. *Dekret o ogłoszeniu stanu nadzwyczajnego na szczeblu państwowym i powołaniu szefa operacji nadzwyczajnych na szczeblu państwowym*, 2 lipca 2021 r. Nr 517. (Nutarimas Dėl Valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo ir valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo paskyrimo, 2021 m. liepos 2 d. Nr. 517).
54. Valstybės lygio ekstremaliosios situacijos operacijų vadovo sprendimas dėl masinio užsieniečių antplūdžio pasienio ruože teritorijose prie Lietuvos Respublikos valstybės sienos su Baltarusijos Respublika valdymo ir valstybės sienos apsaugos sustiprinimo, 2021 m. rugpjūčio 2 d. Nr. 10V-20.
55. Lukas Juozapaitis, *Ministrė: modernia sienos stebėjimo sistema padengta daugiau nei pusė sienos su Baltarusija*, „ELTA”, 19 sierpnia 2022 r.
56. *Ministerija. Siemiet iš Latvijos atvykusiu neteisėtu migrantų padaugėjo 20 kartų*, „BNS”, 27 września 2023 r.
57. *Konferencija prasova Ministry Spraw Wewnętrznych Agnė Bilotaitė*, 07 marca 2024 r.
58. Lietuvos Respublikos Seimas, *Seimas įstatymų įtvirtino neteisėtų migrantų apgrėžimo galimybę pasienio ruože*, komunikat prasovy, 25 kwietnia 2023 r. , Lietuvos Respublikos valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo Nr.VIII-1666 1, 2, 4, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 23, 26 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 23-1 straipsniu ir nauju IX skyriumi įstatymas.
59. *Simtai nevyriausybininkų ir akademikų iš viso pasaulio ragina nepriimti „atstumimo pataisų“: Lietuva lygiuotųsi į Vengriją*, manoteises.lt. April 18, 2023.
60. *Ustawa o ochronie granic państwowych z dnia 9 maja 2000 r. Nr VIII-1666*. (Valstybės Sienos Ir Jos Apsaugos, Įstatymas, 2000 m. gegužės 9 d. Nr. VIII-1666).
61. Ingrida Stenilienė, *Pasienvyje su Baltarusija rastas negyvas Indijos pilietis mirė dėl atšalimo*, 15min.lt, 17 sierpnia 2023 r.; *Skelbia, kad Lietuvoje mirė neteisėtas migrantas: jo palaikiai aptikti upėje*, lrytas.lt, 12 stycznia 2023 r.
62. Joshua Askew, *Loss and longing: The struggle to repatriate migrant bodies*, „Euronews”, 31 sierpnia 2023 r.
63. Litewski Czerwonų Krzyż, *2023 Veiklos Ataskaita*, 2024.
64. Umowa między Rządem Republiki Litewskiej, Rządem

- Republiki Estońskiej i Rządem Republiki Łotewskiej o powrocie nielegalnie przebywających osób, podpisana w dniu 30 czerwca 1995 r. (Zin., 1995, nr 62-1551). (Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl nelegaliai gyvenančių asmenų gražinimo įsig.1995-06-30; (Zin., 1995, Nr.62-1551).
65. Ramūnas Jakubauskas, „*Grėsmė nacionaliniam saugumui? Lietuvoje savaitę prabuvę penki migrantai iš Sirijos gražinti kaimynams*“, 15min.lt, 20 kwietnia 2023 r.
66. *Prokurorai patvirtino, kad Neries upėje rastas Šri Lankos piliečio kūnas*, LRT.lt, January 12, 2023.
67. Joshua Askew, op. cit.
68. Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 902).
69. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 37 z późn. zm.), Art. 209 § 2.
70. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1610 z późn. zm.), Art. 29 § 1.
71. Na temat wydarzeń w Usnarzu Górnym zob: Alicja Pałęcka, *Przemoc państwa i działania oddolne. Raport Fundacji Ocalenie z kryzysu humanitarnego na pograniczu polsko-białoruskim*, Fundacja Ocalenie, 2022 i Amnesty International, *Poland/Belarus: Amnesty International reconstructs suspected illegal pushback of a group of 32 Afghans in August*, amnesty.org, 29 września 2021 r.
72. Patryk Wachowicz, *Poland's state of emergency on Belarus border explained*, „Notes From Poland”, 6 września 2021 r.
73. Grupa Granica, *Kryzys humanitarny na pograniczu polsko-białoruskim*, wearemonitoring.org.pl, 2021.
74. HFPC, *Informacja HFPC o wyrokach w sprawach dotyczących push-backów na granicy polsko-białoruskiej*, 16 grudnia 2022 r.; HFPC, *Sąd uznał relację uchodźcy za wiarygodne potwierdzenie pushback'u*, 11 maja 2023 r.; HFPC, *Sądy mówią jasno: sposób traktowania cudzoziemców na granicy polsko-białoruskiej to łamanie prawa. Podsumowujemy dotychczasowe orzecznictwo*, 3 lipca 2023 r.
75. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 20 sierpnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie czasowego zawieszenia lub ograniczenia ruchu granicznego na określonych przejściach granicznych (Dz. U. poz. 1536).
76. Ustawa z dnia 14 października 2021 r. o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1918).
77. BRPO, *Opinia RPO dla Senatu ws. zmiany ustawy o cudzoziemcach*, 10 maja 2021 r.; Fundacja im. Stefana Batorego, *Stanowisko Zespołu Ekspertów Prawnych Fundacji im. Stefana Batorego w związku z sytuacją na granicy polsko-białoruskiej*, ngo.pl, 2 listopada 2021 r.; Krzysztof Sobczak, *OBWE protestuje przeciwko zmianom w polskich przepisach o cudzoziemcach*, prawo.pl, 15 września 2021 r.
78. Uzbrojenie („weaponizacja”) krajozrazu oznacza wykorzystanie naturalnych barier i cech środowiska naturalnego w celu powstrzymania osób migranckich od przekraczania granicy. Obejmuje to zmuszanie ich do poruszania się po trudnym terenie, takim jak rzeki lub bagna, a także doświadczenia braku żywności i wody, co stwarza poważne ryzyko dla ich bezpieczeństwa i przetrwania. Zob: Grupa Granica i Stowarzyszenie We Are Monitoring, Raport Roczny 2023, w przygotowaniu; MSF, op. cit.
79. Stowarzyszenie Dzika Inicjatywa, Stowarzyszenia Nasz Bóbr, Fundacja Albatros i Fundacja Lex Nova, *Concertina zabija!*, 2024.
80. Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 388), Art. 9 p. 3.
81. HFPC, *Pomaganie jest legalne. Sąd uniewinnił osoby, które przekazywały pomoc humanitarną przez mur na granicy*, 30 października 2023; HFPC, *Wchodzenie na pas drogi granicznej nie jest wykroczeniem – kolejne korzystne wyroki*, 12 stycznia 2024 r.
82. Dane pochodzą z projektu „Migranci i migrantki zaginieni na granicach Polski – diagnoza sytuacji, analiza prawna, mechanizmy działania i rekomendacje zmian”. Projekt ma na celu promowanie zmian systemowych w zakresie reagowania na zaginięcia osób migranckich. Wyniki projektu mają zostać opublikowane w sierpniu 2024 r.
83. Anna Gmiterek-Zabłocka, *Wchłonięci przez lasy Podlasia. Jak polskie państwo szuka zaginionych na granicy?*, „TOK FM”, 3 maja 2024 r.
84. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 17 z późn. zm.).
85. BRPO, *Śmierć obywatelki Etiopii przy granicy. RPO pyta policję, co zrobiła dla jej odnalezienia i pomocy*, *Odpowiedź KGP*, 20 kwietnia 2023 r.
86. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Białymstoku z 30 maja 2023 r., II SA/Bk 244/23; *Prosił o pomoc dla umierającej towarzyski podróży, został wywieziony do Białorusi. Sąd uznał, że wywózka obywatela Etiopii była niezgodna z prawem*, HFPC, 3 lipca 2023 r.
87. Małgorzata Tomczak, *Syryjczyk zmarł w szpitalu w Białymstoku. Spadł z muru na granicy polsko-białoruskiej*, „OKO.press”, 24 kwietnia 2023 r.
88. Krzysztof Boczek, *Lekarka o Judith, która poroniła, gdy nad drutami rzucili ją polscy pogranicznicy: To prawda. Badam ją*, „OKO.press”, 7 listopada 2021 r.
89. Joanna Klimowicz, *Kryzys na granicy polsko-białoruskiej. W szpitalu w Hajnówce zmarła Kurdyjka, która poroniła po tułaczce w lesie*, „wyborcza.pl”, 5 grudnia 2021 r.
90. MSF, op. cit.
91. Ibidem.
92. „They take us to the water and they push us inside water. We lost one of us. Maybe he died”.
93. Mary F. Lumpkin, Dan Judkins, John M. Porter, Rufat Latifi, Mark D. Williams, *Overcrowded motor vehicle trauma from the smuggling of illegal immigrants in the desert of the Southwest*, „The American Surgeon” 2004, tom 70(12).
94. MSF, op. cit.

Aneks: Lista
krajowych
aktów prawnych
regulujących
poszukiwanie
zaginionych
i postępowanie
z ciałami
zmarłych

[108] Mężczyzna zmarł w rejonie prużańskim w Białorusi.

28.12.2023

[109] Mężczyzna z Jemenu zmarł w Białorusi.

06.01.2024

BIAŁORUŚ

Kodeks postępowania karnego Republiki Białorusi (Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь)

Ustawa Republiki Białorusi z dnia 21 lipca 2008 r. nr 419-Z „O granicy państwowej Republiki Białorusi” (Закон Республики Беларусь от 21 июля 2008 г. № 419-З «О государственной границе Республики Беларусь»).

Ustawa Republiki Białorusi z dnia 15 lipca 2015 r., nr 307-Z, „O działaniach operacyjnych i śledczych” (Закон Республики Беларусь от 15 июля 2015 г. № 307-З «Об оперативно-розыскной деятельности»).

Ustawa Republiki Białorusi z dnia 1 sierpnia 2015 r., nr 237-Z, „O działalności związanej z pogrzebem i pochówkiem” (Закон Республики Беларусь от 1 августа 2015 г. № 237-З «О погребении и похоронном деле»).

Uchwała Rady Ministrów Republiki Białorusi z dnia 15 czerwca 2010 r., nr 917, „W sprawie zatwierdzenia przepisów dotyczących procedury informowania Ministerstwa Spraw Zagranicznych” (Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 15 июня 2010 г. № 917 «Об утверждении Положения о порядке информирования Министерства иностранных дел»).

Uchwała Ministerstwa Mieszkalnictwa i Usług Komunalnych Republiki Białorusi z dnia 10 czerwca 2016 r., nr 17, „W sprawie zatwierdzenia zasad utrzymania i poprawy miejsc pochówku” (Постановление Министерства жилищно-коммунального хозяйства Республики Беларусь от 10 июня 2016 г. № 17 «Об утверждении Правил содержания и благоустройства мест погребения»).

ŁOTWA

Łotewski kodeks cywilny (Latvijas Republikas Civillikums).

Ustawa o policji, z dnia 1 września 1992 r., z późniejszymi zmianami (Likums par Policiju, 1992. gada 1. septembris, ar grozījumiem).

Ustawa z dnia 21 maja 2020 r. o rejestrze osób fizycznych, z późniejszymi zmianami (2020. gada 21. maija likums Fizisko personu reģistra, ar grozījumiem).

Rozporządzenie nr 215 z dnia 27 marca 2007 r. w sprawie procedur ustalania faktu śmierci mózgowej i biologicznej oraz przekazywania osoby zmarłej do pochówku, z późniejszymi zmianami (2007. gada 27. marta Ministru kabineta noteikumi Nr.215 par Kārtība, kādā veicama smadzeņu un bioloģiskās nāves fakta konstatēšana un miruša cilvēka nodošana apbedīšanai).

Rozporządzenie Gabinetu Ministrów nr 41, przyjęte 21 stycznia 2020 r., „Przepisy dotyczące informacji, które należy wprowadzić do Zintegrowanego Systemu Informacji Wewnętrznej w celu ustalenia lokalizacji osoby, mienia lub dokumentu lub tożsamości osoby lub w celu identyfikacji ciała nieznannej osoby” (Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 21. janvāra noteikumos Nr. 41 „Noteikumi par integrētajā iekšlietu informācijas sistēmā iekļaujāmām ziņām personas, mantas vai dokumenta atrašanās vietas vai cilvēka personības noskaidrošanai vai neatpazīta cilvēka līķa identificēšanai”).

Regulamin wewnętrzny nr 16 z dnia 23 grudnia 2019 r. „Zasady dotyczące poszukiwania osób” (2019.gada 23.decembra iekšējiem noteikumiem Nr.16 „Personu meklēšanas noteikumi”).

LITWA

Zarządzenie w sprawie urzędowego rejestru osób poszukiwanych, niezidentyfikowanych zwłok oraz nieznanych osób bezbronnych z dnia 20 czerwca 2006 r. (2006 m.

birželio 20 d. įsakymas dėl ieškomų asmenų, neatpažintų lavonų ir nežinomų bejėgių asmenų žinybinio registro).

Ustawa z dnia 3 marca 2017 r. w sprawie reorganizacji urzędowego rejestru osób poszukiwanych, niezidentyfikowanych i nieznanych niezidentyfikowanych osób oraz zatwierdzenia przepisów dotyczących urzędowego rejestru osób poszukiwanych, niezidentyfikowanych i nieznanych niezidentyfikowanych osób (įstatymas dėl ieškomų asmenų, neatpažintų lavonų ir nežinomų bejėgių asmenų oficialaus registro reorganizavimo ir ieškomų asmenų, neatpažintų lavonų ir nežinomų neatpažintų asmenų oficialaus registro nuostatų patvirtinimo, 2017 m. kovo 3 d.).

Zarządzenie Komisarza Generalnego Policji Litewskiej „W sprawie przyjęcia schematów (algorytmów) wstępnych niezbędnych działań w odpowiedzi na doniesienia o przestępstwach”. (Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymo „Dėl pirminių būtinųjų veiksmų reaguojant į pranešimus apie nusikalstamas veikas schemų (algoritmų) patvirtinimo”).

POLSKA

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2024 r. poz. 145 z późn. zm.).

Zarządzenie Nr 48 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 czerwca 2018 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanych zwłok oraz szczątków ludzkich (Dz. Urz. KGP z 2018 r. poz. 77 z późn. zm.).

Zarządzenie nr 70 Komendanta Głównego Policji z dnia 2 grudnia 2019 r. w sprawie Krajowego Systemu Informacyjnego Policji (Dz. Urz. KGP z 2019 r. poz. 114).

Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz.U. 1959 nr 11 poz. 62 z późn. zm.).

Maciej Moskwa / TESTIGO Documentary

A photograph of a forest stream with mossy tree trunks and fallen branches. The water is dark and still, reflecting the surrounding greenery. The trees are tall and thin, with some moss growing on their trunks. The ground is covered in fallen leaves and branches.

[110] Aktywiści znaleźli czaszkę w Puszczy Białowieskiej w Polsce. Po badaniu uznana została za należąca do osoby pochodzącej z tzw. Bliskiego Wschodu.

02.2024

[111] Mężczyzna zmarł w gminie Kráslava w Łotwie. Został pochowany jako niezidentyfikowany.

28.02.2024

[112] Mężczyzna zmarł w Białorusi.

02.03.2024

[113] Mężczyzna zmarł w Białorusi. Prawdopodobnie z powodu hipotermii, był nagi.

09.03.2024

[114] Mężczyzna zmarł w Białorusi.

10.03.2024

[115] Niemal całkowicie rozłożone ciało znaleziono na ścieżce migracyjnej w rejonie ignalińskim w Litwie.

[116] 32-letni mężczyzna z Pakistanu zmarł w Polsce.

Raport obejmuje okres do końca marca 2024 roku. Kryzys humanitarny na granicy Unii Europejskiej i Białorusi nadal trwa.

11.03.2024

14.03.2024

Redakcja: Alicja Pałęcka

Autorki: Enira Bronitskaya, Alena Chekhovich, Aušrinė Gogelytė, Anna E. Griķe, Dalia Krapavickaitė, Alicja Pałęcka, Ieva Raubiško

Koordynatorka: Maria Beburia

Specjalne podziękowania dla osób, które w wywiadach podzieliły się swoimi doświadczeniami i wiedzą: Pauliny Bownik, Piotra Czabana (POPH, dziennikarza redakcji „Czaban Robi Raban”), Aleksandry Gnap (MSF), Lucyny Marciniak, Katarzyny Mazurkiewicz-Bylok (POPH), osób aktywistycznych, tłumaczy i prawników, którzy przekazali nam świadectwa osób migranckich.

Współpraca: Fundacja Ocalenie, Human Constanta, Sienos Grupė, Gribu palīdzēt bēgļiem, Marta Szymanderska-Pastryk, Claudia Ciobanu, Sieć Obywatelska Watchdog Polska, Międzyorganizacyjna Grupa ds. Monitoringu Śmierci na Granicy: Natalia Ciałoń (We Are Monitoring), Aleksandra Gulińska (We Are Monitoring, Grupa Granica), Małgorzata Harasimowicz (We Are Monitoring, Badaczki i Badacze na Granicy), dr Natalia Judzińska (Badaczki i Badacze na Granicy, Instytut Sławyistyki Polskiej Akademii Nauk, Grupa Granica), Alicja Pałęcka (Fundacja Ocalenie)

Konsultacje: Médecins Sans Frontières, Jakub Ławniczak, Tomasz Pietrzak

Recenzja naukowa: dr Zuzanna Dziuban

Redakcja językowa i korekta wersji polskiej: Michalina Pałowska

Opracowanie graficzne: Kaja Kusztra

Zdjęcie na okładce: Maciej Moskwa/TESTIGO Documentary

ISBN 978-83-956079-4-3

Wydawca: Fundacja Ocalenie, ul. Krucza 6/14a,

00-537 Warszawa, www.ocalenie.org.pl

© Fundacja Ocalenie, Warszawa 2024

INFORMACJA O ORGANIZACJACH

Fundacja Ocalenie wspiera osoby z doświadczeniem migracji i uchodźstwa w budowaniu nowego życia w Polsce. Fundacja Ocalenie od 2000 roku działa na rzecz dialogu międzykulturowego i budowania otwartego społeczeństwa. Dąży do tego, aby każdy człowiek mógł żyć godnie i w poszanowaniu swoich praw.

Wesprzyj działania Fundacji Ocalenie na granicy polsko-białoruskiej

Human Constanta to białoruska organizacja zajmująca się prawami człowieka, której celem jest promowanie interesów publicznych i wspólnych działań w odpowiedzi na współczesne wyzwania w dziedzinie praw człowieka w Białorusi. Organizacja koncentruje się przede wszystkim na ochronie i obronie praw człowieka osób cudzoziemskich i bezpaństwowych w Białorusi.

Wesprzyj działania Human Constanta

„I Want to Help Refugees” („Gribu palīdzēt bēgļiem” lub GPB) to ruch wspierający beneficjentów ochrony międzynarodowej i promujący ich integrację systemową w Łotwie. GPB działa na rzecz budowania integracyjnego, rozumiejącego i wspierającego środowiska i społeczeństwa, opowiadając się za poszanowaniem praw człowieka bez dyskryminacji, zapewniając niezbędną pomoc i wsparcie osobom w drodze, mobilizując zasoby w sytuacjach kryzysowych i codziennych oraz tworząc zrównoważone rozwiązania. GPB dąży do tego, aby Łotwa stała się miejscem, w którym beneficjenci ochrony międzynarodowej mogą budować satysfakcjonujące życie.

Wesprzyj działania „I Want to Help Refugees” (Gribu palīdzēt bēgļiem)

Sienos Grupė jest instytucją publiczną ustanowioną w celu zapewnienia praw osób ubiegających się o azyl zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami w Litwie. Główne działania obejmują bezpośrednią pomoc humanitarną dla osób ubiegających się o azyl i osób migranckich, monitorowanie i dokumentowanie procesów migracyjnych, pomoc dla osób pragnących zintegrować się w Litwie, reprezentację prawną, polityczną i publiczną, a także rozpowszechnianie informacji i dzielenie się doświadczeniami osób migranckich.

Wesprzyj działania Sienos Grupė

Finansowane przez Unię Europejską

Projekt „Międzynarodowa sieć organizacji na rzecz powstania raportu o ofiarach śmiertelnych kryzysu humanitarnego na granicy Unii Europejskiej z Białorusią” jest dofinansowany przez Unię Europejską oraz Transatlantic Foundation, we współpracy z The German Marshall Fund of the United States. Dofinansowane ze środków UE. Wyrażone poglądy i opinie są jedynie opiniami autora lub autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy i opinie Unii Europejskiej lub Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA). Unia Europejska ani EACEA nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

